תנ״ך · אחרונים · אלשיך · כתובים

דברים טובים על קהלת

רבי משה אלשיך

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברים טובים על קהלת

רבי משה אלשיך

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברים-טובים-על-קהלת/
הקובץ נוצר ב־16 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611160902 של הספרייה.

תוכן העניינים

הקדמה 5
פרק א 5
פסוק א 5
פסוק ב 6
פסוק ג 13
פסוק ו 14
פסוק ז 16
פסוק ט 16
פסוק י 18
פסוק יב 18
פסוק טז 22
פרק ב 24
פסוק ד 24
פסוק יא 25
פסוק יז 28
פסוק כ 28
פרק ג 30
פסוק א 30
פסוק טז 32
פסוק כב 34
פרק ד 35
פסוק א 35
פסוק ב 35
פסוק ז 37
פסוק ט 38
פסוק יז 40
פרק ה 43
פסוק ג 43
פסוק ז 44
פסוק ט 45
פסוק יח 49
פרק ו 51
פסוק א 51
פסוק ג 52
פסוק ז 53
פרק ז 54
פסוק א 54
פסוק ב 55
פסוק ה 57
פסוק ח 60
פסוק יא 61
פסוק יד 63
פסוק טו 64
פסוק כ 66
פסוק כא 67
פסוק כו 68
פרק ח 70
פסוק ג 70
פסוק ח 73
פסוק י 75
פסוק יא 75
פסוק טו 77
פרק ט 79
פסוק ב 79
פסוק ג 81
פסוק ד 81
פסוק ז 82
פסוק ט 83
פסוק י 83
פסוק יא 84
פסוק יב 85
פסוק יג 87

פסוק טז 88
פרק י 89
פסוק א 89
פסוק ד 90
פסוק ז 91
פסוק יא 92
פסוק טז 95
פסוק יח 96
פסוק יט 97
פרק יא 97
פסוק א 97
פסוק ד 98
פסוק ו 99
פסוק ז 100
פסוק ח 100
פסוק ט 101
פרק יב 106
פסוק ה 106
פסוק ח 107
פסוק ט 108
פסוק יג 109
פסוק יד 109

הקדמה

יחרד האיש וילפת הקרב הקרב להבין אמרי בינה ומי זה ערב לבו לפרש בים אשר עשה שלמה נשאו נהרות חכמתו דכים בעים רוחו רוח אלקים ואיה איפה חכמים מחוכמים יודעי חכמה לעתים בשום שכל והבין במקראי קדש הלולים גדולים חקרי לב נבון וחכם כמוהו כל סתום לא עממוהו אין חקר לתבונתו ורוח מבינתו כנחלים נטיו עד שכמעט נטיו רגלי חז"ל עם עומק חכמתם מהבין דבריו ומאמריו ובקשו לגנזו כי מצאו בו דברים מטים עשה סטים חוטאי' העם לפי שטחיות הבנתם ולא יבינו כי המה מים שאין להם סוף עמוק עמוק מי ימצאנו על כן כל איש יעמיק ישכיל על דבר ימצא טוב ודברים טובים נמצאו בו כאומרם ז"ל תזל כטל אמרתם ספיר גזרתם תחלתו וסופו יראת שמים כי זהו היה מעיר לעזור לבלתי גנזו כאשר ביארנו במאמר הלזה באורך בשערים לשכנו ידרשנו המבקש משם כי לא העתקתיו פה כי שם ביתוכדי שלא לכפול הדברים אי לזאת קראה משה ביאורו זה

דברים טובים יען נמצאו בו דברים טובים דברים צדיקים דברים המצודקים כדברי חז"ל ואם הם עמודים כראי מוצק חזקים כלם נכונים למבין וישרים לישרים בלבותם דברים המתיישבים על הלב ובלב כל חכם לב הנה כי כן אני אל אלקים אקרא אליו אתפלל אליו אתחנן ארדוף אשיג אחלק אמרי אמת כי הוא אלקים אמת ומלו עולם המלמד לאדם דעת ה' הוא הטוב בעיניו יעשה יודיע דרכיו למשה יכונו המחשבות ויתקנו הרעיונים:

פרק א

פסוק א

ירום הודו ויתעלה הדרו על כל הטובות אשר ה' גומל לאדם. למה שהיה כי רם על כל הנבראי' האדם כי הן הוא המקיים העולמות כלם על כל מוצא פי ה' אשר יקיים בתורת ה' חפצו ובמצותיו אשר בהם גומר ומקנה רוחניות קדושה בעולם הגשמי הלז כי יערה עליו רוח ממרום לקיימו בל יהיה כעשן נמלח לחמריותי פן כמקרה גוף האדם אשר אין רוח אלקים בקרבו כי הוא כרקב יבלה גם הוא יקרנו ודרך קיומו העולם הלזה הלא הוא כי יאחז צדיק מדתו להההביל העולם ועניניו מצד עצמם ושתיקר בעיניו העה"ב ולא יהיו אצלו העולם הלז ומלואו רק ככלים והכנות לקנות בהם חיי העולם הבא כמציב סולם מוצב ארצה להגיע השמימה ע"י עסק תורה ומצות אשר יעשה באברים גשמיים וחלקי העולם אשר בהם יעשה האדם מצות ה' אשר צוה ה' לעשות ע"כ בא שלמה בחכמתו בסוף ימיו וישם ראש פנת אמרי ספר כתב להההביל חלקי העולם ויעש ממנו פנה ממנו

יתד אל שלמות האדם להשכיל להיטיב כי בו יתן אל לבו כי כל מעשה תקפו של העולם הלז לא לאכול מטובו ולשבוע מפריו הוא ויהי למלא בטנו ולהתענג בדשן גופו כ"א שיהיה כל טובו בטול וחשוב כעפרא דארעא מעלה על רוחו כי בצאתו מרחם אמו ברוח אלקים בקרבי מאתו ית' כיוצא מדירת קבע ובא אל דירת עראי או אל יוצא מכרך לעיר לסחו' במיני פרקמטיא להבי' ביום מועד טרף לביתו יהי למלא נפשו מכל מקנה קנינו אשר רכש בעיר אשר הלך שמה להתענג בדשן בכרך אשר יצא משם כי שם ביתו שם ינוח מכל עמלו אשר עמל בעיר אשר הלך שם אך מי שלא טרח בעיר לצבור כעפר בצר ערום ישוב אל מקומו כאשר בא ותחת התענגו יהיה מצטמק ורע לו כי הנה כל החזיון הזה יקרה לכל איש ישראל היוצא מדירת קבע העול' העליון מהתענג ומרוך בהיכלי מלכו של עולם ובא אל דירת עראי העול' הזה לשאת ולתת בתור' ומצות להבי' אל גנזי המלך הקדוש בעולם העליון למלא נפשו מכל עמלו אשר עמל בעולם הלזה אך אם יבחר דרכו בעה"ז להיות יושב ובטל מעמל תורה ומצות ויתענג בדשן אכול משמנים ושתות ממתקים יהיה למלא בטנו לאכול לשבעה ולמכסה עתיק וישליך עמל תורה ומצות אחרי גוו טוב ממנו הנפל כי הרוח תשוב אל האלקים ריקה מכל טוב מלוכלכת מטיט יון חלאת כל עון וכל חטאת ומי עשה לו את כל הרעה הזאת אם לא החשיב ובלתי ההביל הבלי טובות העולם הזה כי ע"כ קו לקו יצא יצוא מאחרי ה' עד מאוס בטוב ובחור ברע ע"כ בא שלמה בחכמתו ובזה היחל ללמד לאדם דעת להההביל עניני העולם כי בדבר הזה יאחז צדיק דרך ה' לגמור בלבו כי אין טוב בלתי אם עבודת ויראת ה' כל היום והוא אשר גמר אומר סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וכו':

פסוק ב

והנה לבא אל הענין. נשים לב אל שינוי השם והתוארי' אשר שינה בספ' הלז מבשני ספריו הנותרי' ואומרה כי הנה אמרו רז"ל למה נקרא שמו קהלת מפני שהיה מקהיל קהלו' ברבי' להשמיע את חכמתו עוד ארז"ל ואם אמר אדם אחר הבל הבלי' כו' היו אומרי' מפני שלא ראה טובה מימיו אמר כן אבל למי נאה לומ' כן לשלמה ולפי דרכם זה אפש' כי גם אלה דברי שלמה והוא כי הנה פי המדבר לפני עמים רבים ונכבדים הלא ייראו אם בכלל דבריו המצא תמצא תפיסה מה בדבריו שלא יעדר ולא יבצר איש מכלל מרובים יאחז בעקב פח הדבר ההוא לו' לא כן דיבר וע"כ מה שרוב המון גוים עולה על רוחם כי לא דבר ריק הוא עושר וכבוד וטובו' העול' הזה וכשמוע א' גדול מדבר ואו' כי הכל הבל הפך סברתם לא יבצר איש מלדבר ולו' אולי לא שלם הוא מטובות העולם הזה וע"כ יהבילם אך לו היה מלא כל טוב לא היה מהביל אותו כי הנה יין שכרות רב

טוב העולם הזה משכר ונותן אל לבו כי דבר גדול הוא ומרוממתו על כל המעשי' לו' כחי ועצם ידי עשה לי את כל הכבוד הזה ימשך מזה כי ע"כ החי יתן אל לבו וימנע מלדבר בדבר ההוא ע"כ אמר שלמה הנה עם היות דברי קהלת המקהיל קהלות ברבים אשר לא יבצר מכללם משים לאל מלתו במה שהוא הפך דעת ההמון עכ"ז ערב אל לבו לאומרו למה שהוא בן דוד מלך בן מלך וגם מלך בירושלים רבתי בגוים שרתי במדינות ובכן לא יירא משוט לשון שיאמר איש שעל העדר אושר העולם הזה ממנו מהבילו וע"כ הבל הבלים אמר קהלת כלומר במקהלים ולא אבוש. או יאמר בשום לב אל מה שחזר והזכיר שמו בפסוק השני ולא סמך על מה שהוזכר בראשון וגם אומרו זה פעמים הבל הבלים וגם אומרו אח"כ הכל הבל והוא כי הנה אמרו רז"ל בגמר' כי שלשה זמנים עברו עליו מלך והדיוט ומלך מלך בתחלת מלכותו והדיוט כשהשליכו אשמדאי ארבע מאות פרסה והיה מחזר על הפתחים ואומר אני קהלת הייתי מלך כו' ולמ"ד לא חזר למלכותו' והיותר צודק הוא דעת האומר שחזר אך לא חזקה ממשלתו בכל גלילות העמים כ"א בירושלים וגלילותיה ומכלל דבריהם למדנו כי מה שנקרא קהלת בעצם היה קודם היותו הדיוט כי לא בהיותו הדיוט מחזר על הפתחים היה או' אני קהלת כו' יורה באצבע כי קהלת נקרא בראשי' מלכותו שהיו מקהלות כל רבים עמי' מתכנסים לשמוע את חכמתו ונבא אל הענין והוא כי היה מקום לו' כי עודנו ביקר תפארת גדולתו בראשית ממלכתו שאליו יבאו מאפסי ארץ סרים אל משמעתו לא היה מהביל העולם כי גדול כבודו בעיניו אך אחרי נפלו והיה הדיוט מחזר על הפתחים וראה כי להבל דמה או הסכים ואמר כי הכל הבל ע"כ אמר דעו איפה כי בכל מעמד שלשת זמניו הבל ההביל את העולם ויבז לו בלבו וז"א דברי קהלת שהוא הזמן הראשון שהיה מקהיל קהלות ישראל והעמים וכן בהיותו משולל אדר מלכות ולא היה תוארו רק בן דוד ולא מלך וזהו בן דוד וכן כשחזר להיות מלך שלא פשטה מלכותו רק בירושלים תמיד היו דבריו לאחדים כי מאז היה קהלת וגם אחרי כן בשני זמנים הנותרים תמיד הבל הבלים אמר וזהו הבל הבלים אמר מאז נקרא קהלת ולהמשיך סוף הכתוב בזה יהי' שיעור הכתוב דברי קהלת שהוא הזמן הראשון וגם בשני שהיה בן דוד משולל תואר מלכות וגם בשלישי כשיהיה מלך בירושלים תמיד הי' דברו באופן אחד ופירש ואומר הנה הבל הבלים אמר קהלת כלו' בזמן הראשון שהיה אז בתוקף מלכותו אך מסבר' בלבד כי לא נסהו עדיין אך אח"כ בזמן השני לא בלבד אמר שהוא אמירה בלי נסיון כי גם ראה וחתם כי כן וזהו שחזר ואמר הבל הבלים סתם כלומר כי בא זמן שלא הוצרך לאומרן והוא הזמן השני הנזכר באומרו בן דוד ולא תאמר כי אולי כששב למלכותו אחרי נפלו חזר לומר כי טוב לו עתה מאז נפל

שדוד ויהיה הטוב הזה חשוב בעיניו לזה אמר כי גם בזמן השלישי הסכימה דעתו כי הכל הבל בין בחינת היותו מלך בין בחינת היותו הדיוט וזהו הכל הבל נמצא כי אומרו הבל הבלים אמר קהלת חוזר אל אומרו תחלה דברי קהלת ומה שחזר ואמר הבל הבלים חוזר אל אומרו בן דוד ואומר הכל הבל חוזר אל אומרו מלך בירושלים כמדובר. והנה ארז"ל כי שבעה הבלים הם כנגד מעשה שבעת ימי בראשית והנה לכאורה יקשה כי ביום השביעי לא נעשה דבר אך הנה רבותינו ז"ל הקשו דקשו קראי אהדדי כתוב א' אומר כי ששת ימי' עש' ה' וכתוב א' או' ויכל אלקים ביום השביעי כו' אלא ששת ימים עשה ה' והיה העולם חסר מנוחה בא שבת בא מנוחה הנה שגם יום השביעי הי' חידוש בעולם ואפשר שעל בחינה זו נכלל מעשה השבת עם שאר מעשים שבכל יום ויום אך עדיין קשה איך קורא למנוחה מעשה והיא שב ואל תעשה אמנם הנה קושיא זו גם במאמר ההוא כי איך מתרץ קושיות הכתוב שאומר ויכל אלקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה דמשמע שהוא דבר קנייני והלא אינו אלא שביתה ממעשה ולא מעשה ומלאכה אך לבא אל הענין נשית לב אל אומרו היה העולם חסר מנוחה אם המנוחה היא שביתה ממלאכה כמשמעו מה חסרון היה בעולם שיאמר היה העולם חסר מנוחה וגם להשכיל באמיתת הדבר נשית לב ג"כ אל מאמר הכתוב באומרו שבת וינפש כי אין למלת וינפש הבנה כ"א הוא ענין שביתה הרי אמר שבת. אך הוא כי הנה כתבנו בהקדמה כי זה דרך כל דבר גשמי כ"א אין איכות דבר רוחני בקרבו אינו מתקיים ועד ממהר אדם כי ימות שבהעדר נשמתו ממנו נפסק וכלה. וההיקש בעולם כי גשמי הוא ואם אין שפע רוחני נשפע בו יפסק ויאבד והן אלה דברי חכמים באומרם היה העולם חסר מנוחה והוא כי למה שהעולם גשמי הלא יפסק ויתקלקל והוא העדר המנוחה בלי ספק כי לא ינוחו הארבעה יסודות זה עם זה כי יתפרדו ויפסידו וישתברו והיה צריך יערה עליו רוח שפע ממרום כנפש אל הגוף לתוך מנוחת התערבותם לקיימם אך בימי החול אין בהם הכנה להריק שפע ההוא בעולם עד שבא שבת הגדול והקדוש ובאה אותה המנוחה ונתקיים בה העולם וזהו שבת וינפש כי שבת ממלאכה וישפיע רוח נפשיי אל העולם נמצא כי אין מעשה גדול מזה כי על ידו נתקיים העולם ואצלו ית' הפליג והריק שפע נקראת מלאכה ופעולה כמה דאת אמר מה רב טובך וכו' פעלת לחוסים בך הרי באנו עד תכונות המאמר ההוא כי גם בשבת נעשתה מלאכה והיא הנקראת מנוחה כמדובר אך אצל המאמר שאנו בו גדלה הקושיא עד מאד בדרך אחרת והוא כי היעלה על לב יקרא שלמה בחכמתו אל שפע קדוש שישפע בשבת כנפש אל העולם לקיימו הבל שיאמר כי הנעשה בשבעת ימי בראשית הם שבעה הבלים. אמנם לבא אל הביאור נשית לב אל מאמר'

ז"ל האומרים שאם אין תורה אין עולם שהיא כנפש אל הגוף והוא אחד מהפירושים הנאמרים על ברכת התורה באומרו וחיי עולם נטע בתוכנו שהיא התורה המחיה את העולם והנה אחר אשר הוכחנו כי הקנה ית' רוח שפע כנפש לגוף מה צורך אל התורה אך הנה הוא כי בלי התורה אין אותו השפע מתקיים בעולם כי איך תתקשר עם אדמת עפר אך התורה היא המקיימו בה כמדובר. ונבא אל הענין והיא כי הנה ארז"ל בב"ר והובא בשוחר טוב כי ששה דברים קדמו לעולם והם תורה וכסא הכבוד ותשובה וגן עדן וגיהנם ושמו של משיח שנ' לפני שמש ינון שמו והנה בביאורנו לב"ר ביארנוהו ביאור רחב כי שם מקום כבודו אך הנה כלל הדברים הוא כי בלעדי אותם הששה דברים או שבעה למדרש שמוסיף גם האבות לא היה העולם מתקיים ע"כ הקדימם תחלה והענין דרך קצרה כי הנה בלתי שפע עליון אין העולם מתקיים ולעכירות איכות העול' הזה היה בלתי אפש' לקבל השפע מאתו ית' כ"א ע"י התאצל כסא הכבוד להשתלשל השפע ע"י הולך ומתעבה ולהיותם ראוים לקבלו צריך זכות תורה ומצותיה כנודע כי תחלה עולה למטה איכות אור קדושת עסק תורה ומצות וממשיכין אור שפע עליון ע"כ הכריחו ז"ל שם שהתור' נבר' תחלה ואח"כ כסא הכבו' כי עולים תחלה אורות תורה ומצות ואח"כ יורדים דרך התהפכות בהשתלשלות כסא הכבוד אורות שפע עליון לתקן עולם ולמה שיצר לב האדם רע ומונע השפע ברא תשובה וזכות אבות ומקדש לכפר ושכר ועונש שהם גן עדן וגיהנם למען הביאם אל התשובה ולמען יראו כי גם החומר יקנה גם הוא אושר ולא יהרהרו לאמר איה שכר הגוף העוסק גם הוא בתורה ומצות כי הגן עדן הוא לנפש לבדה ע"כ נברא שמו של משיח שהוא ינון כי נקרא כך כמשז"ל בשוחר טוב שנקרא כך על שעתיד ליינן ישיני עפר שהוא תחיית המתים ומעתה ברא ית שמו זה למען יהיה זכרון לבני ישראל על אושר הגוף גם הוא שיהיה אז. כלל הדברים כי ע"י שבעה אלה יש קיום למעשה בראשית ובלעדם הכל הבל וגם המנוחה הנבראת בשבת אם נצייר מנוחתו בלי תורה הנבראת קודם לעולם אין בה אושר וטובה כ"א אין התורה להבל דמתה כי לא תתקיים אין ממש במנוחת שבת נמצא כי כל הנברא בשבעת ימי בראשית בלעדי השבעה דברים שנבראו מקודם הכל הבל ובזה יצדק מאמרם ז"ל כי כל הנברא בשבעת ימי בראשית הבל כלומר בלי מה שנברא קודם לשבעת הימים שהם השבעה דברים הנבראו קודם לעולם ובזה ימשך פסוק שאחריו כמבאר הדבר ואומר מה שאמרתי שכל הנברא בשבעת ימי בראשית הבל שהוא בלעדי הז' דברים שקדמו לעולם הלא הוא כי מה יתרון לאדם שיעמול במה שהוא תחת השמש שהוא תחת הגלגל יומי

ולא יעמיל במה שלמעלה ממנו שהוא בתורה ומצותיה שהוא שיעמול במה מלמעלה בעולמות הרוחניים כי שם פועל העוסק בם שהם הדברים שקדמו לעולם:
או יאמר הבל הבלים וכו' בשום לב אל אומרו תחלה הבל ל' יחיד וסמיך ליה הבלים ל' רבים וחזר וגמר הבל ל' יחיד וסמיך ליה הבלים ל' רבים וחזר ואמר הבל ל' יחיד וגם מל' הכל מה בא להוסיף ולרבות. ויתכן על דרך רז"ל שעל מעשה ימי בראשית ידבר אך לא על שבעתם כ"א הששה והוא כי הנה ביום הראשון נכללה כל הבריאה לגמרי אך בדקות שהיו בכח בשמים ובארץ ובמים כמ"ש רז"ל אלא שבכל יום היה יוצא מתוך מה שנברא בראשון מן הכח אל הפועל כענין תוצא הארץ תדשא הארץ ע"כ אין ליום הראשון בחינה מתייחסת אל יום השני כי זה כולל את כל וזה תולדה אחת מן הפרטים על כן אמרו עליו ל' הבל בל' יחיד אך השני והשלישי נתאחדו במה שבין שניהם נגמרה מלאכת המים כי על כן לא נאמר בשני כי טוב שלא נגמרה ב' מלאכת המים ע"כ כללם בתיבה א' ועל שניהם כאחד אמר הבלים אך יום הרביעי הוא כראשון שאין הסמוך לו לפניו ולאחריו דומה אליו ע"כ אמר עליו הבל ל' יחיד אך על חמישי ושני שהצד השוה שבהם שבשניהם נבראו כל הב"ח אדם ובהמה על ייחוד זה כללם בתיבה א' אמר הבלים והנה היה עדיין מקום לו' כי לא לכלול את אדם כיון באומרו הבלים עם שגם בכלל כל ברואי יום הששי היה כי הלא הוא יציר כפיו יתברך ובשבילו נברא העולם כלו ולמה יוכלל בכלל הבלים ע"כ חזר ואמר הכל הבל והוא כי אדם נקרא כל כי הוא כולל ד' עולמות שעי"כ הוא כסולם להוריד שפע מעולם העליון ע"י עסק תורה ומצות כמדובר בפ' ויצא ועוד כי בו היו כל נשמות העתידות לבא בעולם כמאמר רז"ל פר' כי תשא בש"ר ושע"כ נאמר לאיוב איפה היית ביסדי ארץ איפה שלך היכן היתה נמצא כי אדם יקרא כל וכמאמרנו על פסוק הכל כאשר לכל ובזה יאמר פה אפילו מי שהוא הכל שהוא אדם הוא הבל והיא במה שכתבנו שמכוין כל מעשה בראשית משולל מעשה שקדם שהם השבעה דברים שקדמו לעולם שהם תורה וכסא הכבוד כו' כי גם האדם בלי תורה הבל הוא באמת וזהו שסמך ואמר מה יתרון וכו' לומר מה שלהבל דמיתי את האדם הוא בלי תורה כי מה יתרון לאדם שיעמול במה שעמלו הוא תחת השמש ולא באשר עמלו למעלה מן השמש שהוא בעסק תורה ומצות שעל השמים כבוד פעלו. ובמדרש חזית הבל הבלים ר' הונא בשם ר' אחא אמר דוד אמר דבר א' ולא פירשו ופירשו שלמה בנו שלמה אמר דבר אחד ולא פירשו ופירש דוד אביו דוד אמר אדם להבל דמה לאיזה הבל אם להבל של תנור יש בו ממש אם להבל של כירה יש בו ממש בא שלמה ופי' הה"ד הבל הבלים אמר קהלת רבי ישמעאל בר נחמן מתני לה בשם ר' יהושע בן קרחה לאדם

ששופת ז' קדרות זו למעלה מזו וזו למעלה מזו והבל של עליונה אין בו ממש שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם בחייו ויעשם כצל כאיזה צל אם כצלו של כותל יש בו ממש אם כצלו של דקל יש בו ממש בא דוד ופירש ימיו כצל עובר ר' הונא בשם ר' אחא כהדין עופא דעבר וטוליה עבר עמיה שמואל אמר כצלן של דבורים שאין בו ממש של כלום עכ"ל וראוי לשים לב מה הוקשה לו בכתוב שהוצרך לו' שהוא פירוש אל מאמר דוד ועוד היעלה על לב ידבר על הבל של תנור או כירה שהוצרך לדחותו וגם מה ממשות יש בהבלן ועוד אומרו הה"ד שהוא כמורה באצבע לו' זה הוא מאמר שלמה הבל וכו' ולא אחר ואין כל מאומה מזה בכתוב ועוד אומרו לאדם ששופת וכו' והלא אין בנמשל אפילו קדרה אחת וכן בענין הצללים מה ענין כל מיני צללים שהזכיר וגם מי הכריחו לומר שזה סמך על זה וזה על זה וגם ראוי לשית לב מה בין היות האדם הבל להיות ימיו כצל כי הכל יראה ענין אחד:

אמנם הנה הוקשה לו כמה דברים. א' שאם פירוש אומרו הבל הוא אפיסה והעדר איך יצדק בו מנין כי הכל א' ועל הדרך הזה הוקשה לו בכתוב אדם להבל דמה כי מה דמות נעריך אל האפס לומר שהאדם דומה לו. ב' למה נפל הדבר עד מלת מנין שבעת הבלים. ג' למה אמר שלשה פעמים הבל ושני פעמי' הבלים ולמה לא סמך האחדים לבד והכוללים לבד. ד' כי ראה שני דברים נזכרים בדוד ושניהם בשלמה והם כי אדם הבל וימיו צל ודוד מטיל ה"א הידיעה בהבל באומר להבל דמה ובפת"ח הלמ"ד ולא בשו"א ולא עש' כן בצל רק אמ' ימיו כצל בשו"א ושלמה היפך כי אמר הבל הבלים וכו' בלי ה"א הידיעה ובצל הטיל ה"א הידיעה באומרו ויעשם כצל בפת"ח הכ"ף ע"כ גזר אומר כי דוד אמר להבל הידוע שהוא המפורש בדברי שלמה ושלמה שהטיל ה"א הידיעה בצל הוא שסמך על פירוש דוד כלומר צל הידוע במאמר דוד ועל הקושי הראשון גזר שהבל זה הוא מגזרת הבלו של תנור ובמה שמבאר מתיישבים השאר והיא כי בא ללמד דעת את העם בל יעלה על לבם כי ידם תקפה בחיי העולם הזה וזה בשני דברים א' כי יראה איש כי חום טבעי שלו חזק ואמיץ אומר בלבו מי יורידני ארץ עד אורך ימים. ב' כי יאמר איש הנה דרך אנשים להאריך עד שבעים שנה ובזה יהיה נכון לבו בטוח שעדיהם יגיע ובכלל הדבר שלא יעלה על רוחו שפרוש מן העולם עד עת צאת נפשו במותי ולא כן הוא כ"א בכל יום ויום הוא הולך ופורש מן העולם ומתקרב למות וזה מאמר דוד על הדבר הראשון אמר אדם להבל דמה שהבלו וחום חיוניותו להבל הידוע שפירש שלמה דמה והוא שבעה הבלים שאמר כי אין חום טבעי של אדם כהבל של תנור שיש בו ממש וכח התמדה שנוכל לו' שיתמיד הבלו יום או חצי יום ולא אפילו כהבל של כירה

שנבטח שיתמיד חומה ב' וג' שעות כ"א כמו ששופת שבע' קדרות על גבי כירה והן זו על זו שהבל הכירה מחמם בעצם הקדרה הראשונה ומהבלה מתפשט אל השנית שעליה וממנה אל השלישית ועל דרך זה משתלשל החום עד השביעית כי אין ספק שאין כח בהבל השביעית אחר שבעת השתלשלות אלו והיא כי הנה השתלשלו' שפע המקיים העולם ידמה לשבעה קדרות שעל גבי כירה והענין כנודע מרז"ל כי שבעה רקיעים הם ערבות מכון מעון זבול שחקי' רקיע וילון וגם אמרו כי וילון אינו משמש כלום כ"א נכנס שחרית ויוצא ערבית שבו מתחדש בכל יום תמיד מעשה בראשית כי למיעוט אורו אין בו כח לפרוש ולהבהיק אור השני שעליו מתוכו ועל כן צריך להסתלק בכל בקר להראות מה שבשני ואין זה רק למה שההבל שהוא מקבל בא לו דרך שבעה מסכים כי הלא הוא יתברך רוכב בערבות הוא רקיע העליון ומקבל הכל ושפע מאתו ית' כמשל הכירה המחממת הקדרה הסמוכה לה בעצם וממה שמקבל ערבות משתלשל מרקיע לרקיע עד וילון ומאשר הולך ומתמעט בהשתלשלות אין בו להבהיק אור רקיע אל וילון וזהו אומרו שהבל השביעית אין בו ממש וע"כ נכנס ומסתלק שחרית ויוצא ערבית להראות שימוש חמה ולבנה כוכבים ומזלות שבשני כן האדם דומה הבלו לזה כאלו אין כח בו להתקיים יום ולילה בשלמות כ"א כנכנס לעולם שחרית ויוצא ממנו ערבית לגלות השגחת יתברך שמקיים בנו חדשים לבקרים מקיימו ימים ושנים וזה הודיענו שלמה בהזכיר שבעה הבלים לרמוז אל שבע השתלשלות ועל הדבר השני שבוטח האדם על ימי שנותינו שבעים שנה הוא מה שפירש דוד באומרו כצל עובר והוא שמפרש דרך סמיכות באומרו צל של עובר שהוא של עוף בעת שפורח ועובר ממקום למקום שאם היה חוזר אל הצל שהוא עובר ופונה ממקומו עדין היה אפשר יהיה כצלו של אילן העובר ממקומו אך הכריחו ה"א הידיעה של כצל שאומר שלמה שמורה שהוא מפורש במקום אחר וז"א דעבר וטוליה עבר עמיה לומר כי שניהם נזכרים בכתוב הצל והמוצל שעובר עם הצל והענין כי הנה שלשה הדרגות הן. א' צלו של כותל כי שתים הנה טובות המסתופף תחתיו א' שהצל עב והוא מחסה לו ומסתר השמש לא יכנו בשום צד ב' שיודע כמה יתמיד הצל ההוא לפי העת מהיום ידע עת התהפך השמש או סלוקו אך בצלו של אילן תמצא השנית אך לא הראשונות כי בין ענפי האילן עובר השמש ומכה בו בצד מה מבין ענף לענף אך צל עוף כשפורש כנפיו יחסרון שתיהן כי בין נוצה לנוצה יעבור שמש ולא יודע עד כמה יהי נצב בל יסע ממקומו וילך צלו והנה חסרונות אלה הנה הנם באדם שלא ידע את עתו וגם לא יהיה בטוח מהכות בו שמש הצרות כי אין לך אדם שאין לו יסורין באופן שאינו כצל כותל ולא כצל אילן אלא כצל עוף בשעה שהוא פורח שעובר

וצלו עמו לומר מה שכתבנו כי אין מיתת האדם בא כרגע בעת סילוקו כ"א תמיד מהולדו הולך ומת וזהו שנשא המשל אל עוף דפרח וטוליה עובר עמיה כן האדם הוא הולך עם ימיו הנמשלים אל צלו מש"כ אם היה המשל אל עוף בשעת שהוא נצב היה הנמשל שגם לאדם יש התייצבות בחייו ואינו מת רק בסלוקו כעוף שאינו פורח רק בנסעו ממקומו ושמואל אמר כצלן וכו' ראה והנה גם שבעוף בפרוש כנפיו מתוך אויר שבין נוצה לנוצה נכנס שמש אך צל גופו של עוף הוא עב כך יתעתד לצרות סביביו אך לא בגופו לרוב בני האדם ע"כ אמר כצלן של דבורים שגם בצל גופן אין ממש וכן אין רגע בלי הפסד והתכת הלחות שרע גם לבריאים בגופם:

פסוק ג

מה יתרון לאדם וכו' הלא אמרתי לך כי הכל הבל גם האדם אשר בשבילו נברא העולם אך דע איפה כי איננו מקיים העולם השפל כי אם בבלתי עשות עיקר ממנו זולתי בעניני העולם העליון וזהו מה יתרון וכו' לומ' פקח עיניך וראה כי מה יתרון או שלמות יקנה ויהיה לאדם בכל עמלו אשר יעמול בדברים אשר המה למטה לארץ תחת הגלגל היומי ארציים וחומרים ולא להביט אל עושהו לעבוד עבודתו ולשמור משמרתו ולהגות בתורתו הרוחנית אשר על השמים כבודה כי היא ומצותיה הן הנה המקנים השלמות הנצחי העליון הרוחני עד אין תכלית. ולספר בדופי העמלים בדברים הגשמים אמר דור הולך ודור בא וכו' והענין כי אמרו רז"ל במדר' שוחר טוב על פסוק האויב תמו וכו' קוסטנטינוס בנה קוסטנטינה רומילוס בנה רומי פוליוס בנה פולייא והם תמו וחרבותיהם קיימות אבל הוא ית' לא כן חלילה כ"א ועירם נתשת אבד זכרם המה וה' לעולם ישב כי הוא יתברך מבלה את מעשיו ואין מעשיו מבלים אותו כאשר יקרה לאשר קראו בשמותם עלי אדמות כי מעשיהם ואדמתם בלו וכלו אותם והדבר הלזה אחשבה אמר קהלת באומר דור הולך ודור בא וכו' לומר מה גדלה מאד טעות המתעסקים בדברים ארציים המבלים את העוסק ועמל בהם כי הנה בעינינו ראינו דור הולך ודור בא והארץ אשר אנשי הדורות עשו עיקר ממנה ומעניניה היא העומדת לעולם ומבלה ומכלה אותם עם שגם היא עתידה להכלות והוא הוללות וסכלות מה שא"כ לו התעסקו במלאכת ה' ותורתו כי הלא המה היו נשארים וקיימים לעד לעולם כי יתדבקו בקונם אף כי הארץ כבגד תבלה ושמים כעשן נמלחו נפשות הצדיקים נצחיות עד אין קץ כנודע. וזרח השמש וכו' מאמרם ז"ל שאמרו עד שלא בא שמשו של צדיק פלוני זרח שמשו של פלוני הנה למדנו כי בצדיקים הכתוב מדבר לפי דרכנו ואמר הלא אמרתי לך כי הרשעים הבל המה כי מעשיהם מבלים אותם והנה היה מקום לבעל דין לחלוק ולומר כי הלא גם הצדיק

מה יתרון לו על הרשע אחר שכמות זה כן מות זה וגם הארץ מבלה אותם ע"כ אמר כי הצדיקים הנמשלים לשמש המאיר לעולם לא כן המה כ"א וזרח השמש ובא וכו' והענין כי כאשר השמש יחשוך בבואו עם שלא כבתה נרו ולא חסרה אורו כ"א אדרבה אור החמה יהיה שבעתים כי שם הוא משוש דרכו ויגיה חשכו כמאמרם ז"ל באומרם כי גלגל חמה יש לו נרתק ובריכה של מים לפניו ובשעה שהוא יוצא מתיש הב"ה כחו במים שלא ישרוף את העולם הנה כי עיקר זריחתו היא למעלה אחרי כי בא השמש מלמט' ואשר נראה למראה עינינו כי חשך השמש בבואו אינו כי ה' מנע אורו ממנו שנסתרה דרכו ממנו ונעלמה מעיני כל חי כן הצדיק בהסתלקו לא יחסר טובו ממנו ואדרבה שמה מרכבות גאונו מעת לכתו לבית עולמו הולך ואור באור החיים ואף כי יראה לעינים כי חלף הלך לו הוא בערך ראותינו כי עיני בשר לנו וז"א וזרח השמש וכו' כי זריחת השמש ובואו הוא כהולד הצדיק ומותו וכאשר השמש לא יחסר אורו בהסתלקו אדרבה אל מקומו העליון שואף ומתאוה לשוב מפני כי זורח הוא שם בעצם כי שם עיקר זריחתו בלי נרתק ומלבוש כן הצדיק לא יגיע אליו חסרון בהסתלקו כי הלא אדרבה שם עיקר זריחתו כי שם שרשו ועיקרו ומקומו שמשם חוצב ואל מקומו ההוא שואף כח נפשו כי זורח בעצם ומאיר הוא שם:

פסוק 1

הולך אל דרום וכו' הנה המתרגם פירש אזיל כל סטר דרומא ביממא ומחזיר כל סטר ציפונא בליליא וכן פרש"י ז"ל ויתכן לפי זה מה שלהלוך היום קרא הליכה ולהלוך הלילה קרא סבוב עם שהכל סבוב לפי האמת וגם אומרו הולך ב' פעמים בין זו לזו או' סובב זה שלש רגלים אמנם למה שעיקר המכוון הוא להלוך היום ואין הלילה רק להשלים הסבוב לחזור להאיר ביום שאחריו לכך קראה סיבוב ובכן נמשיך שיטתנו לפי דרכם והוא כי אחר אומר כי הצדיק בהסתלקו ממנו הולך לאור באור החיים והעיקר אצלנו כי פעמים שלש חוזר האדם לבא לזה העולם כאז"ל ואפילו נפש צדיק כנודע ואם שם הוא משוש דרכה ומקום דבקותה למה תשוב טוב לה עוד היא שם ע"כ להשיב על זה אמר הולך וכו' לומר כי כאשר השמש הולך הליכתו המכוונה ביום וסובב בלילה כדי להשלים הסבוב לחזור להאיר ביום כן הצדיק סובב סובב ומתגלגל רוחו בעולם הזה ב' פעמים כדי להתיישר בהלוכו בשלישית והכונה עד יצא כנוגה צדקו כדי שיהא אחרי כן בפעם השלישית הולך הרוח הליכתו המכוונ' שהיא צורך השגת שלימותו הראוי אליו כי ע"י הסיבובים תשיג נפשו ההליכה האחרונה וזהו אומרו הולך הרוח כי היא המיוחדת ולא אמר סובב כי הוא הכנה אל ההליכה שבאחרונה ולבל יאמר איש למה

הוצרכה נפש צדיק לשוב זה שלש רגלים ולא די בפחות אחר היותו צדיק ואמר תדע למה הוצרכה פעם שלישית הלא הוא על כי עד כה בשני הפעמי' על סביבותיו שב הרוח כלומ' כי לא השיגה יד שלמותו בפעמי' הראשוני' לבא עד תכונת נקודת המקו' המיוח' וראוי לו בע"ה לפי בחינת רוחו רק הי' משיג עד סביבותיו של נקודת מקומו קרוב אל הנקודה סביב עד הפעם השלישי וזהו על סביבותיו וכו' לומ' כי עד כה קודם השלישי על סביבותיו שב ולא בנקודתו המיוחדת לו. או יאמר ועל סביביתיו כי על ידי סביביו שב הרוח אל מקומו הראוי לו ואמשול לך משל למה הדבר דומה לנחלים שכולם הולכים אל הים והים איננו מלא וכו' והוא כי הנה כל הנחלים הולכים שם אל הים והים אינו מלא וע"כ אל מקום שהנחלים הולכים הם שבים ללכת פעם אחר פעם כ"א היה הים מתמלא לא היו כל הנחלים שבים שם ללכת שלא היה מחזיר אותם כך כל הנשמות הולכים אל הים היא השכינה הנקראת ים כנודע ואלו פעם אחת היו כל הנשמות מתתקנות מחסרונתן היתה השכינה מתמלאת מיד כי בהשתלם כל הנשמות היא מתמלאה בכל הבחינות ולא היו צריכות להיות שבות ללכת עוד שניה ושלישית אך על כי הים איננו מלא בהליכתן כי לא נתקנו פעם א' ע"כ הם שבים ללכת והנה היה מקום לומר כי הנה מתלאה שיצטרכו להתגלגל פעמים שלש לזה אמר כל הדברים יגעים וכו' לומר הלא יצא עתק מפי איש לדבר ולומר כל הדברים יגעים כי אפי' לשאר נשמות ישראל הקרובות באיכותך צריך יגיעה אך דע איפה כי כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר כי לפי ההשגה הגדולה המושגת על ידי הגלגולים לא ליגיעה תחשב התגלגל פעמים ושלש עם גבר כי הלא לא תשבע עין וכו' והוא כי כל כך תזדכך הנפש בתקוני גלגולים עד גדר שאחרי כן לא בלבד בהיות הנשמה משוללת גוף כ"א שגם בגוף ונפש עתיד הקב"ה כנודע מרז"ל להיות ראש חולה לצדיקים ודורש להם ומסתכלים ורואים ומראים באצבע ושומעים פנים בפנים מפיו ית' משא"כ במתן תורה שיצאה נשמתם ולא יכלו לסבול לא ראיה ולא שמיעה ואמרו דבר אתה עמנו וכו' וזהו השגה גדולה מהשגת מלאכי השרת האומרים איה מקום כבודו ואלו תהיה ראיה מהדרך העברה לא יפלא כ"כ וכן אם היתה שמיעה עוברת אך הנה לא תשבע עין לראות שיסתכל ויתמיד ולא ישבע ויחפוץ תמיד לראות כי קדוש יאמר לו גם הוא חוזר אל הפסוק אל יהרסו אל ה' לראות לומר כי לא כימים הראשונים שנצטוו אל יהרסו אל ה' לראות כ"א אדרבה לא תשבע עין לראות וכן לא תמלא אזן משמוע מפיו ית' ולא יאמרו דבר אתה עמנו וכו' כמאז והיה אפשר לומר כי מפני כבודו ית' לא נזכר את מי יראו ואת מי ישמעו אך אין המקרא חסר כי חוזר אל השם הנזכר הוא שכינה כמדובר:

פסוק ז

או יאמר כל הנחלים הולכים וכו' הנה דרך הספר הקדוש הלזה לדבר כדרך חוקר ומקשה ומתרץ והנה אחר אומרו כי סיבובי נפש הצדיק הם לתכלית ותועלת נמרץ אמר דרך חוקר כי מי יאמר שהוא לקנות שלמות הלא אפשר כי כאשר ראינו סבוב הנחלים שהולכים אל הים ואינו בשביל שלמות שמגיע אל הים או אל הנחלים כן יקרה לאדם בסיבובי גלגוליו והוא כי הנה כל הנחלים הולכים אל הים ולא שהים קונה בזה שלמות כי הנה הים איננו מלא ע"י סיבובי הנחלים והליכתם אליו וגם הנחלים בעצמם אין קונים שלמות בזה וזה משני טעמים הא' שלמקום שהנחלים הולכים שם הם שבים שהרי בכל סבוביו אינו קונה מקום מובחר מהראשון וגם אינו שב לנוח כמדובר ברוח הצדיק כ"א ללכת שהוא לחזור ולהלך ע"כ יוכל איש לגזור אומר ולומר כי גם כל הדברים יגעים מבלי תועלת ותכלית כמשל הנחלים ופי העולם מתנהג כך מאליו ולא שגלגולי רוח כל בשר איש הולכת להשתלם ושבכל פעם הולכת אל מקום מובחר מהקודם עד השלישית שמגעת אל מכונתה העליונה כי אולי כמקרה כל הנחלים עם הים גם לה יקרנה ולא הוצאה תולד' זו מהשמש למה שכל העולם צריך וזה תכליתו מש"כ לנחלים כי גם שקצת נחלים משקים קצת מקומות אינו בכולם וז"א כל הנחלים וכו' כי אמר מלת כל לכלול כלם ע"כ לסתור תולדה זו אמר לא יוכל איש לדבר לאמר לא יוכל איש לדבר כדבר הרע הזה והראי' כי הלא לא תשבע עין וכו' והוא כי הנה החוקרים הכריחו ואמתו חדוש העולם והיותו לתכלית אשר פעלו יוצרו ובלתי מקריי לשלשה סבות א' מצד רוב גדלו וכמות ארץ ושמים וכל צבאם. ב' מצד חכמת סידורו ותיקן סיבובו והשתלשלותו יורה כי כלם בחכמה עשה הוא ית'. ג' לרוב התמדתו ועל שלש אלה גזר אומר כי העולם בלתי מקריי ונברא לתכלית וזה יאמר קהלת הנה לא יוכל איש לדבר כי כל הדברים יגעים לבלתי שלמות תכלית כי הלא לא תשבע עין מלראות העולם ומלואו כי מי יוכל לראות את הכל הרי הטעם האחד ועל הב' האחרות אמר ולא תמלא אזן משמוע כ"א יאמרו לאיש מסדורו של עולם וחכמת ענייניו או מרוב התמדתו מאז נברא אין צ"ל שלא ישיג מדעתו כ"א גם אם יוגד לו לא תמלא אזן איש משמוע ואיך יתכן יהיה כל זה לבלי תכלית ושלמות וזהו שלא נאמר ולא תשבע בוא"ו כ"א לא וכו' להיות שהוא תחלת ענין לומר הראויות כמדובר:

פסוק ט

מה שהיה וכו'. אחרי אומרו כי יש תכלית טוב לעולם כ"א יתוקנו ברואיו ועוד יחליפו פעמים שלש עד יצא כנוגה צדקת הצדיק השם מגמתו חיי הע"ה כי ישית עמלו בתורה

ומצות ולא יפנה אל הבלי העולם הזה כמו זר יחשב שיבת הנפש אחרי מיתה בעיני הנמשכים אחר הטבע ושתהיה פה מתוקנת לחזור לעתיד בגוף ומה גם עתה החומר כי עפר הוא ואיך יתוקן אחרי שובו אל הארץ כשהיה. והנה מאמר רז"ל בגמרא על קושי אמונת התחיה מאי דלא הוה הוה מאי דהוה לא כל שכן ומדרש חזית על פסוק מה שהיה כבר הוא אם יאמר לך אדם וכו' אמור הרי כבר היה זה בעולם כי הרי אליהו ואלישע ויחזקאל החיו מתים ועל דרך זה יאמר פה לפי דרכנו לומר אל תתמה באמרי כי הנפש תשוב ליתקן וגם גוף הצדיק כי לא מה שהי' וכו' והוא כי מה שהיה הוא הנפש הנקראת הויה כד"א ויהי האדם לנפש חיה היא בעצמה אשר תשוב תהיה לעתיד ומה שנעשה והוא הגוף כד"א נעשה אדם הוא עצמו שיעשה וא"כ אל יפלא בעיניך הדבר כי הלא ראינו כיוצא בו בעולם לעיני הכל ולבל תאמר אם מה שהיה הוא שיהיה וכו' הלא טוב טוב היה ישאר הדבר מתחלתו כשהיה ולא יצא יצוא ושוב כמה פעמים ע"כ אמר ואין כל חדש תחת השמש כלומר מה שאין כל חדש הוא תחת השמש שהוא בעולם השפל אך למעלה יש ויש כי כל אשר סיגל תורה ומצות בעה"ז ויתר אורות וחופות ותקונים למעלה עד אין מספר וע"כ שולחה הנפש פה לחדש האורות הגדולים ההם כנודע ליודעי חן וגם כי לעומת זה לא יעדרו עונות וחטאות הנה מהם יתמרקו בגהינם בגלגולים עד יאבד זכרם ואורות תורה ומצות יהיו חיים וקיימים עולם ועד למעלה מן השמש בעולם העליון שלמעלה מהגלגל היומי. או שעור הכתוב כי אחרי אומרו וזרח השמש וכו' ועל סביבותיו וכו' ודחה הסברא ההפכית באומרו לא יוכ' איש לדבר וכו' אמר עתה אם תאמר נא ישראל מה הוא הריוח שיש לגבר בבא נפשו פה פעמים שלש אחרי שובו אחרונה להתלבש בגוף בארץ הלזו כי יחיו מתינו והלא ירידה תחשב לה אחרי אשר עלתה ודבקה בקונה אחרי תום הגלגולים הלא הוא כי מה שהיה הוא הרוח הוא שיהיה כלומר נקיה מכל סיג וחלאה כאשר היתה נקיה וברה בבואה בתחלתה וזהו מה שהיה הוא שיהיה ומה שנעשה באומרו יתברך נעשה אדם שהיה החומר זך מאד ובהיר מעין אשר יתלבש המלאך בבואו פה כי על כן אמרו שתפוח עקבו של אדם היה מכהה גלגל חמה לומר כי היותר עכור שבחלקי חומרו היה זך מגלגל חמה לומר שהוא מעין הלבוש המלאך שלמעלה מלעולם הגלגלים שהוא יותר בהיר הוא מן החמה ולכן אמר שמה שנעשה הוא שיעשה אחר כך אל חומר זך כנעשה באדם אינו מן התימה שהנפש שגם היא כאשר היה באדם תבא אל חומר זך שיעשה מעין אשר נעשה באדם וש"ת אם כן מה הרויח כל הנברא אם כל שלימותו אינו רק לשוב אל מה שהיה מתחלה ולא יתכן שהעדר ותקון הקלקול יספיק לז"א ואין כל חדש וכו כי מה שאמרנו שאין כל

חדש הוא תחת השמש אך למעלה יש חדושי אורות רמים ונשאים אשר נקנו בתורה ומצות זולת תקון אשר עותו:

פסוק י

יש דבר וכו'. הלא אמרת כי אין כל חדש תחת השמ' והלא יש דבר שיאמר האיש הנזכר למעלה לעתיד לבא ראה זה חדש הוא אינו כי כבר היה וכו' הוא ענין מאמרם ז"ל במדרש על פסוק מה שהיה כבר היא שאם יאמר אדם איך יהיה לעתיד איש בגוף ונפש חי לעולם אל תתמה שהרי אליהו הוא חי וקים לעולם וזה יאמר פה לפי שנותינו הנה יש דבר אשר יאמר ראה זה חדש הוא שהוא כי נראה לעתיד אדם חי לעילם והנה זה חדש הוא כי לא נראה כדבר הזה ואפילו הארבעה שלא חטאו מתו בעטיו של נחש ואיכה תאמר כי אין כל חדש תחת השמש אל תאמר כדבר הזה כי הנה כבר היה לעולמים וכו' והוא אליהו כי היה חי לעולמים וש"ת אולי לא יהיה חי לעולם לזה אמר אשר היה מלפנינו כלומר מזמן הרבה מלפני דורותינו אלה ועודנו מי ולא נשתנה כי הנה הוא בהויתו אשר היה מלפנינו כ"א היה משתנה מחמת זקנה היה ניכר אך מהיות הוא אשר היה מלפנינו בלי שינוי יראה כי לעולם יהי כן מברכת מלכו של עולם. או יאמר יש דבר שהאיש הנזכר יאמר ראה זה חדש הוא והוא בית המקדש העתיד שיהיה רוחני מן השמים מש"כ ב' הבתים הראשונים הנה כבר היה לעולמים כי נברא והוא למעלה בעולם העליון שנברא לשני עולמים לעולם העליון אשר הוא בו עתה ולעה"ז שיהיה בו כמאמר הכתוב מקדש ה' כוננו ידיך כמפורש בסמוך ומתי היתה הווייתו בתחלה הנה אשר היה הוא מלפנינו שהוא מלפני כל הנמצאים והוא משבעה דברים שקדמו לעולם תורה וכ"ה ובית המקדש וכו'. אין זכרון וכו' הלא אמרת כי מה שהי' הוא שיהי' כי התחיה לא תפלא כי כב' היתה בימי אליהו ואלישע ויחזקאל וש"ת הלא יש תשובה כי אין העול נתקן לישאר קיים נצחי כי הלא גם בתחיות ההם לא נתקיימו לעולם לזה אמר אל תשוה אלו לאלו כי הנה אין זכרון לראשונים הם אשר החיה אליהו ואלישע וגם לאחרונים שיהיו ע"י יחזקאל עם אשר יהיו באחרונה בתחיית המתים כי יתקיימו לעד כמאמר תנא דבי אליהו שהקב"ה יעשה להם כנפים וכו' שהוא כי גם חומרם יהיה כ"כ זך שידמו למלאכי השרת בעלי כנפים כאשר יתבאר במקומו בס"ד:

פסוק יב

אני קהלת וכו' הלא אמרתי לך כי כל טובות העולם הזה הבל המה הנה ממני תראו כי הנה אני קהלת מקהיל קהלות כל רבים עמים כי מושל בכיפה הייתי ועכשיו אינני רק מלך על ישראל בירושלם בלבד ולא בשאר העולם וכן יראה מרז"ל בגמרא כי כאשר דחפו

אשמדאי ממקומו וירד לשערים היה מחזר על הפתחים ואומר אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים נראה בזמן גדולתו כאשר משל ממשל רב על הגוים ועל הממלכות אלא שאחר שהחזירוהו מלך על ישראל בירושלים כמאמרם ז"ל מלך והדיוט ומלך ועל אחריתו זאת יאמר לפי דרכנו הייתי מלך על ישראל בירושלים וש"ת הלא אמרת כי מה יתרון לאדם שיעמול במה שהוא תחת השמש שהם עניני העה"ז אך לא כן לעושה עיקר מתורה ומצות והלא אתה עסקת בם והיית מקהיל קהלות להדריכם לזכותם ולמה ירדת לשערים בכל הרעה הבאה עליך דע לך כי הנה נתתי אל לבי לדרוש מהזולת מאנשי החכמה וגם לתור אני בחכמה לחפש כתייר הזה להבין מתוכה על כל אשר נעשה תחת השמים אם הוא מבחינות השגחה או מהמזל וכיוצא ואשר אמרתי לדרוש מבני אדם כן עשיתי לראות מה יענו והנה אומרם הוא ענין רע הוא מה שנתן אלקים לבני האדם לענות ולהשיב בדרוש הלז וזהו נתן וכו' לענות בו והוא כי לא ישיגו מראות דברים בלתי ראוים כענין רשע וטוב לו צדיק ורע לו או כמות זה כן מות זה כצדיק כרשע וההיקש ביתר דברים רעים לכל מראה עיני הרואה כ"א אמור הוא ענין רע כלומר אין ספק כי הוא ענין רע הגורם לצדיק הרעה ההיא או לרשע הטובה ההיא על ענין רע אשר למדוכאים תחתיו וכיוצא בזה אך לכוין אל פרטות הדבר הגורם לכל דבר ודבר לא ידעו ולא יבינו ומה שנתתי אל לבי לתור ולחקור בחכמה כתייר הזה היוצא מעירו חוצה אל עיר זולתה לחפש אם טובה היא אליו הלא הוא כי ראיתי את כל המעשים שנעשו תחת השמש בלי השקפה אל סוד הנעלם אשר מעל לשמש כבודו כי אין רואה אותו והנה רואה אני שתים רעות המבלבלות דעתי. א' כי הכל הבל הוא ונפסד ובלתי מתקיים ומה בצע בעולם כזה שנית ורעות רוח כ"א היו כל האדם משלימים נפשם ורוחם פה טרם מותם החרשתי כי יקבלו שכרם אחרי כן בעולם העליון ולא היה לריק אשר בהבל בא אך רוא' אני רעות רוח שאדרבה מרעיעים ומשברים רוחם באשר לא טוב יעשו ואיך נאמר שבאים לעולם בני אדם לתקן את אשר עותו והנה הרעות רוח שאני רואה הוא כי מעות לא יוכל לתקון כי ימות בלי חמדת תקן ואשר לא בא לתקן עוותו רק להשלים חסרון עשה טוב הצריך לנפשו כדי להמנות בכלל השלשים צדיקים שבכל דור לקיים בם את העולם רואה אני אותו בלתי משתלם באופן כי לא יוכל להמנות והולך חסר מהעולם כאשר בא. או שיעור הענין והנה הכל הבל כמדובר ורעות רוח מראות ברוע הנהגת העולם לפי הנראה לאשר עיני בשר לו כענין דמעת העשוקים ואין להם מנחם או צדיק ורע לו או הפכו באופן כי אשר הוא מעוות ובא פה ליתקן מאשר עוותו לא יוכל לתקן כי יהיה משוגע ממראה עיניו אשר יראה וכעס ויפקפק בהשגחה ויוסיף לחטא וגם החסרון כמדובר לא יוכל

להמנות כי גם שלא מהחוטאים הוא ימנע מלהשתלם על פקפקו בהשגחה ע"כ מה עשיתי כתייר הזה היוצא אל עיר זולת עירו לראות אם תיישר בעיניו כן אמרתי אלכה לי אל החכמה חצונית בחקירת השגת יד שכל אנושי למצוא טעם מה ולהיות כי ראוי לבא אליה אם לא למלא כרסו מחכמת התורה ועושה עיקר ממנה וגם מתנהג בחסידות עושה משמרת למשמרת התורה פן החיצונים יחטיאנו וכולי האי ואולי ע"כ אמר הנה אני תחלה דברתי אל לבי לאמר הנה מלאתי כרסי מהתורה כי הנה הגדלתי והוספתי חכמה וגו' כי מלאתי כרסי ממנה ולא בלבד מה שלמדוני כ"א והוספתי חכמה אני על שהייתי מלא חכמת התורה גם הוספתי בה כמה גדרים וסייגים כמו שאמרו רבותינו ז"ל על איזן וחיקר וכו' שעשה את התורה ככפיפה שיש לה אזנים שעשה משמרת למשמרת התורה לבלתי יחטאו באופן שאיני ירא פן תוציאני החכמה הזרה מדבקות התורה ע"כ אחרי ההכנות האלה וגם לבי אשר נתיעצתי עמו גם הוא מעצמו ראה הרבה חכמה ודעת ועל ידי כן ואתנה לבי לדעת חכמה היא חכמת התורה לעשות עיקר תחלת ממנה פנה ממנה יתד ואגבה אשתף גם דעת הוללות ושכלות היא חכמה חצונית שהיא הוללות הם דעותיה הכוזבות וגם היא שכלית שענינה דברים שכליים כפי שכל אנושי ע"כ נקראת הילות ושכלות בשי"ן ולמה שאינו בחכמה אלקית שהיא השכל האמתי למעלה משכל אנושי עד אין קץ ע"כ אמר לשון שכלות שבהתחלף השי"ן לסמ"ך הוא סכלות בערך חכמת תורתו ית' ואמר דברתי אני עם לבי לאמר עם שאינו לאמר לזולת הלא הוא למה שאין מדרך שלומי אמוני החכמים לדבר ולאמר הגדלתי והוספתי חכמה על כל אשר לפני כי היא מדה מגונה ורעה עד מאד ע"כ אמר לו אם אמרתי הדברים האלה בפני בני אדם היה דבר מגונה אך אינו רק עם לבי לאמר בינו ובינו שהוא בקרב לבי כי עמו ראוי לאמר אני הנה הגדלתי והוספתי חכמה מש"כ לפני איש זולתי. ונחזור אל הענין שנתן אל לבו עם עשות עיקר מהתורה לאחוז ג"כ מהוללות ושכלות חכמה חיצונית לחקור אולי אמצא איזה טעם להנהגת העולם אך ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח כלומר אצ"ל שעוזב אירחות יושר החכמה אלקית ללכת בדרכי חשך החצונית כ"א גם זה שהוא בדרך אשר בחרתי שעם שהגדלתי והוספתי חכמת התורה וגם עתה ממנה עשיתי עיקר על כל זה ראיתי כי גם זה רעיון רוח הוא רעוע ושברון הרוח ונפש כי הנה ברב חכמה כמוני בתורה רב כעס עלי מאתו יתברך שנתחברתי אל הזרה והכנסתי צרת התורה לביתה בעבור הרעימהו בכעוס עלי תתרועע נפשי כי לפי רוב חכמתי הקדושה היה ראוי לי להתרחק מהזרה ועוד כי הנה ויוסף דעת כמוני יוסף מכאוב כי תגדל חקירתו וירד למעמקי סברות רבות ורעות כי יעמיק ישחית אז יותר על כל חוקר אשר לא יוסיף דעת.

או יאמר כי ברוב חכמה רב כעס בחקירתו שיכעוס על בלתי מוצאו יישוב על פי הזרה אל תורת ה' ויראו נגדיות עד אין קץ וזהו כי ברוב חכמה היא חכמת התורה רב כעס על מנגדים המתרבים בזרה ואז אם נחרץ להעמיק הראי' לפי שכלו ליישב אותם אם יוסיף דעת כמוני יוסיף מכאוב כי אשר אין שכלו גדול מאד ישיש כי ימצא תשובה מה לתקן כל ניגוד ואז יניח לי אך המוסיף דעת הרבה על כל תשובה יוסיף מכאוב בקושי כי לרוב החדוד ירבה הניגוד וקושית ומכאובות וחייו אינם חיים ונמצא הולך בחשך ומה גם שהכעס הנז' יסתום הדרכים לפניו כי שמעתא בעיא צילותא ע"כ אמרתי אל לבי לכה נא והפרד מהחצונית ועל מה שאינך משיג ע"י חכמת האמת לבדה לדעת הדברים על אמיתתן הוא כי ההשגה בעיא צלותא ובהעדר שמחה ממני כי אני נעצב על ראותי קושי ההנהגה ואין משיג תשובה ע"כ נעלמה ממני אז יותר לכן אנסכה ואמזוג העצב בשמחה שעל ידה אשיג ואתה לבי ע"י כך אל תירא מהמשך אחר מציאות השמחה כי אם וראה בטוב הנמשך מהצילותא שהיא ההשגה שהיא התכלית לרדת אל עומק אמיתת הדרושים והנה גם הוא הבל כי הלא איך אעשה להביא את השמחה אחר שעמי עצבון ההבל ורעות רוח שמתדבק רוחי אל דברים הרעים שאני רואה תחת השמש אם אתפוש הקצה האחר שאטפל בשחוק והתול שאביא לפני משחקים על עצבוני לבא מב' הקצוות אל מצוע שמחה לא יתכן כי הנה לשחוק אמרתי מהולל ולא יתיציבו הוללים לנגד עיני ואם לא אעשה רק להקנות בעצמי בחינת שמחה בלבד הנה ולשמחה אמרתי מה זו עושה כלומר מה יהיה הדבר שזו עושה כלומר כי אין דבר ששמחה זו הנזכר יספיק להביא שמחה בלבי אחר היות בי העצב הנזכר אם לא השחוח אשר מאסתי בו. עוד אפשר דרך אחרת בהמשך הכתובים אני קהלת וכו' והוא כי אחר ההבילו כל ענייני העה"ז אמר אני קהלת מקהיל קהלות כל רבים עמים בהותי מלך על ישראל בירושלים לא נמנעו כל יתר עמים מלבא עד ירושלים לשמוע בלמודי ואז להעמידה על האמת נתתי אל לבי לדרוש ולתור בחכמה בחקיר' וחפוש על כל אשר נעשה תחת השמש אם הוא הבל או יש בו ממש לעשות ממנו עיקר והנה הוא ענין רע מצד עצמי כי לא טוב עשות עיקר ממנו רק הכנה אל העוה"ב בעשות ממנו עראי ואם נתן לבני האדם את כל אשר תחת השמש לא לעשות עיקר רק לענות בו שהוא עסק מה בלבד כדעת המפרשים שאומרים לענות הוא ענין משא ומתן ועסק מה אז הנה לא הייתי חפץ להשמיע ברבים כי לא נשמעו ממני אך מה אעשה והוא ענין רע כי נתן והניח האלקים לבני האדם לענות ולדבר בו ולא אוכל לישמט וגם כי הנה ראיתי אני את כל אשר נעשה תחת השמש והנה הכל הבל ורעות רוח שכל ענייני העה"ז הבל ומרעיעים ומאבדים רוחם ונפשם

עליו בעשות עיקר מחיי שעה ומניחים חיי עולם על כן הוכרחתי להצילם מתוך ההפכה וחשכה הזאת אך אמרתי מה אעשה להוכיח וליסר את הכל לתקנם ומעוות לא יוכל לתקון כי הלא גם אני בלתי ישר בזה והוא כי הרביתי כסף וזהב ונשים ולא אוכל לתקן את הזולת שלא יאמרו לו טול קורה וכו' ואם אומר אולי מן השמים מנו ויתי להוכיח את העם ולהדריכם גם זה לא יתכן כי הלא וחסרון הוא שלמות כמוני לא יוכל להמנות מן השמים ממונה על הזולת כי איך ישמעו ויתקבלו דברי הבלתי שלם לשומעיהם על כן:

פסוק טז

דברתי אני עם לבי תחלה לחשב חשובונות נפשי בה שעל ידי כפרי בעדי תחלה יקובלו דברי וזהו דברתי אני עם לבי לאמר כלומר כדי לאמר אח"כ לזולת חכמה שלמדתי ממלמדי והוספתי וגם ממה שלבי ראה הרבה חכמה ודעת וכל זה לא שוה לי לבלתי אתגאל בהבלי העולם כי ואתנה את לבי לדעת חכמה ולא עשיתי ממנה עיקר לבדה כ"א צרפתי עמה לדעת הוללות העושר לשלוח בעד זהב מאופיר וכיוצא ועל הכבוד בהרבות סוסים ותענוגי בני אדם וגם שכלות הוא רבוי נשים המסירות הלב והדעת כי בחכמה שהקדמתי חשבתי שהיא תעמוד לי לבלתי אקלקל לעשות עיקר מהבלי העולם וזהו לדעת חכמה ובבטחי בה סמכתי ולדעת הוללות ושכלות והנה אשמתי גדולה מאד משאר בני אדם הבלתי יודעים כמוני כי מרה תהיה באחרונה וזה ידעתי שגם זה הוא רעיון רוח לומר כי הנה גם מתחלה ידעתי כי גם זה הוא רעיון רוח כי גם להתחיל בחרמ' הוא שברון הנפ' כי לא על חנם מנע הוא יתברך את המלך מכל אלה מסוסים נשים וכסף זהב כ"א שהחמדה הציקתני לחלק ביני ובין זולתי כי אני לא יוסר לבבי ועל כן על שאלי ידעתי מתחילה שגם זה הוא רעיון רוח ולא עצרתי כח נגד יצרי גדלה אשמתי ואין להקל מאשמתי באמור כי רוב חכמתי גרמה לי כי בטחתי בה שהיא תעמוד לי לבלתי אחטא כי הלא נהפוך הוא כי הלא ברוב חכמה רב כעס לו יתברך עמי כי היה לי להיות יותר דבק עמו יתברך לבלתי עבור מצותיו בשום תואנה בעולם כי סמך היות דעתי גדולה מזולתי אינו בטחון שלא יסור לבבי כי הלא ויוסיף דעת יוסיף מכאוב כי הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו. או ויוסיף דעת ישיג עד היכן פגם החטא מגיע וראוי יוסיף דאגה ומכאוב ליזהר ולישמר שמירה מעולה בהרחק נמרץ או גם ששבתי בתשובה ואתחרט נוחם יסתר ממני כי לבי כואב עלי על אשר לא טוב עשיתי כי ויוסיף דעת כמוני שאמרתי והוספתי חכמה וכו' יוסיף מכאוב וצער ואיככה אוכל להוכיח עודנו כואב ומצטער כי בעי צילותא ע"כ אמרתי אנסכה את המכאוב בשמחה באופן שלא תהיה שמחה יתירה רק מזיגת מכאוב ובאמרי כך אל לבי ואמרתי לו ואתה לבי ראה בטוב אל תהי פנייתך

אל השמחה מפאת עצמה רק בטוב הנמשך ממנה לעבוד את קונך והנה גם הוא הבל כי הנה לא יבצר או השמחה לא תחטיאני כ"א שתמשיכני אחר שחוק והתול או תביאני לידי מיני חטאים המתרגשים ממנה אם לידי שחוק הנה לשחוק אמרתי מהולל ואם לשמחה להיות שמחה תמיד שלא יהיה פריה שחוק רק היותי שמח בעצם הנה לשמחה אמרתי מה זו עושה כלומר כמה רעה גדולה זו עושה ויהיה אומר מה כמו מה רב טובך וכו' כי השמחה יתירה תביא גאוה וכל מיני רעות כי כל מקום שיש שמחה יתירה השטן מקטרג להחטיא ולהביא פורענות ח"ו. תרתי בלבי וכו' הלא ראיתי הפלגתי להחביל ענייני העה"ז וקראתי תגר על השמחה כי רעה בעיני אדון העולם היא והנה עיניכם הרואות כי אנכי חזון הרבתי ולא כן עשיתי כי הרבתי מאכל שולחני כנודע מסעודות שלמה ואמרו רז"ל כי לכל אחד מנשיו היה עושה כך בכל יום ובניתי לי בתים אשר אין כהם בכל הארץ שהוצאתי בבנינם זמן י"ג שנה וכרמים ופרדסים שלא חסרה מהם כמ"ש ז"ל אפי' מנטקסה ופלפלין ועבדים ושפחות ושרים ושרות ותענוגי בני אדם ואיך אגעל בשמחה וגם אהביל ענייני העה"ז ע"כ אמר דעו איפה כי לא לכוונת ההנאות ביין מאכלות או בראות עיני בבתים וכרמים ופרדסים עשיתי כ"א שתרתי בלבי כתייר הזה לראות ולחפש ולנסות בכל הדברים עד היכן יד עניינם מגעת עד אשר אראה בחוש איזה טוב לבני האדם וכו' ללמדם דעת במה יוציאו מספר ימי חייהם והוא מאמרם ז"ל באלה הדברים רבה כ"א היה אדם אחר אומר הבל הבלים היו אומרים לא ראה טובה מימיו לכך אמר שהכל הבל למי נאה לומר הבל הבלים לשלמה וכו' על דרך זה יאמר פה כי הגדיל לעשות בטובות ועניני העה"ז למען יוכל להורות ולומר הנה כל טובות העולם ניסיתי והמה הבל לכן השמרו לכם מעשות עיקר מהם כי הבל המה וז"א תרתי בלבי וכו' כי אשר היה נחת שולחני מלא דשן אשר לא טוב הוא ומה גם ביין בוגד ומתעה וגם לאחוז בסכלות ופתיות הבלי העולם טובותיו ותענוגיו הלא לא היה רק עד אשר אראה בחוש איזה טוב לבני האדם אשר יעשו וכו' למען אוכל לתת דבר ועצה להם במה יעסקו ואשר יהבילו כי הנני אני אשר נסיתי הכל מהביל את כל טובות העה"ז ולבל יאמרו לו הלא לא טובה העצה אשר נועצת לנימשך ביין כי שחת עצמך בסכנת נפילה תחת יד היין בוגד כי יין ותירוש יקח לב והלא זה מאמר אמו אל למלכים שתה יין ע"כ אמר למשוך ביין את בשרי וכו' לומר הנה בכלל מה שתרתי אני בלבי לחקור ולחפש הוא עד מצוא דרך למשוך ביין את בשרי בלבי ולא את לבי כ"א אדרבה ולבי נוהג בחכמה כי לא עצר כח היין ליקח לב רק למשוך הבשר מלהפסד במכאוב הנזכר ומה שעסקתי בהבל העולם הנקראים סכלות לא היה כ"א ולאחוז בסכלות אחיזה מה ולא עשות עיקר חלילה

וזהו ולבי נוהג ומתמיד בחכמה בעצם ולאחוז אחיזה מה בסכלות או שיעור הכתוב תרתי בלבי למשוך ביין לבי את בשרי אחריו במה שלבי נוהג בחכמה למשוך גם את בשרי שלא יעכב במה שירוה במכאוב הנזכר:

פרק ב

פסוק ד

הגדלתי מעשי וכו' הנה היחל לפרש אומרו ולאחוז בסכלות שאחז בעניני העולם הזה לבנות לו בתים וכרמים וכו' ועל פי דרכנו לימדנו כי לא היחל מיד בנוגע אל עצמו והוא כי הנה תחלה בנה את בית ה' ואחר כך את ביתו וזה יאמר הגדלתי מעשי תחלה כי עשיתי דבר שהיא גדול האיכות עם היות מעשי של בשר ודם שהוא בית ה' שעד מעל לרקיע כבודו כנודע ואחר כך בניתי לי בתים וכו'. או יאמר הנה לא הייתי עוצר כח לבנות בתי חמדה ולנטוע כרמים וכו' היות הכל בעיני הבל אם לא שהגדלתי מעשי ששמתי בלבי כאלו דברים גדולים המה ועי"כ בניתי וכו' והענין כי כל ה' חושיו רצה להההנות חוש המשוש במה שאמר בניתי לי בתים שהוא במה ישב וישכב שהוא ענין חוש המשוש וגם חוש הטעם כי נטעתי לי כרמים וגנות ופרדסים וגם חוש הריח כי נטעתי בהם עץ כל פרי שבעולם שכולל פלפלין וכל מיני בשמים כנודע מרבותינו זכרונם לברכה כי פלפלין וכל מיני בשמים אשר באפסי הארץ נטע בירושלים שידע משתיתה של ארץ הרצועות המיחדות לכל מין וגם חוש הראות כי הנה עשיתי לי ברכות מים להשקות מהם יער צומח עצים עם שלא היו עושי פרי ומה כשרון לבעליהם כ"א ראות העינים שנהנות בראות בריכות מים רבים משקים יער שלם מלא עצים וכן קניתי לי עבדים ושפחות והם לבלי צורך שירות כי הנה בני בית היה גם מקנה וכו' ומה בצע למלך גדול כמוהו באלה כ"א הנאות חוש הראות בלבד וכן על בחינה זו כנסתי לי גם כסף שעם היות שאין כסף נחשב בימי שלמה למה כנס גם כסף ולא זהב ומרגליות בלבד אך אין זה רק להההנות חוש הראות בכל המינים ועל חוש השמע עשיתי לי שרים ושרות הם משוררים ומשוררות הנה הנאת כל חוש מחמשת החושים וגם הנאת כל בשר דרך כלל וזהו תענוגות בני האדם הם מרחצאות בחורף ובריכות להתקרר בם בקיץ כמשז"ל והיקש בכל יתר מיני תענוגים אשר המה שדה ושדות כי זה כל פרי תענוגות בני אדם להיות שדין זכרים ונקבות כי ממשתאות ותשמיש יתר ודומיהם נמשכים קריים מהרהורים רעים שמתהוים כחות הטומאה וחושקים זולת זה שגם מהם נבראים שדים וכחות הטומאה הנה לפניכם הטוב הנמשך מטובות העה"ז ואל תאמרו כי לא ימשוך

עשות שדה ושדות אא"כ בהיות האיש קטון כמוני שמלכתי בן י"ב שנה אך בהגדיל האדם יגעל בכל טוב העולם הזה ויהבלהו וידבק בטובות העולם הבא לא כן הוא אדרבה גם כי יגדל לא יסור ממנה ואדרבה יוסיף לימשך אחר טובות העולם כי הנה כן קרה לי כי אחר שגדלתי בשנים הוספתי על הקודם וזה אמר וגדלתי והוספתי מכל שהיה בירושלים והנה מהראוי היה שכל עמלי בעניני העולם ותורתי לא יתקיימו בידי ע"ד אומרים ז"ל הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתם עראי זה וזה נתקיים בידם אחרונים שעשו מלאכתם קבע ותורתם עראי זה וזה לא נתקיים בידם ובזה יאמר במה שהוספתי מכל שהיה לפני בטובות העולם הזה היה ראוי שזה וזה לא יעמיד ולא יתקיים בידי אך אני למה שהייתי אני חכם מכל האדם זה וזה נתקיים בידי וזהו אף חכמתי עמדה לי בדוקא משא"כ לזולתי העושה כי וזהו אומר חכמתי כלומר אף חכמתי בעמלי עמדה כי זה וזה נתקיים בידי. או יאמר אף חכמתי בעמלי עמדה לי ולא לזולתי כי אם אני שעשיתי מחכמתי עיקר וטובות העולם הזה עראי כאומר ולבי נוהג בחכמה בהתמדה עושה ממנה עיקר ולאחוז אח"כ אחיזת מה בסכלות הם עניני העולם הזה נתקיים בידו עניני העולם הזה ואף חכמתי ועוד אחרת נמשך מטובות העולם הזה כי העין רואה והלב חומד ואין כח לשוב מהשמחות וגיל וזהו וכי אשר שאלו עיני לא אצלתי מהם כי לא עצרתי כח מלהעביר עיני מראות שוא כ"א לא אצלתי מהם ואחר הראי' מיד הלב חמד וזהו לא מנעתי את לבי מכל שמחה כי לא עצרתי כח אחר ראות העין שלא יחמוד הלב והטעם הוא כי לבי שמח מכל עמלי והשמחה יתירה מעכבת ביד היצר הטוב מלהטיב עוד שלישית הוא דופי טובות העולם הזה שאין בה קיום ואין איכותא טוב בלתי השמחה עוברת ששמח לב האדם בעוד שהטוב ההוא עמו וזהו אומר וזה היה חלקי מכל עמלי כי זה שהיה לבו שמח בלבם היה חלקי מכל עמלי משא"כ בתורה ומצות שקונה אור שפע ע"ה גדול האיכות וקיים לעד:

פסוק יא

הנה ההבלי טובות העולם הזה ושעמלתי בהם וראיתי הבלם והנה הקדמתי למעלה כי לא לבלתי יודעי כי הבל המה או לראותי כי אין שכר תורה ומצות פה הסכלתי עשה ליטפל בענייני העולם הזה כי אם למען לעשות את יעף דבר ללמדם דעת מאשר ראיתי בחוש והנני בא לפרש והו' כי הנה ופניתי אני טרם אטפל בהם בעין פניית שכלי בכל מעשי שעשו ידי בטובות העולם הזה וגם בעמל שעמלתי לעשות הוא עמל התורה שהיא לחוד המביא לידי מעשה וזהו שעמלתי לעשות והכרתי מאז בפנייתי כי כל מה שעשו ידי הכל הבל ושברון הנפש הוא רעות רוח והעמלה שעמלתי לעשות הוא עמל התורה

אין יתרון תחת השמש כי אין יתרונו ומתן שכרו בעולם הזה שתחת הגלגל יומי רק בעולם העליון ולא בעולם הזה באופן שלא העדר יודעי פחיתות טובות העולם הזה או בלתי ראות שכר עמלי תורה פה הביאני ליטפל הנה כי זה וזה היה גלו לפני ועל כל זה ופניתי אני לראות חכמה הוללות וסכלות שהוא לעשות בחכמה הוא חכמת התורה וגם בהוללות היא כמו שכתבנו למעלה החכמה חצונית במחקר של אדם לפי טבע העולם שהקדמותיה והנחותיה ותולדותיה הן הוללות וגם בסכלות הוא עסק טובות העולם הזה וכוונת הענין עם שידעתי מקודם פחיתות כל מה שהוא זולת חכמת התורה הנה פניתי לראות בחוש בעצם מה הוא חכמה באמת ומה הוא הוללות ומה הוא סכלות כי עין בעין ראיתי בהתעסקי בשלשתן כי תורת ה' היא חכמה באמת והחצונית היא הוללות וטובות העולם הזה הם סכלות וז"א לראות וכו' ומה שאני אומר שהחכמה חצונית היא הוללות הלא הוא כי מה האדם שיבא אחרי המלך את אשר וכו' והא משל הרמב"ם ז"ל לסתור דעת הבאים לדון עיקרי האלהות וחדוש העולם מחקירת שכלית ע"פ הטבע במשל משל לאשה הרה וילדה תוך חומה נשגבה אשר אין בה אשה ויגדל הילד ויגמל וילמדוהו דעת חכמה טבעית עד תומה ובגדלו שאלו ויאמר איכה יתהו האנשים ויספרו לו ויאמרו הנה יש בריה מעין האדם ובקרוב איש אליה יזריע בבטנה זרע אנשים וסגור יהיה שם ט' חדשים פיו סתום וטבורו פתוח כי משם יאכל מאשר תאכל אמו ואחר יצא מרחם ויסגר טבורו ויפתח פיו בו יינק חלב משדי אמו עד אשר יגדל והנה הנער בשמעו יחרה אפו כנגד הדובר בו ויקלל את יומו באמור אליו בושו והכלמו דוברי שקר הלא ידעתם כ"א איש יהיה סגור ט' חדשים בקרב איש לא יחיה ואם כרגע יהיה פיו סגור וטבורו פתוח ימות בלא עתו באופן כי דבריכם לא יתכנו והנה לא יבצר מהיות דברו אמת וגם המה לא דברו אליו כזבים אך פשר דבר הוא כי טבע ילוד אשה טרם יצא מרחם עם טבעו אחרי צאתו לא א' וזה טעות הילד שרצה לדון ממה שאחר טבע הולדו מה שקודם אליו שלא היה הטבע כמו שאח"כ כן במקרה ההוא גם לדון מה שקודם מבריאת העולם ממה שאחר הטבע הטביע הוא יתברך בעולם שברא גם הוא יקרנו כי הנה בדברים העליונים וגם מה שהיה קודם הברא העולם אינו דומה למה שהוא בעולם השפל אחר הבראו שהטביע בו הוא יתברך טבע מחודש ואם כן איככה יוכל לשפוט איש אלהותו יתברך וחדוש העולם מחקירות וטעמים מיוסדים במה שהוא אחר הטבע לפי שכל אנושי וזה יהיה מאמר שלמה בחכמתו תדע למה אמרתי שראיתי כי החכמה חצונית הוללות היא כי הלא מה האדם שיבא אחרי המלך מלכו של עולם לחפש אחר מעשיו עם מה שכבר עשהו ה' אלהים הוא הטבע אשר שני שמות אלו עשוהו ביום

עשות ה' אלהים ארץ ושמים מה שקודם לא היה כן ואומר את הוא כמו עם כרוב אתין שבתורה כי באים בטענה מה שכבר עשוהו לדון על מה שעדין לא היה וזה ראיתי אחרי רואי טעמיהם כי הוללות המה באמת וכן מה שאחזתי בסכלות הם טובות שעולם הזה היה לראות פחיתותיה עד היכן יגיע מה שלא יוכר לבלתי עוסק בחכמה ואוחז בסכלות כי הנה ראיתי אני כלומר אני בעל החכמה שיש יתרון לחכמה ובמה הכרתי יתרון החכמה הלא הוא מן הסכלות כי מתוך פחיתות הסכלות הכרתי יתרון החכמה כאשר יוכר יתרון האור מתוך החשך או כפשוטו כי הכיר שהיתרון הוא מעין יתרון האור מן החשך והוא כי אשר לו חכמה ידמה ליושב באור שעיניו יקבלו מן האור ויראו כנודע מטבע ראיית העין בקבל מן האור אך אשר לו סכלות הוא הון ועושר וטובות העולם הזה הוא דומה ליושב בחשך שאין לו ממה יקבל אור לראות ואיננו רואה והענין כי הנה היה יכול לדבר ולומר איש אם עסק התורה טוב גם עסק ההון ועושר טוב לפזר ולתת לכל מיני צדקות אין מספר לז"א הנה מהתורה אשר היא אור עיני שכלך יחזו לבא לידי מעשה אבל בעושר הנמשך לחשך לא תקבל אור לראות לשמור ולעשות כי הנה החכם עיניו אינן בפניו לימשך אחר מה שיראה לעיני בשרו רק עיניו בראשו במוחו במקום השכל לשפוט לפי שכלו על פי התורה אך הכסיל משולל חכמה והון ועושר בביתו הנמשך לחשך כאמור איך נמשך לו לראות אשר יטיב בתת צדקה וכיוצא כל אחד בחשך כי מתוך הסכלות הוא העושה אינו לומד לעשות טובה ובחשך שטופו של ממון הולך תמיד והראיה כי החכם עיניו בשכלו ולא יפותה אחר מראה עיני בשרו כי הנה ידעתי גם אני החכם כי מקרה אחד יקרה את כלם כי למראה עיני אראה מה שיראה הכסיל כי כמות הצדיק כן מות הסכל ההולך אחר מראה עיניו והיה מקום לטעות כאשר יטעה הכסיל המשולל חכמה וכן אמרתי אני בלבי הנה כמקרה הכסיל גם אני יקרני שאמות כמוהו ולמה חכמתי אני אז יותר ולא נמשכתי אחר טובות העולם הזה לבדה אמנ' למה שאני חכם ועיני בראשי חזרתי ודברתי בלבי שגם זה הבל מה שלא יעשה כן הכסיל שבחשך הולך בטובות העולם הזה שמהם לא יקבל אור להשיב אל יצרו כמוני מהחכמה הלא כי הנה ראיתי בעיני שכלי ללמד מחכמתי כי גם שנראה שחכם וכסיל תצא נפשם מהם במותם אינו דומה חלילה והוא כי הנה אין זכרון לחכם עם הכסיל וכו' לומר שלא יזכר בשוה החכם עם הכסיל כי יבא זמן שיזכר החכם ולא הכסיל הבלתי חכם עם שמתו בזמן אחד וזה יהיה בשכבר הימים הבאים הכל נשכח כי עברו ימים רבים אז יוכר החכם לבדו כענין לעתו' בצרה יזכר החכם שתעמדו לנו זכותו כענין זכות לאברהם וכו' משא"כ לכסיל גם כי עשיר היה לא יזכר ואם כן איפה יתכן ימות החכם

עם הכסיל לומר שכמות זה כן מות זה חלילה כי אם שהחכם גם במותו הוא חי באמת וזכותו תגן משא"כ לבלתי חכם:

פסוק יז

אחרי אומרו כי מות החכם אינה מות לפי האמת כי חייו במותו אמר עתה ושנאתי את החיים של העולם הזה מה שלא היה אומר אם היה עושה עקר בצד מה מחיי העולם הזה וענין הכתוב כי מדאגה מדבר כי בני אדם עוסקים ועושים עיקר מטובות העולם הזה אשר המה הבל ולא עוד אלא ששמים את נפשם ורוחם מנגד עליהם כי כמה אשמות צרורות בשמלותם על שכמם לחמדת הבלי העולם וזה אומרו ושנאתי את החיים כי רע עלי המעשה איזה מעשה אני אומר הלא הוא אשר נעשה תחת השמש הוא העולם הזה אך לא המעשה אשר ממנו נעשה אורות למעלה מגלגל יומי הוא מעשה המצות והטעם ששנאתי על זה את החיים הוא על דבר כי הכל הבל ועל הכל יש להם רעות ושברון הנפש זהו על המזון העם אך הנוגע אל עצמי שאני חכם ואיני מאבד רוחי על טובות העולם הזה לא אשנא על שלי את החיים כי אם את עמלי של טובות העולם הזה לא על היות לי בה רעות רוח כ"א על שהוא עסוק במה שאניח פה ולא במה שאוליך עמי לעולם הבא כעסק תורה ומצות וזהו ושנאתי אני במה שאני חכם ובלתי עושה עיקר מהטובות האלה לאבד על הנוגע אלי אין רעתי רבה לשנא החיים רק את כל עמלי שבניתי ושעמלתי תחת השמש והטעם כי אין לי בם רעות רוח רק דאגה שאטרח במה שאניחנו לאדם שיהיה אחרי ואלו היה חכם שלא יאבד רוחו ונפשו ויהיה לו עזר לעבוד את ה' על ידי מה שהכינותי לו מבלי יעמול הוא בענייני העולם הזה כי הכל מוכן ויעמול בתורה ומצות החרשתי אך מי יודע החכם יהיה או סכל וישלוט וכו' אף גם זה הבל כי קנאה זו אין בה ממש כי מה לי בשישלט מי שיהיה בעמלי ואין לי לדאוג רק על הוצאת זמנו לריק:

פסוק כ

אפשר שהוא גמר הענין הקודם שאמר לראותי כי קנאה זו שהייתי מקנא את סכל ישלט בעמלי הבל הוא אז סבותי את לבי והחזרתי מלהנא כ"א אדרבא יתייאש מכל מה שעמלתי במה שהוא תחת השמש ובזה לא ידאג על מה שאחר ישלט וזהו וסבותי וכו' או יקושר עם מה שאחר שאמר וסבותי אני מרפיון ידים על דאגה גדולה מהקודמות עד גדר יאש את לבו על כל העמל וכו' לבלתי הקנות מהכלל כלל הדבר כי יש אדם שעמלו וכו' ולאדם שלא עמל בו יתננו והוא מאמר ז"ל כל אדם יש לו חלק בגן עדן וחלק בגוהנם זכה נוטל חלקו וחלק חברו בג"ע וזהו יתננו חלקו כלומר מה שיתן הוא חלקו שבג"ע.

או יחזור אומרו חלקו אל אדם שלא עמל בו והוא כי על פי דרכו נותן טעם למה לאשר לא עמל יותן טובו של זה ע"כ אמר חלקו לאמר כי חלקו של זה ומשורש נפשו הוא והכל הולך אל מקום א' בבחינה זו והדאגה ה א כי מה היה לאדם אשר עמל בו ולמה ישאר ריקם מעמלו וטרחו:

או יאמר על ידי חקירתו אלו הייתי סבה ליאש את לבי על כל העמל שעמלתי תחת השמש כלומר גם אשר איכותי מעל לשמש כמעשה המצו' אחר שמציאת העמל הוא תחת השמש והטעם כי יש אדם וכו' והוא כי הנה ידענו ענין הגלגול כי לא יבצר לפחות פעמים שלש באופן שאם יעשה הוא יתברך עיקר מהגוף האחרון להקימו בתחיי' או מהשנים ויתן חלק מאותו הנפש בכל אחד משניהם אך בראשון יגעל יאבד הגוף ההוא על כי לא הושלם עם שלא בצר שטרח בחכמה ובדעת ובכשרון כי אפי' רקנין שבישראל מלאים מצות כרמון ואם כן איפה גם שהנפש מקבלת באחרונה שכר הכל הלא יתחמץ לבב אנוש על צער גופו אשר יגע וטרח ולא יהנה לו בעולם הזה אשר הוא עמל ויגע בו ולא אחר התחייה כי לא יקום וזהו כי יש אדם שעמלו בחכמה ובדעת ובכשרון ואחר כך לאדם שלא עמל בו יתננו חלקו והוא האדם הבא אחריו שנפשו בא בו גם זה הבל אחר שמנפש שהיא העיקר זוכה בכל אך על כל זה רעה רבה היא מצד עצמו כי מה הוה לאדם הוא הגוף בכל עמלו וברעיון לבו בהטרח מחשבתו המחלשת את הגוף מה שכרו במה שהוא עמל כי הלא כל ימיו מכאובים בהתעסקו בעבודת ה' שאין עולם הבא נקנה אם לא ע"י יסורין וגם וכעס ענינו שתמיד בכעס ענין של הגוף שהוא יגע וכלה ונפסד וגם בלילה לא ישן וינום לו בהרהורין על משכבו והנה גם זה הבל הוא כי הנה אפשר ליתקן והוא כי הנה אין טוב באדם לתקן הנוגע אל החומר כ"א שלא יהיו ימיו מכאובים רק שיאכל ושתה להנהות את הגוף וגם יעש' מצות באופן שהראה את נפשו טוב על ידי עמלו והוא כי בצאת נפשו ממנו יהיו מראים לה טוב שכרו כמשז"ל על פסוק ותשחק ליום אחרון באופן שאם לא יזכה הגוף אחר כך לא יבצר ממנו הנאה בעולם הזה ולנפש לעולם הבא אמנם הנה ראיתי אני כי אין זה תקון שישמח הגוף במה שיאכל ושתה כי הנה מיד האלקים היה מתת ה' שיראה את נפשו טובו ישמח ויעלוז הגוף באכול ושתה למעדנים כי הלא מי יאכל כמוני כנודע ממאכל שולחנו ועל כל זה לא שמחתי כי הנה מי יחוש חוץ ממני כי תמיד אני חושש ומצטער על זה כי מה הווה לאדם וכו' הנה כי המאכל ושתיה ותענוג אינו משמח לבן דעת ומה שאמרתי מיד האלקים היא הלא הוא כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה משא"כ לזולת כי לא ישמח כמדובר אמנם לחוטא נתן ענין לאסוף טובות העולם הזה ולכנוס ולסגל מצות לתת טוב לפני

האלהים אשר תבא נפשו בו וישאר הראשון אשר עמל במכאובים לאסוף ולכנוס ועל היותו חוטא לא יהנה מכל עמלו כ"א הבא אחרון הוא הענין או' כי יש אדם שעמלו וכו'. או שעור הכתוב באומר כי לאדם טוב וכו' כי היא מסקנא דמלתא כי אין לנו להרהר אחר מדותיו יתברך כי הוא הבוחן לבות ידע מתי שוא ואנשי חסד ולכן אשר טוב לפניו ולא לפני האדם שיראה לעינים נתן וכו' ולחוטא למה שהוא חוטא נתן ענין לאסוף וכו' מתת וכו' ולכן אל נתמה על ראותנו אדם שעמלו וכו' ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו כי הלא הוא יתברך ידע החוטא ויאבידנו בשביל הטוב:

פרק ג

פסוק א

לכל זמן הנה בשאר המזלות חקרנו ודרשנו אם הכל תלוי במזל או בהשגחה לפי מעשה בני האדם ושם הזכרנו דברי הרמב"ם ז"ל בשמנה פרקיו שייחס אל סכלות ופתיות גדול המאמין כי המזל מעלה ומוריד שאם כן חלילה תפיל התורה כלה ושכר ועונש וכתב שאם כן על מה צותה תורה להמיתאת הרוצח והלא יתנצל באומר מה פשעי אם איש הרגתי לפצעי ואני נולדתי במזל מאדים המחייבני להיות שופך דם והנרצח נולד במזל המחייבו ליהרג ועל פי הדברים האלה ודומיהם העלינו כי זה וזה אמת ולא ינגד זה את זה אך הוא מאז ברא אלקים את השמים וכסיליהם והיה גלוי לפניו יתברך כל אשר יעשה האדם מטוב ועד רע וכל אשר יהיה ראוי להביא עליו טובה או יסורין לפי מעשיו ומאז בחכמתו הגדולה עמד וימודד ותיקן שמים באופן לא ישפטו על האדם רק לפי הראוי אליו לפי מעשיו כי לא יביאהו אל העולם רק בעת ישפוט מזלו הראוי לו שאל"כ בטלה בחירת האדם וכל תוכחות מוסר התורה על עוזביה מראות מהעה"ז שאם הם לפי המזל מה יתן לו רשעו וזה יאמר פה שלמה בחכמתו באומרו לכל זמן ועת שהוא עת המזל ואותו העת הוא לכל חפץ ובחירת האדם תחת השמים כי עת המזל והחפץ אחד הוא כי העת נתקנה לפי החפץ כמדובר וזה לכל שנוי עתים עת ללדת וכו'. עוד לשוב אל פרטות עתים אלו בס"ד ובהתימו ספור העתים להכריח מאמרו אמר מה יתרון העושה באשר הוא עמל אחר היות עתים מזומנים מחויבים כל דבר ומה בצע לעמל בתורה ומצות להאריך ימים גם בעולם הזה כנודע כי גם בעולם הזה יאריך ימים כענין רבה ואביי שהאריכו ימים על תורה וגמילות חסדים כי בזבח ומנחה אינו מתכפר כ"א בתורה וג"ח וז"א מה יתרון העושה באשר הוא עמל כי גם בעולם העליון יהיה לו כי יתרון בעולם אשר היא עמל אין לו יתרון אם המזל מחייב ואיך יתקיים מקרא שכתוב

והיה אם שמוע תשמע בקול ה' וכו' ונתנך ה' עליון ברוך אתה בעיר ומה יעשה אם המזל ינגד אמנם ראיתי את הענין אשר נתן אלהים לבני אדם לענות ולהשיב בו בדבר הזה והוא כי את הכל עשה הוא יתברך יפה בעתו כי סידר הוברי השמים ולידה כל איש באופן יהיה יפה בעתו ולא ינגד המזל אל הבחירה ושכרה ואין צריך לומר איש כמוני כי ראיתי בחכמתי כי נבונותי איך יסודרו הדברים כ"א גם את העולם הוא המון העם נתן ה' בלבם יאמרו כן דרך אמונה מבלי אשר לא ימצא וכו' והוא כי הלא אם יאמרו לאומר כדבר הזה הנה לפניך דרך משל איש צדיק תמים ולא תמוש רע מביתו לפי מזלי ובכל אשר נגזר עליו במזלו על פיו יהיה לו כל ריב וכל נגע ואיך תצדק שפוט מזלו עם מעשיו וכן איש רע ובליעל בעיני אלהים ואדם וירכתי ביתו מלאים כל טוב לפי מזלו אך תשובת הדבר במאמר אליהוא לאיוב כי גם ההשגחה איננה על האדם לפי מעשיו של אותה הפעם כ"א לפי הראוי אליו מהפעמים הראשונים ויש צדיק לוקה על הקודם ויש רשע אוכל זכות הקודם וכמאמרי על מאמר רז"ל צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע וכו' באופן כי כדי לאמת אמונה זו כי הכל עשה יפה בעתו והעת והחפץ אחת היה ראוי ידע האדם כל מה שקרה לצדיק ורע לו בפעמים הקודמות למען יראה שלפי ההשגחה תאות רעתו לו וההקש ברשע וטוב לו לדעת את הקודם לו אך ה' נתן בלב העולם לומר שהכל עשה יפה בעתו והמזוג והחפץ אחד מבלי אשר לא ימצא האדם את המעשה אשר עשה האלקים בהשגחתו מראש ועד סוף כדי שיראה איך הטוב או הפכו אשר לאדם צודק אליו לפי סדר מעשיו ואשר הביא ה' עליו מראש גלגוליו עד סופו כי היה צריך ישיג האדם את כל מעשה האלקים אשר עשה בהנהגתו בעולם מראש ועד סוף כדי שעל ידי כן יתגלה אליו היות בכל אדם עת והשגחה צודקים אך היא כי ה' נתן בלבם אמונה זו בלי מופת וטעם ולמה עשה ה' ככה הנה ידעתי כי אין טוב בם באמונתם זו כי אם לשמוח ולעשות טוב בחייו כי לולא אמונה זו היו עצבים ולא יעבדו את ה' באומרם כי מה יתרון העושה באשר הוא עמל אך באמונה זו ישמחו ויעשו טוב ואל תתמה שאמרתי לשמוח ולעשות טוב ולא אמרתי לאכול ולשתות ולשמוח ולעשות טוב שהוא שייטב לבו ויאכל ב' עולמות בשמחתו הלא הוא כי לא כל אדם זוכה לשתי שולחנות כי מתת ה' היא ומי ומי המשיג שתיהם וע"כ לא דברתי רק בהווה אל הרוב וז"א וגם כל אדם שיאכל ושתה הוא טוב העולם הבא וגם ראה טוב וכו' כי בעת סלוקו של אדם שאז מראין לו כל עושר תורה שעמל בהם כמשז"ל על פסוק ותשחק ליום אחרון אם אשר אכל ושתה ויתענג בהעולם הזה זכה שגם בעת סלוקו ראה טוב בכל עמלו של תורה ומעשים טובים ולא נכו לו דבר בטובות העולם הזה זו מתת אלהים ומי ומי יזכה

לזה וזאת היתה תמיהת ר' אבהו כשהראו לו בסילוקו י"ג נהרין דאפרסמון שאמר כל הני לאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי וכו' והוא כי הנה רבי אבהו אכל בטובות העולם הזה כמפורש בגמרא שאפילו בלכתו בדרך היו ב' עבדים תומכים בידיו מזה אחד ומזה אחד עם היותו אמיץ הנה כי בנפול עבדיו אל הפחת הגביה שניהם בשתי אצבעותיו ע"כ חשב נכו דבר מזכיותיו וע"כ אמר כל הני לאבהו כלומר כל אלין ולא מיעטו בטובותי כי אני אמרתי בשביל רוב טובות העה"ז ניכה דבר מיגיעי אכן משפטי היה עם ה' הוא מדת רחמים וכל זה שאני או' הוא להמון העם שניתן למו אמונה זו בלי ידיעה אך אני כי רבה חכמתי להשיג במעשה האלקים ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים עליו אין להוסיף מאשר כונן שמים וכסיליהם וממנו אין לגרוע אלא שמכל זה ינגד לזה שכר הצדיק ועונש הרשע כי איך יאמר אלהים לצדיק אם שמוע תשמע וכו' ברוך אתה בעיר וכו' אם לא תשמע וכו' ארור אתה בעיר וכו' לשיראו מלפניו אם הכל תלוי במזל אך למה שכל אשר יעשה האלקים אין להוסיף ולא לגרוע ממנו ואיך יהיה השכר ועונש לכן והאלקים עשה באופן שיראו מלפניו המזל כי סידר המזל צודק אל הבחירה כאמור באופן שיראה איש ישלם לאיש כמעשהו וייראו באמור לו שאם ירשע ירע לו וש"ת והלא עין בעין נראה צדיק ורע לו רשע וטוב לו אל תתמה כי הנה מה שהיה כבר הוא כלומר האיש שהיה כבר פעם אחת או שתים הוא ההוה עתה והאיש אשר יהיה עתיד להיות כבר היה מקודם וע"כ ממציאי' לו כפי הראוים לו על פי הקודם ובדבר הזה יצדק מה שאלקים יבקש את נרדף והוא מה שכתבנו למעלה בשם הרמב"ם ז"ל שכתב שאם היה מזל מחייב תפול התור' חלילה כי למה תצוה עלינו להמית את כל אשר ירצח את רעהו והלא המזל חייב את ראובן להרוג ואת שמעון ליהרג אלא ודאי שאין המזל מחייב וזה יאמר שלמה בחכמתו הנה אמרתי שאין המזל מחייב כי הכל בהשגחה הנה בזה יאות מה שאלהים יבקש את נרדף מיד רודפו ויצוה להמית את עמיתו יען כי הוא בבחירתו עשה הדבר:

פסוק טז

אחר אשר הסכמתי כי עת לכל חפץ כי עת הוראת ושפיטת המזל הוא צודק לכל חפץ ובחירת האדם לפי הראוי לו אם טוב ואם רע עוד ראיתי דבר ינגד לזה והוא מקום המשפט שהוא באיש שעושין בו מלכים ושופטים משפט שמחייבים אותו בדין שמה הרשע שהוא ראוי לפי האמת להצדיקו בדין ומקום הצדק שמצדיקים אותו שמה הרשע שהיה ראוי לחייבו בדין והנה בזה שתים רעות א' אל הנדונין שירשיעו צדיק ויצדיקו רשע שנית על המלכים או שופטים כי איך נאמר שיצדק השכר ועונש עם עתות המזל

היתכן הדין והמזל צדקו יחדו בזה כ"א חובה או הזכות אפשר היה לפי מזל לא היה לפי הדין זה הוא על בחינת הנבונים וגם על בחינת הדיינים היתכן שאם נגזר לפי המזל יהיו ראשי עם יהיה ג"כ לפי הרצון אלקים לעות משפט כל העם ולקלקל העולם והנה מה שאמרתי אני בלבי על זה הוא כי את הצדיק ואת הרשע שהם הנידונין שהיא הרעה הראשונה הגורמת שהצדיקו את הרשע והרשיעו את הצדיק כי יש להשיב כי את הצדיק ואת הרשע אם נעשה דין אמונה ישפוט האלקים ויעשה דין למעלה ואשר חייבו את הזכאי ממקום אחר ימלא חסרונו הוא יתברך ואשר זיכו את החייב ממקום אחר יחסור לו ה' ואל תאמר הלא בעת שניטל ממון מהזכאי וניתן לחייב היה לפי עת שפיטת המזל להטיב לחייב בדין וההפך בחברו ומה שיתוקן עתה לא יבצר שלא צדקו יחדיו המזל והדין לז"א כי עת לכל חפץ והוא כי לא היה עת שזיכו את החייב שופטת לפי מערכתו שייטב לו ולא ההפך רק עד יתחבר החפץ בחירה עם המעשה והוא כי בבואם לדין היה חפץ החייב לגזול את חבירו בחירה בלבד וכשניתן לו על פי הדיינים עשה מעשה אחרי כן נתקן והעדיף הוא יתברך מה שניתן מהזכאי והחסיר מהחייב מה שהיה העת גוזרת מתחלה הוא מה שהיה עתיד אחר החפץ והמעשה שיעמוד כל איש בשלו מה התקון שאחרי כן אך לא שפט המזל שום דבר בעת שלקח שלא כדין החייב ולא על פי המזל ניתן לו והוסר מחברו וזהו כי עת שהוא עת המזל מעתה חייב מה שהוא לכל חפץ שבחר לגזול מאת רעהו ועל כל המעשה שעשה בקחתו מידו וגם מעשה הוא יתברך שתיקן אחר כך הוא היה מתחלה שפיטת העת ואומר שם הוא כי גם שפה בעולם הזה הם דברים נפרדים שם למעלה העת גזרה הכל יחד לכל חפץ ועל כל המעשה כי מהכח אל הפועל בסוף התקון שיהיה לכל אחד מהם הוא מה שהיה לפי העת מתחלה ועל השנית והוא מהדיינים איך ישתברו לפי המזל ויקלקלו העולם בקלקול הדין אמר אמרתי אני בלבי כי להיות הדור מקולקל בורר להם הוא יתברך מקולקלים כיוצא בהם וזהו על דברת בני האדם שבדור לברם וביררם האלהים את דייניהם ולראות הוא יתברך שהם בהמה בני הדור ע"כ המה להם המה הדיינים ההם ראוים להם ומה שהם בהמה שאין מכירים גדר האדם ומחשיבים עצמם כבהמה שע"כ לא יחשב משפט מעוקל מה שיצדיקו רשע וירשיע צדיק הוא כי יראו דברים לאדם שוה לבהמה וע"כ ידמו כי יחדו יהיו תמים אדם ובהמה ויגעו בזה בעיקרי הדת וזה בכמה דברים א' כי גם כי סוף אדם למות וסוף בהמה לשחיטה וזהו כי מקרה האדם ומקרה הבהמה כלומר כי יש מקרה מיוחד לאדם ומקרה מיוחד ומתייחס לבהמה עם כל זה יראו כי מקרה אחד לכל והוא כי כמות זה כן מות זה כי רוב הבהמות מיתתן כמות האדם. שנית יראו כי רוח אחד לכל כי אדם ובהמה

בצאת רוחם יגועון ואין הפרש וש"ת הלא ראו הדבור לחי מדבר ולמה ישוו הלא יביטו כ"א יתרון זה לאדם בחייו הלא במותו הוסר יתרון האדם וא"כ הבל היה המותר ההוא כיון שאחר מותו איננו וזהו ומותר האדם יראו כי אין אחר המות הנזכר ע"כ יסכימו כי הכל הבל עוד שלישית יראו כי הכל הולך אל מקום אחד כי אדם ובהמה אל עפרם ישובון וזהו הכל היה מן העפר והכל שב אל העפר ושמא תאמרו למה לא ישיתו לב אל הפרש מקום שרוח האדם הולך למקום שרוח הבהמה הולכת הלא הוא כי למראי עיניהם ישפוטו ולא יראו מהלך הרוח כי מי מהם יודע רוח בני האדם העולה וכו' ורוח הבהמה היורדת וכו' כי לא ידעו ולא יבינו רק מה שיראו בעיניהם וע"כ אדם ובהמה יחדו יהיו תמים ולכן אנשים כאלה בהמות נדמו ולכן גם דייניהם יותנו להם ככיוצא בהם:

פסוק כב

לבא אל הענין נקדים ראשונה כי כל המשניות לא נעדרו מכל קדמונינו כדוד ושלמה ודומיהם אפילו הנאמר בם בשם יחיד ומה גם כשאין חולק והנה ארז"ל שמצא משה רבינו ע"ה את הקב"ה אומר אליעזר בני אומר פרה בת שנתה וכו' וכן על האמור משה קבל תורה מסיני כו' שהיה ראוי לאומרו בתחלת סדר זרעים שהוא ראשית כל סדרי תורה שבע"פ ואמרו שהוא להורות כי גם כל המוסרים שבאבות שאמר כל איש ואיש תוכחות מוסריו הכל קבל משה מסיני ונמסר לדור דור הנה מכללם הוא בן זומא אומר וכו' איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וכו' ועוד ראוי לשים לב איך ילמוד שמח בחלקו מפסוק יגיע כפיך כי תאכל כי הלא אשר אין לו מה יאכל כי אם ממלאכתו אין לו חלק לומר שמח בחלקו אך הוא כי מי שאינו מצטער על טובות העולם הזה ואוכל מיגיעו כי הוא שמח בחלקו כי כל ישראל יש להם חלק לעה"ב ובחלקו של עוה"ב הוא שמח ונב' אל הענין הכתוב והוא כי אחרי אומר ממשפ' מעוקל הנעשה בעיר על קלקול בני אדם והוא דבר יתעצב איש בראותו הדבר הרע ההוא ואיככה יוכל עבוד את ה' בשמחה ובטוב לבב כמשפט לאוהבי שמו יתברך ע"כ אמר וראיתי כי אין טוב לדבר הזה מאשר ישמח האדם במעשיו המיוחדים לו הם מעשיו הטובים כי בהם ייטב לו בעוה"ב כי הוא חלקו שנאמר בו איזהו עשיר השמח בחלקו הוא חלק שלו בעוה"ב וז"א ישמח במעשיו כי הוא חלקו שנמצא שמח בחלקו והוא עשיר ואשריו בעה"ז וטוב לו לעה"ב וש"ת למה אנחם את האדם על קלקול הדין שמקום המשפט שמה הרשע וכו' במה שישמח במעשה עצמו ואמרתי שאין טוב מתקן זה ולא אנחנו על מה שיתעתד לראות נקמת ה' כמצדיק רשע ומרשיע צדיק כמאמר הנביא מצדיקי רשע וכו' והיה כאכול קש וכו' שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה וכו' הלא הוא כי אולי המתעצב

על הדבר לא יחיה עד עת פקודתם מצדיק רשע ומרשיע צדיק ומי יביאנו אח"כ לראות במפלתם וזהו אומרו כי מי יביאנו לראות במה שיהיה אחריו כלומר מה שאמרתי כי אין טוב מאשר ישמח וכו' ולא בחרתי מראות ברעתם הוא כי מי יביאנו וכו':

פרק ד

פסוק א

אחר אומר למעלה כי גם שראה שמקום המשפט שמה הרשע וכו' שהיו עשוקים רבים עם כל זה היה מתנחם באומרו כי את הצדיק ואת הרשע ישפוט האלהים כי הוא ית' יעשה דינם ויתקן ענינם אמר הנה אחר זמן שחשבתי נתקנו העשוקים שבתי וארא את כל העשוקים הנזכרים ותחת היות עוותם נתקן ראיתי ואפי' שערי דמעה הפתוחים תמיד ננעלו לפניהם כי דמעת העשוקים ואין להם מנחם למעלה וגם בדבר שיש לאל יד שופטי ארץ ושריהם לתקן כי מיד עושקיהם כח להציל העשוקים מידם ועם כל זה ואין להם מנחם לא מלמעלה ולא מלמטה וכ"כ קצתי בחיי על הדבר עד כי ושבח אני וכו' אשר לא ראו וכו':

פסוק ב

ושבח וכו' הנה ידוע מחלוקת בית שמאי ובית הלל אם נוח לו לאדם שנברא וכו' ונמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא ועכשיו שנברא יפשפש במעשיו וזהו ושבח וכו' וטוב משניהם את אשר עדן לא היה כי נוח לו שלא נברא ותלה הדבר על כי יראה למראה עיניו קלקול בהנהגה ויהרהר ויאבד והקדים ואמר ושבח וכו' ולא אמר טוב אשר עדן לא היה הלא הוא כ"א היה אומר כן ראה והנה נקשה לו אנה עזבת טעם גדול ועצום שטוב אשר עדן לא היה שניצול מלטעום טעם מיתה והלכת לתת טעם על שלא ראה את המעשה ע"כ הקדים לומר ושבח אני וכו' לומר אינני עושה עיקר מטעימת מות שא"כ היה טוב בעיני אליעזר עבד אברהם וסרח בת אשר ופנחס כו' שלא טעמו טעם מיתה מה אבות ומשה ואהרן ודומיהם מתו אך לא כן הוא כי הנה ושבח אני את המתים אותה שכבר מתו ולא יצטרכו למות עוד בגלגולים כאשר אמרו בספר הזוהר במלת שכבר וזהו משובח בעיני מן החיים אשר הם חיים עדנה מיום הולדם כפנחס ואלעזר וכו' והוא כי אין מיתת הצדיקים ההם כמות כל אדם כי אינו רק גויעה ודבקות הנפש עם קונה ויזכנו עוד לעלות נפשותם מעלה מעלה מאלו היה להם עדיין שארית מחומרת באשר אשר הן חיים עדנה הוא כי אין טעימת המיתה פוגמת בצדיק ועם כל זה אני אומר כי טוב משניהם אשר עדן לא היה לא על שלא יטעום מיתה כי אינה פגם רק על כי לא

ראה את המעשה הרע וכו' שלא יקוץ ויהרהר בראית דמעת העשוקים וכו' וכיוצא מקום ההנהגה למראה עינים וא"ת ישראל למה תאמר כי נוח לו לאדם שלא נברא על שיקנא לבו בחטאים והלא לעומת זה יש טענות להורות כי נוח לו שנברא כי הלא אדרבה יוכן בהבראו ע"י מדת קנאה אשר יגורת ממנה משלים בה רוחו וגופו והוא כי הנפש מלחם אביה תאכל טרם בואה פה חנם ועתה בבואה תורה ומעשים טובים כעדי תלבש להתפאר לפני קונה ומעל ידיה תאכל ולא תבוש וגם החומר תתקדש ברמ"ח מצות אשר יעשה ברמ"ח איבריו ויהיו כל אלה ע"י קנאה כי קנאת סופרים תרבה חכמה וקנאת אנשי מעשה יחזיקו ידי רואיהם לעשות כמעשיהם הנה כי הקנאה אשר אמרת גורמת אומץ בסברת שנוח לאדם שלא נברא נהפוך הוא לזה אמר הנה על משמרתי אנכי נצב כי נוח לו שלא נברא וראיתי טענותיך שהם את כל עמל תורה ומצוה אשר תאושר בה הנפש בעמל מה שתחלה היתה אוכלת חנם בלי עמל וגם כשרון המעשה הוא מצות מעשיות המשלימות הגוף כי זה וזה היא קנאת איש מרעהו שע"כ היה מקום לומר שנוח לו שנברא אך אינם טענות כלל כי הטענה השניה דסלקת מונה משלמות החומר גם זה הבל והראשונה שאמרת משלמת הרוח ונפש אדרבה הוא רעות ושברון ורוח ונפש כי אשר אמרת שע"י מדת קנאה יאושר החומר במעשה ידיו במצות מעשיות הנה זה יהיה לחד בדרא חכם לבב ואמיץ כח נגד יצרו שע"י מדת קנאה יאושר חומרו ולא יקנא לבו בחטאים כ"א ביראת ה' אך הכסיל אדרבה מקנא אך החובק את ידיו ומבטלין מעסק מצות מכעס קנאתו ותחת השלי' גופו אדרב' במדת קנאה אוכל את בשרו בקבר ומאבד גופו והוא מאמר רבי אחאי בר יאשיה שאמר לו רב נחמן איך לא נאכל בשרו אחר ריבוי שנים שמת ואמר לו לא אקריך משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה מי שיש בו קנאה נרקב גופו ואמר לו שעל שבזה העולם לא היה לו קנאה מעולם ע"כ היה שלם בגופו ובשרו וזה יאמר שלמה מה שאמרתי שע"י מדת קנאה יושלם בשר איש אשר בה יתעתד הכסיל שהוא משולל החכמה שהוא המון העם כי מקביל אל חכם נקרא כסיל שיחבוק ויאסוף ידיו ממעשה המצות ותחת השלים בשרו אדרבה אוכל את בשרו במד' קנאה שהוא סיבת האכל לרמה ותולעה ועל הטענה הראשונה שהיא את כל עמל כי מתחלה היתה הנפש אוכלת מעט ומאשר לא עמלה בו מה שאין כן בהבראה שתעמול ומעמלה תאכל גם זה אינה טענה כי הלא טוב לה מלא כף שהוא מועט נחת כלומר בלי עמל שהיה לה מתחלה ממלא חפנים עמל שיוכפל אושרה ע"י עמל בעה"ז אחר שימשך רעות רוח שיתעתד בה לחטא ולשבר נפשו מה שאין כן עודנה למעלה שטובה לא תחסר גם אם מעט יהיה ולא תירא מרעות רוח באופן כי הטבתי אשר דברתי כי נוח לו לאדם שלא

נברא. או שיעור הענין הלא תצטער פן מדת קנאה תאבדך שיקנא לבך על מעשה הרע אשר נעשה תחת השמש הלא לעומת זה גם ע"י קנאה תקנה עולמות כי הלא כאשר תראה מעשה הרע גם תראה כל עמל תורה וכשרון המעשה נמשכת מקנאת איש מרעהו כי רבים עוסקים בתורה ומצות ויראו המקנאי' ויעשו כהם נמצא כי מה שמקלקלה קנאת ה' מתקנת קנאה אחרת אך גם תקון זה הבל הוא ורעות ושבר רוח ונפש והוא כי הלא לא יקנא בעמל וכשרון המעשה רק איש חכם כי תלמוד גדול מביא לידי מעשה אך מה תעשה שהכסיל חובק ידיו מעשו מעשה מאשר יקנא בכשרון כי יפותה מקנאת מעשה הרע ויאבד עצמו כי ע"י מדת הקנאה אוכל את בשרו כמאמר ר' אחאי בפסוק ורקב עצמות קנאה וז"א את בשרו שמרב' האת גם את עצמותיו כלל הדברי' כי נוח לו לאדם שלא נברא וש"ת הלא למעלה אם לא היה נברא אוכל מעט חנם ועתה תמלא הנפש כמדובר בשכר מעשיו לז"א טוב מלא כף נחת וכו' וש"ת א"כ מה תעש' מהקושי' אם נוח לו שלא נברא למה נבר' לזה אמר ושבח כו':

פסוק ז

הנה גמרתי אומר כי טוב משניהם אשר עדן לא היה כי נוח לו לאדם שלא נברא א"כ איפה מה יעשה האדם ולא יאבד ביד יצרו ועוד היתכן ברא אלהים אדם ויפח באפיו נשמת חיים מתחת כסא כבודו בתכונת אבוד שיאמר עליו שנוח לו שלא נברא לז"א הנה אחר זאת שבתי ואראה הבל וכו' דבר נקל להבל דמה שבה יהיה קל כנשר ורץ כצבי לעשות רצון קונו ולשעבד את יצרו תחתיו והוא בהזכיר מאמרם ז"ל בשוחר טוב על פסוק חטאת נעורי וכו' משל למלך שעשה סעודה גדולה ואמר לעבדיו לזמן קרואים אך שיהיו אנשים גדולים ושבו ואמרו למלך אם תבקש אנשים גדולים הלא מצער המה ותאבד סעודתך לכן התרצה בבינונים כן אמר דוד הנה מה רב טובך כו' אשר צפנת וכו' ואם לא תתן טובך רק לצדיקי' גדולים מה תעשה מטובך הרב כי מי יאכלנו לן כחסדך זכור לי אותי וכיוצא בי וזהו למען טובך ה' בל יהיה לבטלה הנה כי כל האושר אשר ברא והכין לצדיקים רב מאד והוא לישראל הקרובים אל ה' והנה הפליגו רז"ל לומר כי כל העולם ומלואו ברא אלהים בששה ימים ומאז עד סוף העולם בורא שכר וטובה לצדיקים שנאמר השמים החדשים וכו' אשר אני עושה אשר עשיתי לא נאמר וכו' ונבא אל הענין אמר ראיתי דבר קל כהבל תחת השמים כי הלא מי פתי יתן אל לבו זה ולא ירוץ כגבור לעבוד את ה' ולשוב עדיו ולהשמר מן החטא רץ למצוה קלה וברוח מן העבירה והוא כי יאמר הנה יש א' הוא יתברך ואין לו שני חלילה שיתן מטובו לשני גם בן ואח אין לו לתת להם מטובו ואין קץ לכל עמלו שהוא עמל לפעול לחוסים בו כמו שכתבנו שמאז ברא

העולם הוא פועל אורות וטובה גם עיני המביט למרחוק לא תשבע עושר אושר לפעול עד אין קץ נמצא כי כל האושר הזה הלא לנו הוא אם נעשה רצונו וא"כ איכה למי אני עמל בהטפלי בעסקי העה"ז ומחסר את נפשי מטובה שפעל ויפעיל הוא יתברך ואיך אחסיר את נפשי מטובות יתברך הרב ולא אתגבר כגבור עריץ לילה ויום ולא ארפאנו הנה גם זה הבל וקל ליפול לב אדם על חשבון זה וענין רע הוא שלא יביט האדם לזה ולא יטה לעולם מדרך הטובה:

פסוק ט

אם תאמר אלי ראה דבריך טובים ונכוחים במחשבה הטובה הזאת שהחי יתן אל לבו ולעולם לא ימוט לזכר עולם יהיה צדיק אך הביטה וראה כי רע ומר יצרו הרע ומי יוכל לו ומי יעצור כח לפניו פתויו ותחבולותיו כי הלא ג' המה כחותיו על היצר הטוב א' כח פתויו והתמדתו כי לא ישקוט עד יכשיל כארי אורב יום ולילה בין בשוגג בין במזיד בכל אשר יפנה ירשיע. ב' כי מלך הוא ורבים אשר אתו רמ"ח אברים כלם אנשי עצתו סרים אל משמעתו עליזי גאותו והיצה"ט כערער ואין עוזר לו. ג' כי היצה"ר מלומד מלחמה מנעוריו כי לפתח צאת הולד ממעי אמו אתו עמו זקן בית האיש והיצה"ט כילד יולד אחר י"ג שנה חדש ממש ואיככה יוכל ילד יולד נגד הזקן הרע ההוא ע"כ בא שלמה כמדבר על לב היצה"ט וישא משלו ויאמר על הראשונה אל תירא ואל תחת כי הלא רבים אשר אתך כי לא יחידי אתה כי הנה טובים השנים הם היצה"ט והנפש מן האחד והוא היצר הרע כי הוא לבדו נשאר ואל תחוש לומר אולי לא ישיתו לבב שניהם להתעורר להלחם בו תמיד כאשר הוא לא ינום ולא ישן בכל יום יגור מלחמות כי הנה נהפוך הוא כי כפלים ביצר הרע יעזרו להלחם בו כי הלא שני אלה זולת עשות רצון קונם יש לשניהם שכר טוב בעמלם אשר הם עמלים להלחם בו כי גם היצה"ט כח רוחני הוא כנודע מספר הזוהר פרשת וישלח מש"כ היצה"ר כי לא יקבל שכר על החטיאו את אשר ינצח ואם כן אמור מעתה כי שני אלה יעמדו על הברכה מאשר יעמיד היצה"ר על הקללה וש"ת הלא כמה פעמים יכרעו ויפולו שניהם לפני היצה"ר ויחטיא את האדם בא' מג' דרכים או בשוגג על מצות לא תעשה או עצלה יפיל היצה"ר תרדמה על שניהם לבל יתעוררו לקיים ולעשות מצות עשה ואחר אלה אם ינצח יעשה בעל הבית ויאחז באדם בעל כרחו ויתקפנו להחטיאו מזיד ואיך טובים השנים והנה שלש אלה יעשה למו לז"א עכ"ז יש תקוה לשניהם להתחזק ממנו כי הלא אם יפולו שהיא החלוקה הא' שיפילם לחטא שהוא משמעות שוגג הנה יש תקוה כי הנה הא' יקים את חבירו ויהיה בעזרו ולא יבצר משובה אל ה' אמנם אם תזכה ותפיל את היצר הרע מה רב טובך כי למה שהוא לבדו

נשאר ואילו לאחד שיפול ואין שני להקימו נמצאת קרוב לשכר ורחוק להפסד כ"א יוכל לשניהם ויפילם יעזרו לקום ואם השנים יפילוהו לא יקום עוד ולכן התאמץ להפילו כי אין מקימו גם אם ישכבו שנים היא החלוקה הב' שירדימם ממצות עשה גם יש להם תקוה בטוחה כי הלא וחם להם כי יחם לבבם ואם ימים יהיו נרדמים לא יתמידו כי עוד מעט ויעירו משנתם וקרא זה אל זה ואמר מה לך נרדם קומה ונקומה לעשות רצון קוננו כי חם לבם בקרבם כי בערה בם אש ה' ואהבתו כי מצות עשה הוא ולא יבצר ממנו לימים יחם לבבו לשוב מדרכו אך ולאחד הוא היצה"ר אם תוכל להרדימו איך יחם ואז יכנע לעולם באופן כי טובים השנים וחזקים ליתקן ממנגדם וגם אם תהיה החלוקה הג' שיתקפו האחד הוא היצה"ר שתחזק ידו על האדם והחטיאו מזיד כי יעשה בעל הבית גם אז אל תתייאש מן הרחמים כי ברית כרותה לעם ה' כי לא יבצר מהם הרהורי תשובה קו לקו עד השנים יתאחדו ויעמדו נגדו כלומר כי גם לא יצטרכו להלחם רק יעמדו נגדו להלחם בו כי באים ליטהר וה' יעזרם ככתוב אצלנו פרשת כי תצא והנה כל זה הוא לו יונח כי אין עם היצר הטוב בעזרו זולתי הנפש לבדה ומה גם כי הנה גם עוד כח שלישי מצטרף עם שניהם ונעשה חוט משולש שלא במהרה ינתק וביאר מה הכח השלישי באו' טוב ילד מסכן וחכם הוא מאמרנו על פסוק אשת כסילות הומיה וכו' כי בא שלמה בחכמתו להעביר תלונת האומרים מה נשתנה היצר הרע מיצר הטוב כ"א כאשר היצר הרע הומה ודוחק ומפציר עד בוש יומם ולילה לא ישבות עד יעשה חפצו אם היה היצר הטוב עושה כן גם הוא עד נעשה רצונו היינו הכל צדיקים אך לא יעשה כן רק פעם אחת יעורר וירמוז ולא ישנה אך התשובה ידועה הלא היא כי היצר הרע לא בדעת ידבר כי מי ישמע אליו באו' יחטא לה' וישחית נפשו ויירש גיהנם אך היצר הטוב כל אמריו אמרי דעת ושכל טוב כי בם ידבק בה' מן העולם ועד העולם ואשרי דרכיו ישמורו ע"כ פיו יפתח בחכמה פעם א' ומי האיש החפץ חיים ישמע ואם חדל יחדל אך היצר הרע מורה סם המות ומי ישמע לו לדבר ההוא כי מי פתי יסור אל משמעתו על כן תופס ההתמדה והומה ומסרב תמיד עד יפתה ויוכל וזהו אומר אם תראה אשת כסילות הומיה תמיד מה שאין כן היצר הטוב אל תתמה על החפץ כי הלא המיית' היא פתיות וכו' על כן בחרה בהפצר כמדובר הנה כי היצר הטוב אמריו אמרי טוב טעם ודעת אך היצר הרע הוא כסילות וע"כ קרא לילד מסכן חכם ולמלך זקן הוא היצר הרע מלך כסיל ושעור הכתובים והחוט המשולש שהם הנפש היצר טוב והדעת לא במהרה ינתק וביאר מאמרו באו' טוב ילד וכו' וגם על השנית והשלישית שהם הא' היותו מלך והשלישית היותו זקן מש"כ היצר הטוב על תשית לבך כי למה שהילד חכם הוא כי דבריו בחכמה ע"כ גם שהיצר

הרע מלך וזקן אחר הכנס אמרי דעת היצר הטוב בלבו לא יקום היצר הרע ולא ידע ליזהר עוד נגד היצר הטוב כי עוד לא יתכנו תחבולותיו ופתיותיו ולא יועיל לו היותו מלך ולא היותו זקן כי הנה כל מלכותו הבל הוא כי הלא מבית הסורים יצא למלוך הלא הוא מצאת הולד מבור הסירה מבטן אמו והוא קדמה לו הנפש מאז נוצר הולד במעי אמו כאשר הורה ר' לאנטונינוס ואשר הוא זקן מהולדו עד י"ג שנה אינו כלום כי גם במלכותו נולד רש כי בתחלת מלכותו הבל הוא כי אבריו היו כלא היו ולא יחשב רק זמן גודלו ואז בא היצר הטוב בכחותיו הנזכר ויש לאל ידו להפיל את היצר הרע ארצה ואין מכלים ולהיות מאמרי שלמה כמווכח משיב ואמר כמקשה על האומר ראיתי את כל החיים וכו' לומר הלא לא אקח ראיה כי אם מן החוש כי הנה ראיתי את כל החיים אשר בארץ המה המהלכים בעניני העולם הזה המתייחס אל תחת השמש עם היותם עם הילד השני הוא היצר הטוב אשר יעמודי ויקום תחתיו של הראשון הנזכר' כי אחרי כבוש אותו ויקום השני תחתיו ועכ"ז ינצח היצר הרע וישובו ויעשו עיקר הלוכם בעולם בעסקים שתחת השמש ולא במה שלמעלה מגלגל השמש בעולם העליון ולא יספיק היצר הטוב להתחזק בכוחותיו וגם רעה לא תבא עליהם על רעתם והם חיים וקיימים כאו' ראיתי את כל החיים וכו' משיב על זה שלמה ואומר אם תראה רבים חיים ומצליחים עם היותם עם הילד השני והמה שטופים עם הבלי העולם אל תתמה על החפץ כי מה שאין קץ לכל העם שלא הקץ בא עליהם הלא לא מזכותם רק בשביל מה שהיה לפניהם הוא בזכות הקודמים להם או שקדם בגילגוליהם שקדמו לפני מה שהם עתה ולמ"ד לכל היא למ"ד בעבור ועוד טענה אחרת כי הלא גם אלה אחרונים המתקיימים על הראשונים לא ישמחו בו ביצר הרע שדבקו בו כי לא תטיב אחריתם ולו הונח ישמחו בו אותה השמחה היא תוגה כי גם זה הבל כי כל טובות העולם הזה המה הבל מקבלי' שכרם פה טובה לגוף הוא אבל שברון ורעיון לנפש הוא וזהו ורעוין רוח כי ומשל' לשונאיו אל פניו וכו'.

פסוק יז

הנה או' בית האלקי' האפשר על בית המדרש או על בית תפלה ונפרשו בס"ד על זה ועל זה ואם על בית המדרש יאמר בשום לב כי במלת רגלך יש רביעי שהוא מהטעמים מפסיקים קצת וכן במלת תלך יש קדמא הוא קצת מפסיק ויהיה הענין כי אחר אומרו כמה דרכים לנגד את היצר הרע אמר עוד עתה שמור רגלך כלומר אם פגע בך מנוול זה אל תרבה לשוט בארץ פן יהיו עיניך סרסורי דעבירה משוטטות לראות שוא רק שמור רגלך ושב בביתך כמז"ל על ראובן בן יעקב ואמנון שהיו עצורים בבית בשקם ובתעניתם ובאשר תלך יהיה אל בית האלקים ולא למקומות אחרים כמ"ש ז"ל אם פגע וכו' משכהו

לבית המדרש והיות קרוב לשמוע דברי תורה שם טוב מתת הכסילים זבח והוא מאמר רבי עקיבא שמצא מת מצוה והוליכו ד' פרסאות על כתפו לבית הקברות אמרו לו בכל פסיעה שפכת דמים כי מת מצוה קונה מקומו מאז והלאה קבל עליו שלא לזוז מבין רגלי ת"ח וההיקש בכל הבלתי עמלי תורה כי יתעתדו לעבור על כמה מצות כי נעלם איסורים מהם והתיקון הוא התמיד בתורה פן ישגה ויצטרך להביא קרבן על שגגתו ועל זה יאמר וקרוב לשמוע תורה טוב מתת הכסילים מסכלי התורה זבח על חטאתם שישגו על העדר תלמוד כי השומע תורה לא יצטרך להביא זבח כי לא ישגה וש"ת הלא גם הזבח הוא עבודה ועל ידי תשובה ווידוי לז"א כי אינם יודעים לעשות רע לומר כי שגגה כזו שהיא שגגת תלמוד עולה זדון כי כיון שהמזיד נמנע מללמוד מה שהוא אסור שע"י כן יתעתד ודאי לשגות הוא במזיד מתחלה וזה אמר כי מה שאינם יודעים הוא הכנה לעשות רע שהעדר הידיעה בודאי יביאם לעשות רע ואחר למודך אל תבהל ותמהר להשמיע ללמד אפילו מה שהוא על פיך שהוא שגור בפיך כמ"ש ז"ל שחייב אדם לסדר ד' פעמים ההלכה קודם שיאמר אותה שנאמר אז ראה ויספרה וכו' וגם כשתעיין בלבך להבין דבר מתוך דבר לבבך אל ימהר להוציא הדבר לפני האלקים בבית המדרש אשר שם האלקים להורות הדין אשר הבנת מלבך עד תהיה שקוד ומתון הרבה כ"א תשגה תשאר השגגה לעולם כי אין משה בעולם ויורנו האמת או יהיה ה' עמו ויאמר עמדו ואשמעה כו' אך עתה לא כן כי האלקים בשמים ואתה על הארץ ואין מי יתקן גם תעות כאשר היה בימי אבלו של משה שנשתכחו כמה מאות הלכות והיו רוצים לרגום את יהושע כי אחרי מות משה אין תיקון עד שהחזירם עתניאל בפלפולו והנה אם היה איזה טעות בתבונת עתניאל לא היה אפשר ליתקן כ"א בחכמתו ומיתונו בבינתו אחר שעל השגגה כעת בהוראה יש קלקול בלתי נתקן הנני מוציא לך נפקותא אחרת והיא ע"כ יהיו דבריך מעטים בלמדך לתלמידים והוא מאמר' ז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו דרך קצרה וכללים קצרים שיוכלו לקבל לזכור הדברים בעצם בל יתעם ויבלבלם רוב דברים בל יהיו דבריך קשים מדברי החלום כי הנה אין חלים בלא דברים בטלים אך מיעוטו דברים בטלים והענין הוא הרוב וזהו כי בא החלום ברוב ענין אך המרבה דברים בלמודו קשה הימנו כי בא ברוב דברים כי הדברים רוב והענין מועט ולכן כסיל יקרא וזהו וקול כסיל וכו'. ואם אומרו בית האלקים הוא בית הכנסת יאמר שמר רגלך וכו' לומר כי כנגד היצה"ר ליעזר נגדו צריך תפלה וצדק' ועל התפל' אמר שמור וכו' ועל הצדקה אמר כאשר תדר וכו' והענין לא תעשה תפלתך עראי כי אם שמור רגלך מלצאת מהר כאשר תלך אל בית האלקים שלא תמהר להתפלל ותצא כפורק משא כ"א תהיה כבן בית לפניו ית'

וע"י כן וקרוב הוא ית' לשמוע תפלתך מתת הכסילים חטאים זבח על שגגתם וש"ת הלא אשר חטא ושגג ואח"כ שב ומקיים מצות עשה בחטאת שהקריב והתודה שאפילו היה מזיד ועשה תשובה מאהבה נעשה זדונו זכות ומה גם עתה שוגג שזולת התשובה קיים מצות עשה בזבח חטאתו ומה גם שבמקום שב"ת עומדים אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד ואיך יהיה טוב שמיעת תפלה מזולתו גם כי יהיה צדיק ב"ת חביב ממנו לז"א כי אינם וכו' לומר כי אין החוטאים שוים יש יחטא פעם לימים הרבה ויש יורגל תמיד בדבר והנה זבח זה הבא לא לרצון יהי' והדבר תלוי לפי מה שהיא סיבת השוגג יש ישגי כי לא יתעלם ממנו הדין כ"א החפץ חשב שהיה שומן והיה חלב או שגגת שבת וזדין מלאכה וההיקש בכל המצות ויש הפכו כי יסכל הדינים וישגה בהם שבכל מצות אשר לא תעשנה. חושבה להיתר ואיש כזה ישגה תמיד בסכלו כל האיסורין מש"כ הבקי בדינין כי ע"צ הפלא ישגה בחפץ ועל הסוג ההוא שמסכל האיסורין אשר לא לרצון יהי' זבחם אמר מתת הכסילים באיזה הסוגי אמרתי באשר אינם יודעים לעשות רע שכסילות שגגתם הוא שאינם יודעים לעשות רע אבל יודעים החפץ מה הוא שאנשים כאלו יורגלו לשנות תמיד וכאשר תתפלל בנחת ולא בחפזון ובהל' אפילו מה שהוא שגור בפיך וז"א על פיך וגם התפלל בכוונה וזהו ולבך וכו' והוא לפעמים אדם מתפלל ומחשבתו משוטטת אנה ואנה בדברים בטלים ואינו חסר מכל תיבות תפלתו אפי' אות אחת וכורע במודים ובברכה ראשונה ובהודאה והוא לא ידע מה ידבר ומה אומר והלא מן התימא הוא איך מאליו מחתך האותיות ומסדר התיבות מראש ועד סוף וכורע בכריעות לראשיו שהוא במודים שישחה והוא לא ידע אך הוא כי זה מכח הלב המחלק כח באברים וע"כ משגמר בלבו להתפלל ומתחיל בתפלה מכח הלב נעשה קנין באיברים להוציא כל דברי התפילה מאליהם מבלי ידע מה שאומר ועל זה מזהיר ואומר ולבך אל ימהר להוציא אל הפועל דבר שהוא לפני האלקים ולא לפניך שאין גלוי לפניך מה שאתה מוציא מפיך ואז אינני שומע אותך ולא מתקרב אליך כ"א אדרבה מסתלק השמועה וזהו אומר כי האלקים בשמים ואתה על הארץ ע"כ למען תוכל לכוין טוב הקיצור כי יהיו דבריך מעטי' כי במעט תעצור כח לכוין מבמרוב' ואל תהי' גרוע מחלום חולם כי בא חלום ברוב ענין והמעוט הוא דברים בטלים וקול כסיל כמרבה דברים ברוב דברים והענין מועט:

פרק ה

פסוק ג

הנה כמו זר נחשב יבא שלמה ללמדנו מה שכתוב בתורה שהנודר לא יאחר לשלמו ולא עוד אלא שחוזר ואומר את אשר תדור שלם וגם מה חדוש הוא שטוב לו שלא ידור משידור ולא ישלם שהרי עבר על לאו שע"כ הוצרך רבי מאיר לפרש שהוא מקושר אל סוף פסוק הקודם את אשר תדור שלם ועם שתשלם טוב אשר לא תדור כמפורש פ"ק דנדרים וגם אומרו אין חפץ בכסילים ושני כתובים הבאים אחרי אלה משוללי הבנה איך יאמר על הרואה מדת הדין באה לפגוע בו ורואה יסורין הממשמשין ובאין ונודר כך וכך לצדק' הוא כשתדור נדר לאלקים הוא מדת הדין שבאה עליך אל תאמר עד אחר זמן שאראה עצמי ניצול בעצם מאותה הצרה אז אשלם נדרי כ"א מיד טרם ראותך ההצלה בעצם תשלם ולא תאמר הלא חפצי לקיימו ודי לי החפץ בלבי ואקיימנו אחר ההצלה כי אומדן דעת הוא כי לזה כיוון כי הלא אין חפץ בכסילים כי אלו היה בא הנדר שלא על חטא היית מאחר עד שלש רגלים אך זה באה על שהיית כסיל חוטא שנכנס בך רוח שטות שעל היותה מדת הדין באה לפגוע בך ולסלק חרון אף אין מספיק לך היות לך חפץ טוב לקיים עד אחר ההצלה בעצם וזהו כי אין חפץ בכסילים כ"א מיד אשר תדור שלם וש"ת הלא לא יבצר מהיות לי איזה זכות במה שנדרתי כיון שחפצי להשלים אחרי ראיתי תיקון צרתי דע לך כי טוב היה לך שלא תדור משתדור ולא תשלם כשנדרת וע"כ אני מזהירך אל תתן את פיך במה שתדור בפיך לחטיא את בשרך והוא כי הנה דרכו יתברך שמכה בקל תחלה כענין המצורע מתחיל בנכסים בבית בבגד ואח"כ בבשרו ובצרות איוב במקנה ואח"כ בבנים ואח"כ על עצמו ובשרו ועל דרך זה בהיות איש חושש פן יביא יסורין עליו לא יחוש יבואו תחלה רק על הנכסים ולהינצל מזה נדר לאלוקים וכשאינו מקיים מוסיף חטאת על חטאת וע"כ יקרנו במי שלוקה בממון וכשאינו שב לוקה בגופו כן כששונה בחטא ומה גם אם עובר לאו דשכיחי עניים או שעברו שלש רגלים כי אז תחת מה שהיה ראוי ילקה בממונו הוא לוקה בגופו מיד ועל זה אמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך שע"י נדר תחסיר ותזיק בשרך שתלקה בגופך ואומר לחטיא ל' חסרון כד"א ובני שלמה חטאים ולא יחטיא כדעת המפרשים ובראותך נלקה בבשר תחלה תאמר לפני המלאך המשחי' בך כנודע כי העבירה נעשית מלאך משחית והוא המיסר כד"א ותמוגגנו ביד עוננו או לוקה ע"י מלאכים מיוחדים להשחית באף וחימה וכו' ונקרא מלאך כמ"ש בדוד כראות את המלאך ומשחית בעם והנה ידוע כי בהנתן רשות למשחית אינו מדקדק בכיון כאשר בהיות על ידו יתברך כענין כיון שניתן

רשות למשחית אינו מבחין וכו' כן עד"ז אל תאמר בפני המלאך המיסרך כי שגגה היא ביד המלאך שמכה בבשר תחלה ואינך ראוי לכך למה יקצוף האלקים על קולך וחבל גם את מעשה ידיך הם הנכסים ונמצאת לוקה בזה ובזה ואם תאמר נא ישראל מה אעשה ויעצת אותי שלא אדור נדר בצרתי אם לא שאשלם מיד ואם אחלום חלום יבהילני או הוראת הוברי שמים אשר לא טובות או דברים הרבה כאלה ולא אדע לתקן אם לא ע"י נדרים ואתה קורא תגר על מדה זו. כ"א בשלם מיד אל תשית לב אל הנדרים כי ברוב חלומות אשר תראם נגדך והבלים של אותו' הוברי שמים הנקרא מהנבי' הבלי הגוים וגם דברים הרבה כיוצא באלה כי את האלקים ירא כי תשוב מכל מעשיך או מיראת ה' אשר תדור מהרה שלם:

פסוק ז

אמר אם תראה עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ איך יחפוץ אלקי עולם בזה ואיך יקיים העולם בנגוד הדברים המקיימים את העולם שהוא על הדין ועל האמת ועל השלום כי ע"י עושק אין שלום ועל גזל משפט וצדק אין דין ואין אמת ומה שלא תתמה הוא כי גבוה וכו' והוא כי הנה יש מדת אלקים והוא דין ויש מדת ה' והוא רחמים וקיום העולם בהיותנו בלתי ראוים הנה הוא ע"י שיכבשו רחמיו את כעסו או מדת חסדו למדת הרוגז כדעת חכמי האמת על פסוק ואל זועם בכל יום שמדת אל זועם וכובש את מדת הדין וזה יאמר תדע למה מתקיים העולם בהיות עושק בקרבו הלא הוא כי הגבוה שמעל גבוה הוא השומר ברחמים הוא מדת רחמים שעל מדת הדין לכבוש רחמיו את כעסו ואל תטע' באומרו גבוה מעל גבוה שגבוהים המה הב' מדות הנזכר בטבע כל דבר גבוה שרחוק יהיה מהדבר השפל כגבוה שמים על הארץ אך לא כן ב' שמותיו יתברך אלה כ"א גם שהם גבוהים הם עליהם ממש של עושק ושל רש כי מלא כל הארץ כבודו והוא הרואה והדיין ולא מהפרדו מעל הארץ לא יפקיד על עושק ורש וכו' והטעם שהוא יתברך מרחם עם היות עושק רש וגזל משפט הוא כי ויתרון ארץ וכו' והוא כי הנה ארז"ל בב"ר על פסוק אדם ובהמה וכו' שהוא מה שסיפרו מאלכסנדרוס מוקדון שהלך לאפריקא ובא אל תוך היכל מלך הודו ורצה לראות האיך ישפוט שם המלך את עם הארץ וירא והנה שני אנשים נצים צועקים אל המלך זה אומר את שדי מכרתי לאיש זה ומצא בם מטמון ומאן לקחתו לו ואני את הכל מכרתי לו וז"א לא חפצתי לקחתה כי שדה קניתי ולא מטמון אז שאל המלך לאחד היש לך בן ויאמר הן ואל השני היש לך בת ויאמר הן הזדווגו הבן והבת ויקחו את המטמון ויהי כשמוע אלכסנדרוס את משפט המלך צחק אמר לו מלך הודו למה אתה מצחק א"ל אם

היה דין זה בא לפני בארצי כקונה כמוכר הייתי הורג ולוקח המטמון לאוצר המלך א"ל האם גדל דשא בארצכם א"ל הן א"ל אינו בזכותכם כ"א בזכות הבהמה. ועל זה ארז"ל הה"ד אדם ובהמה תושיע ה' אדם בזכות בהמה תושיע ה' הנה מדבריהם כי כאשר אין משפט בזכות בהמה יושיע ה' שימטיר על הארץ להוציא דשא לבהמה ואגבה תבואה לבני אדם וזה אפשר כיון הכתוב מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת כדי להוציא אגבן לחם מן הארץ. ונבא אל הענין אמר אם עשק רש וכו' הוא קלקול דין אל תתמה כו' כי ה' בעל הרחמים שומר כמדובר וגם מצורף לזה כי ויתרון ארץ בכל היא והוא כי הנה ארז"ל אפי' יתושים ופרעושים המיותרים בארץ בכלל בריאתו של עולם הן ועד"ז יאמר על הבהמות שגם הם מיותרות בארץ בערך מין האנושי בכלל וירא אלהים את כל אשר עשה וכו' וזהו בכל היא באופן שגם הם חשובים לפניו יתברך וע"כ מלך העושק רש ובלתי עושה משפט בשביל שדה הצומח לבהמה הוא נעדר מבני מלכותי שאם לא כן היה לוקה ימתבטל מלכותו ולא יעבד וזהו ויתרון וכו' ובו מלך לשדה נעבד:

פסוק ט

אמר ראה גרעון עושק רש האמור וגרעון המלך הבלתי עושה משפט לעשוקים שהוא להחניף ראשי המונו כי הלא אוהב כסף הוא העושק מאהבת כסף הלא לא ישבע כסף כי אין הכסף משביעו כי לא יאכל מהכסף והמלך האוהב בהמון לא תבואה היא ההמון שמחני' לאכול ממנה ואם יחסר לו תבואה לאכול מה יסכון לו כספו והמונו והוא כי העדר משפט מרעיב הארץ כמ"ד ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ הפך ענין צדק צדק תרדוף למען תחיה. או שעור הכתוב ראו נא יתרון הב"ח עליכם כי הנה אוהב כסף לעשוק יחסר לחמו וכן אוהב בהמון לא תבואה לו כאשר ע"י הב"ח תהיה תבואה וישבע גם האדם כי אדם בזכות בהמה תושיע ה'. ברבות הטובה וכו' הנה אומר שברבות הטובה רבו אוכליה יראה דבר משולל חכמה ועוד אומר ומה כשרון לבעליה כי אם ראות עיניו הלא גם יאכל ממנה ועוד איך יתקשה אומר מתוקה שנת העובד וגם הוא דבר תפל מבלי מלח כי מה בצע בהודעה זו ואומר והשבע לעשיר היה ראוי לומר והעושר אך השבע יביא לו שינה ועוד אומר עושר שמור וכו' אצל מי הוא שמור והל"ל יש עושר לבעליו לרעתו ועוד שאם הוא כמו שאמרו ז"ל על קרח והמן איך יאמר שאבד העושר כי הלא גם בעליו אבד ועוד מה היא רעתו אם הוליד בן שהוא טוב מהממון וגם באומר חולה מה היא חוליה ואומר ואין בידו מאומה שהוא מיותר אחר אומרו שאבד העושר וגם הל"ל ואין לו מאומה מה כיון באומרו בידו ועוד אומר כאשר יצא מבטן אמו וכי האם אשר לא אבד עושרו לא ילך ערום כאשר יצא מבטן אמו ומה ענין אומר שיולך

בידו כי גם המת בעשרו לא יוליך בידו וגם שהרי נאמר ואין בידו מאומה ועוד אומר וגם זו רעה חולה כל עומת שבא וכו' כי הלא זה הדבור האמור בקודם ועוד אומר ומה יתרון לו שיעמול לרוח הי"ל ומה יתרון לו בעמלו כי מי יעמול אל הרוח וגם אומרו גם כל ימיו וכו' משולל הבנה וקשר אל הקודם ועוד אומר הנה אשר ראיתי אני וכו' נראה חלילה כי עצה רעה קמ"ל שטוב לאכול ולשתות ולא עוד אלא שאומר בסוף כי הוא חלקו והוא שלא כדת משה וישראל. אמנם אחשבה כי בא שלמה בחכמתו להביאנו על האמת על דרוש אושר האדם אחר מותו ומה כשרון לגוף אשר יגע וטרח כל ימי שנותיו בעבודת ה' ובאחרונה יסע תחתיו יוצע רמה ומכסהו תולעה הנה בעל העקרים מאמר ד' פכ"ט הביא ד' דעות אשר השנים מהם הם שלא להזכיר אלא השנים האחרונים הטובים מהם א' כי אין עיקר השכר רק לנפש בלבד ואין לגוף במותו כלום זולתי שיחיו המתים ויהנה ואחר כן ימותו ויאבד החומר לגמרי ויהיה כל ההשארות והאושר יהיה לנפש לבדה והב' כי גם שבמותו לא יהנה הלא בתחית המתים יחיה עם הנפש יחד חיי עולם. ע"כ כלל דברים כי גם לדרך האחרון אין הנאה לגויה עד התחיה אמנם עלינו לשבח לאדון הכל אשר צוה לנו בל נסור ימין ושמאל מאשר יגידו לנו חכמינו ז"ל והלא הם יורוני כי יש ויש גם לחומר הצדיק טובה כפולה ומוכפלת לכל צדיק לפי צדקתו והנה נוסף על הדרך האחרון של בעל העיקרים שהוא כי כל טוב החומר היא אחר התחיה בלבד יש בדברי רז"ל עוד ענין אחד כי בעוד הנפש בגוף טרם יגוע הצדיק מראין לו מתן שכרו וזהו ותשחק ליום אחרון כאשר הראו לר' אבהו י"ג נהרין והנה היה אפשר לומר כי זה הוא הטוב הראשון אשר לגוף שנהנה טרם סלוקו שהגוף והנפש נהנים ושמחים באושר העתיד והוא תקוה לחומר אחר התחיה אך בנתים יפסק טוב והנאת החומר ע"כ בא שלמה מווכח ודוחה סברא זו באו' ברבות הטובה וכו' והוא בהזכיר ראשונה מאמר ש"ט על פסוק כחסדך זכור לי אתה משל למלך שעשה סעודה גדולה מאד ושלח להביא קרואיו ואמר אל תביאו אלא אנשים גדולים מאד ובאו ולא הביאו כלום אמר המלך היכן הקרואים אמרו לו אם תרצה שלא תאבד סעודתך הגדולה אל תבק' גדולים מאד כ"א בינונים כך אמר דוד לפני הקב"ה הנה רב טובך אשר צפנת לצדיקים ואם תבקש שלמים מאד מה תעשה מטובך הרב כי תאבד אך כחסדך זכור לי אתה ודומה לי בינוני למען טובך הרב בל יאבד. נבא אל הענין אמרו הנה גם הנפש לא היתה זוכה כי אם שברבות הטובה רבו אוכליה שסבת הרבוי לבל יאבד הוא שרבו אוכליה שאל"כ לא היה רק לשלמים מאד אך בזה נמצא תקון לבינוני השלמות אך לגוף שהוא בעל הכל ושיגע וטרח מה כשרון לבעלים כ"א ראות עיניו שמראין לו טרם ימות ואחרי מותו אין כל מאומה

בידו לזה השיב ואמר מתוקה שנת וכו' הוא ענין מז"ל בב"ר על וימת אברהם זקן ושבע וז"ל כתיב הוד וכו' ותשחק ליום אחרון כל מתן שכרם של צדיקים מתוקן להם לעתיד לבא ומראה להם הקב"ה עד שהם בעה"ז מתן שכרם שהוא עתיד ליתן להם לע"ל ונפשם שבעה והם ישנים משל לסעודה שעשה אותה המלך וזימן את האורחים והראה להם מה שהם אוכלים ושותין ושבעה נפשם וישנו להם כך הקב"ה מראה להם לצדיקים עד שהן בעה"ז מתן שכרם מה שהוא עתיד ליתן להם לע"ל והם ישנים שנאמר כי עתה שכבתי ואשקוט וכו' ע"כ כמבואר אצלינו במקומו כי הנה צרת המות מגעת לנפש ולגוף הנפש תצטער על מה שלא תסגל עוד מצות לשבוע מטוב העה"ב והחומר על מה שיפסד בקבר ולא יערב לו מכל אשר טרח ע"כ להפיר דעת שניהם מראה להם בעוד שהנפש בגוף מתן שכרם ועי"כ נפשם שבעה מאשר היתה מצטערת על כי מעט היה שכרה ודואגת על מה שלא תסגל עוד עתה בראותה כל הטוב שמראין לה היא שבעה כי רב טובה בעיניה וכעובדא דרבי אבהו שמביא מיד בעל המאמר שהראו לו י"ג נהרין דאפרסמון ואמר כל הני לאבוה וכו' הנה כי שבעה נפשו וגם הגוף באותו הערבות שמקבל ע"י מה שמתגלה לנפש עודנה מחוברת בו גם הוא מקבל בצד מה כי כאשר הנפש לא תתר קן מאשר נהנית בראי' ההיא כי הוא ע"י תוספות ויתרון שניתן לה לראות כמאמר ספר הזוהר על פסוק תוסף רוחם יגיעון כן גם הגוף שנהנה בחברתה לא יתרוקן מאותו השפע והוא כי כח מה מהנפש תשאר בו כאשר יקרה לאיש הישן שעם שנפשו עולה לא יתרוקן גופו ממנה לגמרי כן בסילוק הצדיק וע"כ יקראו ישיני עפר כי לא מתים לגמרי המה וזה ענין המאמר באומרו והם ישנים ולא עוד אלא שהיא שינה בערבות ולא העדר מות בלבד וזהו מה שנשא המשל למלך שזימן אורחים וכו' שעריבות הסעודה היה מה שישנו להם וזה יאמר שלמה בחכמתו אל תתמה על כי בעל כל אושר המצות הוא הגוף אשר פעל ועשה אותם נפסד וכלה בקבר ומה בצע לו בראות עיניו שמראין לו קודם הסילוק אם מתרוקן הימנה עד התחיה כי לא כן הוא כי אם מתוקה שנת העובד הוא הגוף שעבד וטרח במצות כי עריבות יש לו ומשתעשע הוא בשנתו נמצאו לו ב' טובות אחת שאינו נפסד כ"א כישן וכענין ר"א ב"ר שמעון ודרבי אחאי ב"ר יאשיה עוד שנית שאינו ישן בלבד כ"א מתענג בינו לבינו כי ערבה שנתי וש"ת הלא זה יהיה למי שאושרו גדל מאד כאבות ומשה ואהרן ושמואל ודומיהם שרבוי אושרם מאכיל הנאה כ"כ גדולה במה שמראין לו שימתק שנתו אך לא ליתר צדיקים לז"א אם מעט ואם הרבה יאכל כי בין יהיה רב או מעט מה שיאכל ויהנה והוא מה שכתבנו ונפשם שבעה כי מה שמראים לנפש הוא לבל ימעט אושרו בעיניו ויצר לו ומראים לו כדי שישבע כי כל מה שיראה יש בו כדי

לשבוע כי מה רב טובו אשר צפן וא"כ אחר שנפשו שבעה ודאי שהגוף יהיה ישן וזהו אם מעט ואם הרבה יאכל והוא כי המעט יהיה לו למרובה וישבע בו וש"ת איך אמרתי מתוקה שנת העובד שנראה כי הצדיק הוא כישן כי אינו משולל נפש אך משולל שום תנועה והלא אני האומר דובב שפתי ישנים כי מי שאומרים דבר תורה מפיו שפתותיו דובבות בקבר לז"א והשבע לעשיר וכו' לומר מה שאמרתי שהוא ישן הוא מי שיאכל ויהנה אך אחר האוכל אין משביעין אותו אח"כ אך העשיר בעל שמועות רבות שלימד וחוזרין ומאכילים אותו עוד עד השביעו בכל עת שמזכירין שמועותיו כי אז מהנים לו ומשפיעים עליו שפע אור מלמעלה אז אינו מניח לו לישן ושפתותיו דובבות בקבר ע"י מה שמפליגם לנפש מלמעלה כי גם חלק ממנו בו. או שעור הענין הוא אמרתי כי יש ב' הטבות שינה ומתיקות ועוד יש ג' לעשיר שיש לו שבע שמשביעין אותו ומזכירין שמועותיו שאין מניחין לו לישן כ"א שפתותיו דובבות ואחר הנחה זו אמר כמווכח הלא יש רעה חולה ראיתי וכו' כלומר רעה המתרגשת והיא חולה בלתי מעלה ארוכה ע"י הנחתך זו והוא כי יש עושה זכות מצוה מעין ענין עושר הנזכר בפסוק הקודם ושמור לו אצלו יתברך לרעת בעליו שהוא לנכות בעד רעה המעותד לו שהלמ"ד היא בעבור כלומר בשביל רעתו כענין סכנת מות שינצל ומנכין לו זכותו ההוא והטעם כענין אם היה עתיד להוליד בן מנכין לו הזכות למען יחיה ויזכה להוליד בן וזהו ואבד העושר ההוא בענין רע שנגזר עליו ינכו אותו ולמה עשו כן כדי שע"י שיחיה יוליד בן מש"כ אם היה מת בגזרתו והנה הרעה חולה היא כי הלא ישאר ואין בידו מידי כלומר בשלמא אם לא היה לגוף שום ערבות בקבר זולתי ראות עיניו בלבד אין לגוף בזה הפסד כלל אך אם הגוף אחר ראות עיניו בכלל שכרו הוא שיקנה שינה ועריבות רב בקבר למה יפסיד זה עתה כי הלא אם לא היו מנכין לו העושר והזכות ההוא והיה מת בגזרה ההיא היו עיני בשרו רואות העושר הצפון לו והיה מוליך בידו המתיקות והעריבות ההוא אך עתה שנכו אותן נשאר ריקן כי אין מראין לו דבר כי ימות אחר הולדת הולד ומאומה אין בידו כלומר בחומרו הוא היד כי אין לנפש יד ולא יתכן היות הוא יתברך מפסיד לחומר מהראוי לו כי גם שנאמר כי בזכיות שיעשה הבן יהנה גם הוא אחרי כן בצד מה למה יפסיד מעתה העריבות הודאי מעתה ועד עולם על הספק אם יזכה הבן אם לאו ומה גם כי גם כשיזכה לא יהנה כי אם לנפש והחומר הזה אבד טובו וזהו ומאומה אין בידו כי אפילו נאמר שאם יזכה הבן יגיע הנאה גם לחומר הלא עתה מפסיד הזדאי כי מאומה אין בידו לכן אגזור אומר כי אין לחומר שום דבר כלל כ"א כאשר יצא מבטן אמו ערום ישוב ללכת כשבא כי כל דבר ישוב אל איכותו כי הנפש לבדה שמקורה מלמעלה

היא העולה אך הגוף כאשר יצא וכו' מאומה לא ישא בעמלו שיוליך בידו כלומר בידו החומרית כי אין לחומר שכר מכח הקושיא היא הרעה חולה הנזכר ע"כ שב שלמה בחכמתו לקיים הנחתו אשר אמר כי החומר יהנה בכל האמור בפסוק מתוקה וכו' ועל הקושי' הנזכר אמר גם וזו רעה חולה כלומר אתה גזרת אומר כי אין לחומר כלום על ידי הקושיא הנזכר כאמור כי למה יפסיד החומר בענין רע הנזכר אם היה עתיד לו ליהנות וע"כ תגזור שלא היה עתיד לו דבר והלא לא תראה כי גם זו היא רעה חולה שלא יתעלה ארוכתך בסברתך שאמרת שהיא באמרך שכל עומת שבא כן ילך כי הנפש שלמעלה תעלה מעלה וחומר ישוב אל עפרו ערום כאשר בא והלא יש לך רעה חולה לפי דעתך זו כי הלא מה יתרון לחומר שיעמול לרוח הוא רוחו ונשמתו כי למה יעמול ולא לו ולא עוד אלא שיקרא יסבול יסורין החומר בעה"ז וכל ימיו בחשך יאכל שמחשך היסורין יאכל פתו או כפשוטו שכל ימיו היה החומר מסגף עצמו בתעניות לא יאכל כ"א בלילה וז"א כל ימיו בחושך בלבד יאכל הוא הלילה כי לחשך קרא לילה ואם חלה ע"י כן הוא מרגיש ולא הנפש וז"א וחליו ואחר כך וקצף כי יהיה שכרו הקצף שהוא ילך בלי הנאה תחתיו יצע רמה ומכסהו תולעה והנפש תשמח בה ע"כ אמר מסקנא דמילתא כי הנה אשר ראיתי אני טוב הוא שלא יצטער האדם על אבדן חומרו כי יאכל וישתה וישמח אך לא ישליך נפשי אחרי גוו כ"א יעשה באופן שיראה בגוף ונפש טובה בעמלו היא הטובה העתידה לו בשביל עמלו שעמל בתורה ומצות שהוא בעת הסילוק והטובה היא מספר ימי חייו והוא מאמרם ז"ל מספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל שהימים עצמם שעמל בהם בתורה ומצות קנו קדושה ונעשו חיים וקיימים והן הם המתראים באור מתן השכר בעת למות להעיד ולהראות וזהו ולראות טובה בעמלו שתהיה הטובה בספר ימי חייו שכנס יקראו כי הוא חלקו כלומר כי אשר יהיה בסילוקו כנזכר הוא חלקו המתוקן לו לעה"ב שמראין לו מעתה וכיון באומר זה לומר אל תצטער על צער הגוף שנשאר משולל הנאה במותו על כל עמלו כי אם אכול ושמח וראה הטובה וכו' כי אין מה שתראה חלק הנפש לבדה כ"א שהוא חלקה ולא חלקו של נפש בלבד כ"א חלקו של כללות האדם שכולל הכל:

פסוק יח

הנה במדרש אחר המאמר שהזכרנו מביא כד דמך רבי אבהו שהראו לו י"ג נהרין דאפרסמון ואמר כל הני לאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי כו' והנה יקשה איך היה עולה על רוחו חלילה כי לריק יגע והנה אפשר כי על שהיו לו עושר ונכסים וכבוד כמפורש בגמרא והיה ירא פן נכו לו זכיותיו והיה הולך לריק טובות העה"ז הנקרא ריק הלך כל

יגיע אכן משפטי את ה' בעל הרחמים. או יאמר כי לא על אושר הנפש היה עולה בדעתו שלריק יגע אך הוא מעין ענין המאמר הקודם שע"י מה שמראה לו נפשם שבעה והם ישינים כי החומר יערב וישן ע"י מה שמראין לו שיש גם אושר לחומר והביא מאמר רבי אבהו שהראו לו י"ג נהרין וכו' והוא שהיה אפשר לומר כי אשר יהיו לו עושר ונכסים ויתענג בעה"ז החומרי כי זה יהיה חלקו של החומר מעין איכותו ושכרו הרוחני של מצותיו לנפש לבדה בעה"ב ע"כ הביא מאמר רבי אבהו שבראותו בגוף ונפש האושר ההוא הוציא כי זה הוא מעין הראוי לגוף ונפש לעתיד לבא ואמר כל הני לאבהו כלומר הנקרא אבהו שהוא בגוף ונפש ואני אמרתי לריק יגעתי הוא על חומר היגע ומכלה כחו מש"כ הנפש שיהיה מנוכה בריק טוב העה"ז שכר הגוף וזה יהיה ענין הכתוב אחרי אומרו שיש אושר גם לגוף אמר אין צריך לומר לגוף שלא נהנה בעה"ז כ"א גם האדם אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים והשליטו לאכול והתענג ממנו הפך בעלי הון המצמצמים עצמם וגם לשאת את חלקו בעה"ב ולשמוח בעמלו שהיא בעת הסילוק שא' היא השמחה כמאמרם ז"ל שזהו ותשחק ליום אחרון אל תאמרו כי ניכה טוב החומר בזה כי הנה זו מתת אלהים הוא בתורת מתנה ולא בנכוי השכר וטעם שאייחס אותם למתת ולא לנכוי פירושו הוא כי לא הרבה יזכיר האדם בעשרו הנזכר ימי חייו האמתיים של עילם הבא לעשות כי הלא האלהי' דיין הוא ורוגז הוא מענה פיו בשמחת לבו בעשרו כי נתגאה כי עשיר יענה עזות וע"כ מי שעם כל זה מכשיר מעשיו יאות לו לא ינוכה לו אושרו בעשרו. או יאמר גם כל האדם וכו' נמשך אחר פסוק הקודם שאמר כי טוב לגבר לאכול ולשתות ולראית טובה היא טובת מתן שכרו בעת סילוקו שהוא לשמוח בעה"ז ולקנות חיי העה"ב בשמחה אמר עתה אל תאמר בלבבך כי טוב היה לשלמות האדם יעשירנו הוא יתברך למען יאכל וישתה ויעבוד את ה' בשמחה מש"כ בחוסר ממון כי הלא נהפוך הוא כי הלא העושר יהולל אדם עד יבעט ויאבד כי הלא גם כל האדם אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים והשליטו לאכול ממנו שהוא הנאת העה"ז ולשאת את חלקו לעה"ב ע"י צדקה וג"ח ולשמוח בעמלו בסילוקו על מתן שכרן שמראין לו זה אינה כדבר טבעי' שע"י ממון תקנה ע"ה כי הנה מתת אלהים היא שהעושר לא יאבדנו שירים לבבו ויבעט כי הלא לא הרבה יזכה האדם בעשרו ימי חייו כי קצובים ימיו וקרובה מיתתו להכשיר מעשיו כי העושר ישכיחנה ממנו ומה שהוא מתת האלהים הוא כי האלהים מענה ועוזר בשמחת לבו של האדם ההוא בל תאבד שמחת לבו בעושר ולא כל אדם זוכה לזה והוא מאמרנו במקומות רבים כי קשה לאדם נסיון העושר מנסיון העוני:

פרק ו

פסוק א

הנה בזה יספר רוע מדת כמה בני אדם שהעשירם ה' למען זכות אותם בצדקה יכוננו ולא יעשו כן ישימו כל מגמת פניהם להעשיר את בניהם אחריהם ולא יעשו צדקה וזה ידמה לממית עצמו ברעב להאכיל את איש נכרי כן זה כל מה שיתן לצדקה בחייו אז בסילוקו הוא מאכיל א"ע אך מה שמשאיר לבניו הוא כנותן את הזולת כמאמר שלמה עצמו בפסוק אל תיגע להעשיר כו' וכמאמר מונבז אבותי גנזו לאחרים ואני לעצמי וזה יאמר יש רעה ראיתי תחת השמש לומר כי בבחינת מה שלמעלה מהשמש טובה היא כי ה' למעלה חשבה לטובה כ"א שהאדם מהפכה ורעה זו רבה היא על האדם והיא איש אשר נתן לו האלהים עושר וכו' והאלהים נתן לו כי ידע כי בזה יזכה את ארחי אם יבחר בטוב ואינני חסר לנפשו שהוא להשלימה ע"י הכנת עשרו מכל אשר יתאוה האלהים הנזכר שיעשה האדם להשתלם כי היא תאותו יתברך כי הכל מוכן לפניו וראינו בעינינו כי לא ישליטנו האלהים לאכול הוא בעצמו ממנו שהוא בצדקה להאכיל את עצמו כי איש נכרי הוא יורשו יאכלנו והנה זה הבל האכילו את בניו ולא לעצמו וש"ת ולמה לא ישליטנו האלהים לעשות צדקה לז"א וחלי רע הוא כי לא על חנם לא השליטו ה' כ"א חלי עין רע יש לזה שלא השליטו ה' להטיב לעצמו: או ידבר על בני אדם עשירי ארץ שמצמצמים לעצמם כעני ודל ומשמרים אוצרות הוא לאשר לא עמל בו כיורשיו או הנושא את אלמנתו וכיוצא ונתן טעם לדבר וזה אומר יש רעה אשר וכו' וברבים הוא כי רבים יכשלו בה והיא איש אשר נתן לו האלהים עושר ונכסים וכבוד ולהיות כי מלח ממון חסר אך זה איננו חסר מהונו מאומה כדי למלחו ולקיימו בצדק' בשביל נפשו וזה אמר ואיננו חסר לנפשו מכל אשר יתאוה האלהים כנזכר שיעשה צדקה שעל כן העשירו ולא ישליטנו האלהים לאכול ממנו מדה כנגד מדה הוא לא רצה להאכיל לזולת גם הוא לא יאכל ממנו או שלא ישאירנו לו כ"א יעשה לו כנפים ויעוף ממנו אל זולתו כמ"ש במדרש רבה קודשא בריך הוא לא עביד דינרין אלא דשקיל מן דין ויהיב לדין או שלא יתננו לאכול ממנו שישים בלבו אכזריות על עצמו שלא יאכל ויפזר עד יבא אחר כיורשו או נושא אלמנתו ויקחנו במלואו כי היה כפקדון אצלו ולא יאכל ממנו וגם זה מדה כנגד מדה הוא לא האכיל לנפשו שהוא חלק אלוה ממעל גם האלהים לא ישליטנו לאכול לגופו וישים בלבו ירעיב את עצמו והנה זה הבל שראוי לאדם להביט אליו כי קל הוא להכינו וחלי רע הוא בלתי מעלה ארוכה כי אין מתרפא ממנו:

פסוק ג

הנה כלל כל הכתובים הנאמרים הוא כי אין העושר שלמות כי הזוכה לעה"ב בהיותו עשיר מתת אלהים הוא אך אדרבה יתעתד ליאבד בו ככתוב בפסוקים הקודמים אמר עתה כי לא בלבד עושר לבדו כ"א גם עם העושר הנזכר שהוא מזונו יצטרפו ג"כ בני וחיי כ"א יוליד איש מאה וגם חי כי שנים רבות יחיה וגם דבר רב שיתחבר לו והוא שיהיו בניו ק' הנזכ' בהווייתם ימי שניו הרבות שיחיה שלא יראה מות מאחד מהם ונפשו לא תשבע וכו' אין לו שלמות כי אמרתי טוב ממנו הנפל והוא כי הנה כלל למעלה האושר במה שיזכה להתקיים בו ותשחק ליום אחרון והוא כי בעת מותם מראין להם מתן שכרם וע"י כן שמחים ונפשם שבעה והגופים ישנים ולא מתים בקבר רק כישנים עומדים שלמים עד שעה א' קודם תחיית המתים כעובדא דרבי אחאי בר יאשיה ורבי אלעזר ב"ר שמעון וזה יאמר מה יסכון לגבר יהיו לו בעה"ז בני חיי ומזוני אם אינו מכלל אשר נפשם שבעה אם ישנים כי לא סיגל מצות שנפשו לא תשבע מן הטובה שמראין לו כי לא הראו לו דבר וגם הגוף לא היה כישן בקבר וזהו וגם קבורה לא היתה לו כלומר לו לבדו כ"א גם לרמה ותולעה שעמו ולכחות הטומאה הדבקים שם בו כי אינו כישן. או קבורה לא היתה לו בביתו תמיד עד שעה א' קודם התחייה כ"א שמתרוקנת ממנו כעכול בשר ועצמות בזמן מועט אמרתי שטוב ממנו הנפל כי הנפל תיקן מעט נפשו מאשר היה מקולקל טרם נוצר בבטן ע"י גלגולו זה אך אשר עם כל טובותיו בעה"ז לא העדיף וסיגל מצות על מה שהיה לנפשו מקודם הנפל טוב ממנו ולא בלבד נפל אשר נעשה בכשרות ע"י איש צדיק והנפל נפש צדיק אלא שבא לקבל כרת א' שהיה נשאר לו ליטהר כ"א גם הנפל אשר בהבל ע"י עבירה והפילתו לבל יורגש ולא נטהר כ"א בחשך ילך ולא מקלי הנשמה כי אם כבד עון שגם אחר לכתו בחשך גיהנם שמו יכוס' הוא מאותן רשעים שאמרו בספר הזוהר שנשכח שמם בגהינם ולא הנפש שיצא לאויר העולם חי וראה השמש כבן שמונה חי כנודע כי יש תקון מה ליוצא לאויר על הכל כי יוצא כ"א הנפל ששמש לא ראה וגם לא בלבד הנפל שבהיותו בבטן הודיעוהו התורה כמ"ש ז"ל על בהלו נרו עלי ראשי כ"א אשר לא ידע שלא הגיע לכך וש"ת א"כ איפוא שעל נפל כזה תדבר איך אמרת שאשר לא הראו לו טובה שלא עשה מצות כי מה הרויח בביאתו לעולם נחת על הקודם פירש ואמר ואלו חיה אלף שנים וכו' לומר אצ"ל אם לא חיה הרבה כי אפילו חיה אלף ולא פעם א' כ"א פעמים שנתגלגל ב' פעמים וחיה אלף שנים בכל פעם וטובה לא ראה שלא עשה מצוה בפעם השנית באופן שטוב' שמראין לו במותו לא ראה הלא לחנם בא כי הלא אל מקום אחד שהלך בפעם ראשונה הכל הולך גופו ונפשו ורוחו וא"כ איזה נחת

יתוסף לו על הקודם מש"כ הנפל שע"י צער גלגולו שבא והיה נפל נוכה מאשמותיו ויש לו נחת על אשר היה לו מתחלה:

פסוק ז

דרך מווכח כדרכו הלא דברתי דופי על העושר בכל המקראות הסמוכים באומר כי מרובה קלקלתו מטובתו אם לא במתת ה' והלא נגד זה יש קושיא והיא כי הלא אשר הוא נהנה מיגיעו יגיע כפיו כי יאכל מתי יעשה לנפשו כי הלא אחר שכל עמל אדם לפיהו לתת לתוך פיהו לאכלה גם הנפש לא תמלא אצ"ל הגוף שהוא לקברות יובל כי אם גם הנכש שעיקרה שכר מצות הוא לה כמאמר ר' יוסף חדאי נפשי לך קראי לך תנאי לא תמלא כי הלא מה יותר כלומר מה שהוא יתרון להשיג השלמות וחיי הנפש הוא לחכם מן הכסיל משולל חכמה שעל ידה היא השגת השלמות וזה לא יוכל להשיג העני כי הלא מה לעני שיהיה יודע חכמה להלוך נגד החיים שיהיו מגמת פניו להשיג החיים הנצחיים כי ע"י החכמה היא ההשגה והוא בעניו לא יוכל להשיג החכמה כלומר וע"כ צורך השגת השלמות הוא העושר ולא עוד אלא שבהיותו עני יתרפה מעבודת שמים והוא כי הנה טוב מראה עיינים כו' והוא כי אחד מהדברים שמרפין ידי עובדי ה' הלא הוא כי היצה"ר פורע לאלתר עובר עבירה וטועם טעמה גוזל וחומס ואוכל ומאכיל לבניו ממנו אך בעבוד את ה' שכרו בהקפה לע"ה כי היום לעשותם ומחר לקבל שכרם וע"כ יתחמץ לבב הצדיק עובד את ה' ובביתו אין לחם ואין שמלה ולעומתו איש הבליעל מלא ביתו כסף וזהב כי הלא יצר סמוך יאמר אליו קרב אלי ואפרע מיד ולא אל המאחר לשלמך וזהו טוב מראה עינים שירא' האדם שכרו לפניו מהלך נפש שהוא מאמר האדם לנפשו הלוך נפש עד מלון מושבך כי אז תקבל שכרך כלומר ולכן טוב טוב היה נראה הוא יתברך פה לאדם עולמו בחייו למען ישכיל ולא שיהיה הכל בהקפה באופן כי העני יתמרמר בראות כי לא יראה את כל מאומה בידו ולא שזו טענה מספקת כי הלא גם זה הבל כי הלא טוב לגבר לקבל שכרו בעולם הגדול והקדוש מבע"הז שהוא טוב גשמי אך עכ"ז יש רעות רוח ונפש בפתוי יצרו שמוצא מקום לפתותו ומה גם לעני כי לא יראה טוב וש"ת הלא מי פתי יסור אל פתיות הלזה ולא ישעה כי אלהים קדושים הוא יתברך ושכרו אתו ופעולתו לפניו בעולם העליון לז"א מה שהיה וכו' לומר מי יעמוד לפני תוקף היצה"ר כי טענה חלושה תהיה עזר כנגדו כעבות העגלה להחטיא כי מי לנו קדוש וכמעט רוחני וגדול וחשוב מאד לפניו יתברך ולא יכול להתיצב לפני היצה"ר עד שהחטיאו וזהו מה שהיה שהוא מה שהוא עיקר ההויה ותכלית כל מעשה בראשית כבר מקודם נברא שמו שהוא מהז' דברים שקדמו לעולם והוא ינון כי לפני שמש ינון

שמו הוא מלך המשיח ונודע הוא אשר הוא אדם כי ינון הוא אדם הראשון כי אדם הוא אדם דוד משיח הנה כי תכלית ועיקר ההויה שהוא אדם והוא שעליו הושתת העולם שהוא משיח תכלית הטוב המקווה שע"כ נקרא שמו מקודם לעולם שכל זה יורה גודל אכותה מרום וקדוש ועכ"ז ולא יכול לדון ולהלחם עם שתקיף ממנו הוא היצה"ר כי נצחו והמיתו ומה עשה שאר האדם כי יש עזר כנגדו לשיפתהו ויוכל דברים הרבה בעולם מרבים הבל הם הכנית רבות מרבים המשך האדם אחר ההבל כענין ראות ההצלחת הרשעים כיוצא בזה מה יותר לאדם מה יתרון יש לנקרא אדם הוא השלם הנקרא אדם שהוא תואר הגדול שבתוארי המין ומה יתרון לו בהיותו צדיק נקרא אדם שיבטח לבלתי שית לב אל הצלחת הרשעים והוא עני ודל לחטא וש"ת הלא יראה וישפוט אחרית דבר מטוב הרשעים כי ידין ק"ו ומה אם לעוברי רצונו ייטב להם בעה"ז לעושי רצונו לא כ"ש ויתנחם על מה שיחסר לו בעה"ז ויעשה טוב לז"א מה שאמרתי כי יש דברים הרבה מרבי' הבל ולא נאמר שידין קל וחומר מעצמו הוא כי מי יודע מה טוב המוכן לאדם מי הוא שיודע אותו עודנו בחיים שעי"כ ימשך אחריו וזהו מי יודע וכו' בחיים ולא בלבד יסכל אותו האדם בילדות והפשרות רק מספר ימי חיי הבלו ויעשם כצל והוא כי עם היות כי הימים הבל ואין בם ממש העוסק בתורה ומצות יקנה בם איכות קדושה והויה קיימת והם המתקרבים בעת מותו כמ"ש בספר הזוהר על ויקרבו ימי ישראל וכו' וזהו ימי הבלו נעשים מהיות הבל כצל שיהיה בם עשיה בהויה וקיום להסתופף בם כצל אשר מי יגיד לאדם מה שיהיה אחריו לנפשו אחרי מותו אם ייטב לו אם לא בעוד שהוא פה תחת השמש כי לא ידע עד עלות נפשו במותו לכן טוב טוב היה יהיה לו מראה עינים בחייו לראות קצת מהטוב לשיעמול בע"ש מה שיאכל בשבת ע"כ משיב ואומר טוב שם משמן טוב וכו' לומר כי הוא יתברך מראה כי טוב שם טוב משמן טוב של מלך הנמשח בשמן שיש לו גדולה בעה"ז כי הלא יום המות שמראין לו אז אושרו הוא טוב מיום הולדו ואז יכיר הרואה בשמחת הצדיק בעל שם טוב ביום המות והרי הוא כאלו בעה"ז יהיה לו מראה עינים מטיב העהיב כאשר הזכירו בב"ר על פסוק וימת אברהם וכו' וכמה צדיקים ששמחו נפשותם במה שהראו להם מתן שכרם:

פרק ז

פסוק א

זולת הכתוב בסמוך יאמר כמ"ש ז"ל כי שמן המשחה שהוא שמן הטוב היורד על זקן אהרן משחו בו משכן וכל כליו וכהנים ומלכים ולא חסר ממנו כלום ועדיין כל שעורו

קיים ובזה יאמר טוב שם משמן טוב כי כל מעלת השמן טוב היא שהוא קיים ולא יחסר וזה אדרבה מוסיף תמיד ויום המות מתפרסם וגדל מיום הולדו והוא כי בבא הצדיק לעה"ז מכריזין למעל' כי זרח השמש ויותר הוא מה ששמו מתפרסם ביום הולדו בשמים ובארץ. או יאמר מי שהוא בעל שם טוב הוא טוב משמן טוב כי שמן טוב מושחים בו מתים יתקיים הגוף ולא יפסד ושם טוב אצ"ל שלא יפסד הגוף כ"א יהיה בו חיות כישן כרבי אלעזר בר' שמעון וכרבי אחאי בר יאשיה וכן ארז"ל אין בין צדיקים מתים לצדיקים חיים אלא הדבור בלבד ולא עוד אלא שיום המות יש בו חיות מיום הולדו. או יאמר טוב שם שמאיר לעולם יותר משמן טוב הזך ומאיר והוא מרז"ל כי על הולד הצדיק נאמר וזרח השמש וזה יאמר טוב שם שהוא כשמש המאיר לעולם בזכותו משמן טוב שאינו מאיר רק במקום שהוא בו ואע"פ שמיתת הצדיק נמשל לביאת השמש כאומרם על ובא השמש אין אורו מתמעט במותו כי יום המות מיום הולדו כי משם מאיר למעלה ולמטה כענין זכור לאברהם וכו':

או יאמר טוב שם וכו' כי השמן טוב מאיר אך הוא עצמו כלה אך שם טוב שהוא הכשרון מאיר לאדם ואינו כלה כי המצות עצמן קיימים וחיים ונעשים אורות ומלאכים סניגורים ובזה לא יצטער על יום מותו כי יום המות הוא טוב לו מיום הולדו והנה רשב"י במדרש פירש כי טוב שם משמן שמושחין בו כהנים ומלכים יראה כונתו כי כתר שם טוב גדול מכתר כהונה וכתר מלכות. וראוי לשים לב למה לא הזכיר גדר כתר תורה אך הנה ר' יהודה ליישב זה אמר כי בכלל שם טוב הוא באומרו אשרי מי שעמלו בתורה וכו' גדל בשם טובו וכו' עליו אמר שלמה בחכמתו טוב שם וכו' הנה כי דעתו שאומר טוב שם הוא יום היות עמלו בתורה והיה דעתו שבאו' טוב שם הוא ע"י תורה שאם לא כן לא עם הארץ חסיד ולדעתו אחשוב בכונת הכתוב טוב הם הכתרים שקונה האדם ע"י בחירתו מאשר ע"י ירושה כהונה מאהרן מלוכה מדוד ומה בין זה לזה כי אשר על ידי בחירה אין צריך לומר שבמותו לא תסור כתרו ממנו כ"א גם יתוסף לו אורה וגדול' מש"כ לבעלי שררת מלכו' וכהונה גדולה שבמותן אבד כתרם כי אין שלטון ביום המות כמ"ש ז"ל שביום סילוק מרע"ה הקהיל את ישראל ולא ע"י חצוצרות כי אין שלטון וכו':

פסוק ב

טוב ללכת וכו' הנה הי"ל טוב לכת ועוד מי לא ידע בכל אלה כי טוב ללכת לבית אבל מלכת במשתאות ושכרות ומה צורך לומר גם כן באשר הוא סוף כל האדם מי לא יבין את זאת כי סוף האדם בעה"ז הוא המות אך הנה אין ספק כי לא על משתה הרשות ידבר כ"א על סעודת מצוה כסעוד' חתן או מילה והוא באשר נשים לב לאומרם ז"ל כל הנהנה

מסעודת חתן ואינו משמחו וכו' כי הלא לזר יחשב כי מי זה חתן יצטרך ישמחוהו זולתו והוא ביום חתונתו וביום שמחת לבו אך הוא כי אשר חננו ה' דעה והשכל יתן אל לבו ביום חתונתו ויאמר על מה זה נצטוינו ליקח אשה ולפרות אם לא על כי מחר ימות ואם לא ישאיר אחריו נין ונכד ערירי ימות וילך לו בלי חמדה מש"כ אם היה קיום באיש נמצא כי חתונתו היה הכנה אל המות ותיקון אליה ולכן לא יבצר האיש החכם מלהבין את זאת ויתעצב אל לבו בזכרו יום מותו ע"כ צריך לשמחו וגם המסובין אתו בסעודת חתונתו גם המה ראוי יתנו לב אל הדבר הזה ואז יכנע לבבם לשוב אל ה' ולבלתי ההנו' במאכל שולחן החתן אשר לפניהם והן זאת היתה כונת רב המנונא באמור אליו לשרי לן מר ואמר וי לן דמייתינן כלומר כי הנישואין הם הכנה אל המות ואלמלא הוא לא היה צורך אל ההולדה הרי כי אשר נתן ה' חכמה בלבו לבבו יבין בלכתו אל בית משתה חתן וכלה אל אחרי' דבר ואז יכנע והוא מעין הנמשך אליו ע"י לכת אל בית אבל בזכרו יום המות אך אמנם אין ספק כי אף שאחרית דבר הנישואין היא המיתה למה שהן הכנה והתחלה אליה נסתרה דרכה מההולך אל בית המשתה ההוא ולא ישים לב כ"א אל אשר לפניו שאשר הוא מש"כ להולך אל בית אבל שיראה בעיניו המותה לחסידיו וליתר העם ויתן אל לבו כי גם עליו יעבור כוס והן הנה דברי קהלת לומר אל ישיאך לבך לומר הנה כי יקרה לפני ב' דרכים א' לכת אל בית משתה חתן המלך וא' ללכת אל בית אבל אחר כי גם שהכונ' הנמשכת מלכת אל בית אבל גם היא נמצאת בלכת אל בית משתה אלכה לי אל הנישואין ע"כ אמר לא כן הדבר כי טוב ללכת וכו' לומר אצ"ל ההליכה בעצמה שהיא טובה אל בית אבל מההליכה אל בית משתה כ"א גם ההכנה וטוב הרצון ללכת אל בית אבל היא טוב מהלכת בעצמו אל בית המשתה ופירש הטעם ואמר באשר הוא סוף וכו' לומר כי גם שבבית משתה ג"כ תמשך הכנעה כי גם בה רמז אל המות אינו דומה במה שהאבל הוא סוף כל האדם שההולך שם רואה בעיניו המות ולבבו יבין כי זה דרכו גם הוא מש"כ בבית משתה כי לא יקל בעיניו לחשוב התכלית כ"א אשר לפניו וזהו באשר הוא סוף כל האדם וע"י כן והחי יתן אל לבו ענין המות אך ע"י מה שאינו סוף האדם לא יתן אל לבו עם שהדבר רמוז בענינו ולדקדק אומרו והחי ולא והאדם אפשר באשר נמתיק ענין הסמיכות אצל פסוק הקודם והוא כי אחרי אומרו טוב שם וכו' שימשך מזה יאמר אומר א"כ מה שטוב וראוי לגמילות חסד ללכת אל בית אבל יהי' על סילוק בעל שם טוב ולא לזולתו לבו סיבות א' כי ממנו יכנע לבבו כי יראה צדיקים ימותו וגם לכבוד השלום ההוא ע"כ סמך ואמר טוב ללכת אל בית אבל כלומר בין צדיק או בלתי צדיק ובל יראה בעיניך שבבית אבל של הבלתי צדיק לא יכנע לבבך כי הנה

באשר הוא סוף כל האדם כצדיק כרשע לא יבצר מהחי יתן אל לבו כי אף גם ההולך אל בית אבל יהיה צדיק תמים יתעצב אל לבו ויכנע כי גם ישכיל כי גם את הצדיק יקרה אסון מות ויפשפש במעשיו כי סוף כל האדם הוא וגם אל תשת לבך אל כבוד המת לומר כי אין ראוי אל כבוד לכתך שמה כי לא צדיק הוא כי לא כן הוא כי אשר אצוך תלך אל בית אבל לא למען כבוד המת הוא זולתי להנאת ולטובת החי ההולך שמה שיתן אל לבו וזהו והחי יתן אל לבו ולא אמר והאדם. טוב כעס וכו' אחר אומר כי טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה של מצוה אף כי משניהם כאחת תמשך הכנעה למבין והנה עדין היה מקום לומר אחר שהכל מצוה הלא טוב לנו לכת אל בית שמחה כי ע"י השמחה תפקחנה עיני השכל להבין ולהשכיל אחרית דבר מראשיתו מש"כ בבית אבל כי יראה האבלים בכעס על מתם הלא ההולך יתעצב אל לבו ויאטם מלחשוב מחשבות הראויות דבעו צילותא לז"א טוב כעס שימצא בבית אבל משחוק שימצא בבית שמחה כי ברוע פנים שימשך לנכנס שם ורואה האבל כעוס ייטב לב שהחי יתן אל לבו ויטיב אותו להכשירו ולקרבו אל ה' כלומר כ"א האבל כועס לא ימשך גם כעס למבקריו כ"א רוע פנים בצד מה לכן לא יעכב בידו מלהטיב אל לבו מש"כ ע"י השחוק אשר ימצא בבית משתה שתדיחנו וא"ת נא זה יהיה אם בבית משתה יש שם שחוק אך אם איננו טוב טוב הוא ללכת שם כי גם יתן אל לבו היותו קיים במין ושהכל למיתה הם עומדים מליכנס בפני האבל כי ע"י עצבון לא יתפקח להבין לז"א לב חכמים בבית אבל כלו' לב חכמי' הרואים את הנולד נמצא בבית אבל לעומדים שם בבית אבל כי שם יתנו לב לראות מה יקרה להם ולב כסילים אשר לא ירא' את הנולד שמתידים למות רק את אשר לפניהם בהיותם בבית שמחה גם שלא יהיה שם כי שחוק משתה לשתות או יין ידליקם השמחה בעצמ' משכחם יום המות באופן לב כסילי' ימצא בבית שמח' אשר הם שם:

פסוק ה

אחרי אומרו כי טוב ללכת אל בית אבל וכו' והחי יתן אל לבו ראה והנה נוכל לומר מה בצע בלכתו אל בית אבל והלא כמה הולכים אל בית אבל ואין נעשה בהם רושם כי נעשה להם הדבר כטבע לזה אמר טוב לשמוע וכו' לומר כי מן הסתם לא יבצר בבית אבל ומה גם אם אדם רשום הוא יבואו חכמים להספידו ובכלל ההספד ידבר דברי כיבושין ויזכיר יום המיתה לפני השומעים ורבים יחכמו ויקחו מוסר מש"כ בבית משתה שאדרבה ימצא שם שיר כסילים כשירי עגבים שחוק והיתול המביא את שומעיהם לירש גיהנם וז"א טוב לשמוע וכו' מאיש וכו' ולהיות כי אינו בודאי ישמע שם געת חכם וגם בבית משתה גם שיהיה שם שיר כסילים לא ידבק ביד השומע משיר הכסיל כי אשמת דבר על הכסיל

השיר לבדו לז"א טוב לשמוע גם שלא יהי' ודאי גערת חכם כונת האדם ללכת לשמוע טוב מהאיש עצמו השומע שיר כסילים ואל תתמה לומר אם הכסיל בחושך הולך ושר שירי שחוק והיתול איש השומע לא ידבק בידו מאומה לז"א שמע נא ואמשול לך משל למה"ד לסירים כסוחים באש תחת הסיר כי הלא בהשרפם והמה יבשים ישמיעו קולי קולות ותראה ליהוב להבת שלהבת מהם ולפי האמת הם כלים ונשרפים כן הוא שחוק הכסיל שמשמיע קולות השחוק ויצהיב פנים ולפי האמת הוא נשרף ואבד מן העולם וכאשר במשל גם הסיר שעל הסירים הנשרפים לא יבצר מהתפחם ותעשה שחרחורת כן לא יבצר מאיש שומע שיר כסילים אשר על הכסיל יעמוד מלהתפחם והדבק בידו מן החרם אשר בשחוק ונבלות פה אשר ישמע ויאבד עד גדר שזכות הרצון לשמוע גערת חכם גדול מכל איכותו של זה וגם זה הבל כי אפי' בשמוע גערת חכם עם היותו טוב מאיש שומע וכו' הוא הבל בערך מה שצריך האדם להכריע יצרו וליטהר לפני קונו.
כי העושק וכו' אמר מה שהזהרתיך ללכת אל בית אבל להכניע לבך ולא בבית שמחה וגם לשמוע גערת חכם היא כי גם אם חכם אתה ויגבה לבך לומר הלא חכמתי תעמוד לי לבל אשגה גם כי אלך אל בית שמחה ושלא אשמע גערת חכם אל תאמר כן כי הנה העושק אשר יראה האדם בעולם בענין רשע מכתיר את הצדיק ודמעת העשוקים ואין להם מנחם מביא את החכם להתהולל בהרהורו אחר ההשגחה ומדותיו יתברך ע"כ צריך לבקש דרך יכניע לבו מהתגאות בהרהור וזה הוא כי העושק יהולל חכם עד גדר שיאבד את לב מתנה הוא כי לאדם יש ב' לבבות כמ"ש ז"ל בכל לבבך בשני יצריך יצר הטוב ויצר הרע והנה הא' טבעו לאדם הוא היצה"ר והב' מתנה מאתו יתברך בשנת י"ג לסעדו בעבודת קונו אמר שכ"כ העושק יהולל חכם עד גדר שיאבד ממנו את יצרו הטוב הוא לב של מתנה שניתן לו מאתו יתברך כי יהיה כבטל מלהעמידו נגד היצר הרע להרחיקו מן ההירהור והחטא וא"ת נא ישראל א"כ איפה נהפוך הוא כי למה אמרת שטוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה עם שגם במשתה יש זכרון המות כמדובר למעלה והלא אחר שהאדם עצב נדון בקרבו על העושק טוב טוב הוא לכת אל בית משתה כי יגיל וינוחם מעצבונו ובשמחתו יוכן להביט אל תכלית שמחת משתה החתן שהוא על יום המות שהוא קיים במין ויכנע מש"כ בלכת אל בית אבל שיתוסף עצבון על עצבונו ומה גם אם האיש הנפקד היה צדיק תמים ובלתי מלא ימים ויהרהר יותר לז"א הנה טוב אחרית דבר מראשיתו לו' הנה על זכירת המות עצמה לשית אל לבו החי יום מותו מבית משתה שהוא ראשיתו כי הוא ראשית והתחלה אל דבר המות והחי לא יתן אל לבו ומה שאמרת כי ע"י בית אבל שהוא אחרית דבר יעצב ביותר על הרהורו על העשק לכן טוב

היה בית שמחה למזוג עצבונו לא כן הוא כי טוב ארך רוח הנקנה בבית אבל מגבה רוח שיקנה בבית המשתה כי תחת הרהורו יום המיתה יאמר בגובה לבו בל ידרוש ה' חלילה באשר בלבו על העושק אך בבית אבל יתן אל לבו כי גם הוא ימות ואוי לו אם יתן דין וחשבון על הרהורו ע"כ יקנה ארך רוח לומר אם יתמהמה המשפט אחכה לו כי בא יבא וזה אומרו אל תבהל ברוחך לומר מה שאמרתי מגבה רוח הוא בל תבהל ברוחך בהיותך גבה רוח בבית שמחה ומתוך גסות רוחך תכעוס על ראותך העושק שהרהורו בלבך ועתה תתעורר בגובה הרוח ואל תבטח בחכמתך שלא תטעה כי הלא בבא הכעס אבדה חכמה ממך והוא מה שאמרו ז"ל כי כל הכועס חכמתו מסתלקת וזה הוא כי כעס בחיק כסילים ינוח לומר לא ינוח ויחול הכעס ההוא כ"א בלב כסילים מחוסרי חכמה שהוא תואר כסיל מקביל החכם כד"א בן חכם וכו' ובן כסיל וכו. או יאמר טוב אחרית וכו' לומר הלא אמרתי כי העושק יהולל חכם וש"ת א"כ איפה במה ינוחם לבנו על העושק הזה אשר נראה אל תשת לבך כי דע לך טוב יהיה אחרית דבר הוא אחרית העולם ואצ"ל מאשר הוא עתה כ"א גם מראשיתו בהבנותו שהיה רב טוב ועוד אודיעך כי טוב הוא ארך רוח מחזיק באמונה ומיחל ומה שאני אומר כי טוב ארך רוח הוא כי מדה זו נמשכה מגבה רוח כי אשר רוחו ונשמתו גבוהה הוא בעל ארך רוח סובל ומאריך ובלתי מהרהר כענין מרע"ה עניו מאד וסובל והאבות בלתי מהרהרין אחר מדותיו יתברך כמשז"ל כי אחר מה שהבטיחו הוא יתברך ואעשך וכו' על ביאת הארץ ומיד בבואו ויהי רעב וכו' ונטלטל ולקחו אשתו ולא הרהר וההיקש בעקידה וכן ביתר האבות ובהלל הזקן ורבים כאלה גדולי הנפש ואתה אם רוחך אינה מגדר זה אל תבהל ברוחך לכעוס על העושק הנזכר כי היא מדה שלא תזוז ממך לעולם כי בחיק מקום הלב של כסילים שם יניח שיהיה לו כבית מנוח לדירה להיות מפסיד ומאבד אותך והוא מאמרם ז"ל כל הכועס כאלו כופר בעיקר כי מעט מעט יחטיאנו עד האבידו אותו ואל תקשני ותאמר מה הי' כי הימים הראשונים וכו' והוא לומר אם כדברן שטוב אחרית דבר מראשיתו היה העולם חוזר ונתקן מעט מעט ובכל יום עולה ונתקן העולם עד יעלה עד גדר היות טוב אחרית דבר מראשיתו אך אדרבה העולם הולך ומתמעט טובו דור דור כי הנה הימים הראשונים היו טובים מאלה כי הנה לא מחכמה שאלת על זה והוא כ"א ידעת חכמ' לא היה נעלם ממך סוד הגלגול כמשז"ל כי בכל דור מתמעט העול' כי שיורי הנשמו' הם הולכי' ומתמרקי' ובכל דור יש יותר סוגי' עד יטהרו ויזדככו ויתלבנו עד הסוף שיהי' טוב אחרית דבר מראשיתו:

פסוק ח

בכל עת וכו' הנה ידענו מחכמי האמת והצדק כי ממעשה המצות אשר יעשה אותם האדם בעה"ז נעשים לו לבושין דיקר מאור מצותיו אחד מהמעשה אל הנפש בגן עדן של מטה ואחד מהכוונות הטובות שבהן בגן עדן של מעלה אל הרוח עוד ידענו כי הצדיק אור מצותיו ממשיכים דבקות אור בין הצדיק לאביו שבשמים אך בעשותו עונות נפסקת ההראה והדבקות ההוא והוא מאחר הנביא עונותיכם היו מבדולים ביניכם לבין אלהיכם אך בשוב אדם מדרכו הרעה חוזר האור והדבקות ההוא והוא מז"ל גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד כי על ידה חוזר הדבקות עדיו יתברך שהתשובה מגעת את האדם עד כ"ה אלא שאינו נראה לעין רק למי שזכה ביותר כרבי נתן דציציתא שאמרו בגמרא שבשובו היו רואין נזר אור על ראשו. ונבא אל הענין אמר הלא צויתיך תשיב מדרכיך אשר לא טובים אחר העותך עתה אני אומר לך אין צ"ל שלא תשוב לחטא באמור אחטא ואשיב כ"א טוב טוב הוא ליזהר שמעול' לא תחטא כמשז"ל שאמר דוד אשרי מי שחטא והיה נשוי פשע וכו' ע"י תשובה אך טוב מזה הוא אשר לא חטא מעולם כי אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון מעולם וזה יאמר בכל עת יהיה בגדיך לבנים שתעשה באופן שלא יהיה עת שלא יהיה בגדיך שבגדת בכתמי חטאות ואשמות כ"א יהיו תמיד זכים ולבנים וגם שמן על ראשך אל יחסר והוא האור שעל ראש הצדיק המדבק נפשו אשר בקרבו אל ה' אלהיו בל יהיו עונותיך מחסרים אותו ומבדילים בינך לבין אלהיך וקרא לאור ההוא שמן כמו שקרא הוא יתברך לשמן משחת קדש נזר אלהיו שהוא על אורו יתברך השופע בה על היות השמן מאור בעולם עוד יתכן כי הנה איכות המצוה היא קדושה ובעשות אותה האדם יעלה אור המצוה ההיא לפניו יתברך כמ"ש בספר הזוהר כי דרך השכינה שמעלת אור מצות אשר יעשה האדם בעוה"ז למעלה ואז נשפע מלמעלה שפע אור גדול ומאיר אור המצו' הדבקות בנפש ורוח עושים מאירים על ראשו נמצא כי אור מעשה המצות אשר יעשה האדם הוא הכנה להאיר בו הוא יתברך מלמעלה בשופע ובזה ידמה אל השמן שהוא הכנה אל האור וזהו ושמן על ראשך אל יחסר כי אתה תביא השמן לשהוא יתברך יאיר בו יותר מאורו הגדול. ומה שמייחס אותו אל השמן הוא בערך היותו הכנה אל האור העליון אך לא בבחינת החסרון שאינו בשמן הטבעי שמאיר והוא מתמעט וכלה אך השמן ההוא נדבק בו אור עליון והוא אינו חסר. ושעור הכתוב לא תעשה באופן שלא תחטא מיד לשוב אחר כך שבכל עת יהיו בגדיך לבנים וגם שמן על ראשך יהיה בכל עת והוא שמן שאל יחסר כשמן הטבעי כי לא יחסתי אותו לשמן רק להיות הכנה שאור העליון נדבק בו להאיר בשופע ושמא תאמר למה הרגזתני לבלתי אחטא מעולם

והלא במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולי' לעמוד ואם כן גם אם חטאתי ואשיב בתשובה גם הוא טוב מאד אל תאמר כן כי הן אמת שיעמידוך למעלה מצדיקים אך מה שאני מצוך ובוחר בדרך הזה הוא כי תרויח רוב טובה במאד מאד והוא כי הנה כתבנו למעלה ממז"ל שבעוד הנפש בגוף בהיותה קרובה לצאת להפיס דעתם בהתפרדם מראה לשניהם יחד כל הטוב המתוקן להם כרבי אבהו שהראו לו י"ג נהרין דאפרסמון ובספר הזוהר אמרו כי כל הימים שהצדיק עשה רצון קונו עם היות שמציאו' הימים המה הבל שאין בהם ממש הם חיים וקיימים שקנה הויה וקיום מאיכו' תורה ומצות שנעשו בהם והן עצמם מתקרבים בעת למות באושר המצוה ממש ונבא אל הענין אמר ראה חיים וכו' לומר עשה באופן שתראה חיים כל ימי הבלך לומר אם תחטא זמן מה ותשוב אל ה' אחרי כן כשיתראו חיי עולמך ויקרבו ימיך להתראות לא יקרבו רק הימים שמזמן התשובה ואילך אך הימים הראשונים יפלו שחטאת בהם אך אם לא תחטא מעולם כל ימיך מראשיתך תזכה שיתקרבו כל ימי חייך בכל אושר כל מה שעשית בהם כי כלם יקנו קיום והויה וקדושה וטוב לך אושר כל ימיך מעושר ימים מועטים מיום התשובה והאשה וזה ראה חיים וכו' שמראים לך עודך עם האשה אשר אהבת היא הנפש טרם תפרד ממך ומה שתראה חיים הוא כל ימי הבלך שכל הימים שאתה חי שכלם הבל במציאותם עתה תראה אותם חיים וקיימים ועם היות שמציאותם הבל באומר ימי הבלך יקנו הויה וחיות במצות כל ימיך והענין ראה חיים עודך עם הנפש אשר אהבת את מי תראה את כל ימי חיי הבלך ולא את מקצת ימיך בלבד מאז תשוב אל ה' כי אשר נתן לך קצבת ימיך תחת השמש כל ימי הבלך כלומר הכל היו ימי הבלך ולא שני חיי הבלך ימים של הבל בלי ממשות ועתה נעשה שני חיי הבלך שנעשו ימים של חיים וכן הוא גזרתי מלת כל בחולם שאינה סמוכה אל תיבה שאחריה אלא באומרו הכל הוא ימי הבלך על דרך אומרו כל שתה תחת רגליו שהוא הכל שתה וכו' וכן יורנו באומרו כל אסירי ארץ שהוא הכל הם אסירי ארץ וכן כל פעל ה' למענהו כמו הכל פעל וכן כלם ואמר כי היא חלקך וכו' לומר מה שמראים לך הוא חלק אשר לך בחיים בעולם הבא כי כל ישראל יש להם חלק לעה"ב וגם הטוב אשר שם לנפשיך בחיים של עה"ב מצורף בעמלך אשר אתה עמל באורה ומצות שתחת השמש שמצטרף עמך:

פסוק יא

לבא אל הביאור נזכירה מאמרם ז"ל באומרם הנעלבים ואינן עולבים שומעין חרפתם ואינן משיבים וכו' עליהם הכתוב אומר ואוהביו כצאת השמש בגבורתו וראוי לשים לב מה ענין השמש אל הנעלבים כו' ומה הוא גבורתו של שמש אמנם הנה נודע מרז"ל

כי כאשר ברא אלהים את ב' המאורו' אמר' הירח לפני הקב"ה אי אפשר לב' מלכים להשתמש בכתר א' והנה היה עלבון אל השמש ושתק אז קנא הוא יתברך על עלבוני ואמר לה לכי ומעטי את עצמך ובזה יאמר הנעלבים ואינן עולבים שהוא שעולבים אותם שמדברים אתם לנוכח או שומעין חרפתם שמדבר ראובן אל שמעון ומספר חרפת לוי והוא שומע ואינו משיב והוא כענין השמש שהית' ירח מדבר' עם הקב"ה והשמש שומע חרפתו ולא שיהי' הבלתי משיב מחמ' ירא' מהעולב כ"א הוא רק מאהבת ה' ושמקבל העלבון ליסורי אהבה דומה לשמש שלא מיראה שתק רק מאהבה את ה' וחפץ לעשות רצון ה' גם אם היה מקבל קטרוג הירח וממעט אורו. או יאמר מה שהשמש שמח ביסורין משז"ל בנדרים שאין השמש יוצא עד שמכים אותו בחצים שהם יסורין ועכ"ז ישיש כגבור כחתן יוצא מחופתו ובזה נבא אל ביאור הכתוב אמר טובה חכמה עם נחלה שתהיה נחלה להתפרנס ממנה לעשוק בחכמה בשלילת טירדת מזונו' עם שאפשר יקנה גאוה בצד מה בעושרו אך ויותר תהיה טובה לרואי השמש הם המביטים אל השמש שסבל עלבונו ולא השיב שהוא מסוג הנעלבים וכו' שראו והביטו אל מעשה השמש כי אשר עם היות לו חכמה ועושר לא יקנה חוטר גאוה כ"א אדרבה יהיה מן הנעלבים וכו' שהוא ענוה יתירה זה יש לו יתרון גדול מאד. או יאמר כי הנה דרך הלומד שיהנה מזולתו המחזיקים בידו די לו שזן את עצמו אך ויותר יהיה יתרון לאשר הם עם נחלתם רואים השמש שנותן מאורו לזולת כנודע מענין הירח שיקבל ממנו וכיוצא בו כן לרואי ומבי' בו עושה כמעשיו שנותן מעשרו לדל ג"כ כי בצל וכו' הנה ארז"ל שעתיד הקב"ה לעשות צל וחופה למחזיק ביד לומדי התורה כתלמיד חכם עצמו והלא כמו זר נחשב כי הלא ארז"ל כל הנביאים לא התנבאו אלא למחזיקים וכו' אבל לעוסקים בה עין לא ראתה וכן בפירוש אמרו בגמרא שרבה דאיעסק בתורה הוסיפו לו כ' שנה ואביי דאיעסק בתורה וג"ח הוסיפו לו מ' שנה שנרא' דוקא דאיעסק בתור' אבל אי הוה מהנה בלבד לת"ח לא היה לו כן כי מקרא שכתוב עץ חיים היא למחזיקים הוא חיי העוה"ב הנכון כי זכות הכסף תעמידנו בצל הנזכ' אך יתרון דעת חכמ' החכם הוא כי תחיה את ב' בעליה החכם ואת הזן אותו שגם הוא בעל לז"א בעליה לשון רבים אמנם יהיה כי הצד השוה שבהם הוא כי לת"ח ולמהנה אותו יש להם צל וחופה אך לא יהיה אושר אור ותענוג לזה כזה והראיה שהוא עוסק בתורה מוסיפין לו חיים כי אורך ימים בימינה אך לא למהנה תלמיד חכם כ"א חיי העוה"ב וזה יאמר הלא אמרתי טובה חכמה עם נחלה שיהנה הת"ח מהזולת הלא הוא כי יהיה לו זכות כפול זכות עסק התורה וזכות המהנה וזהו כי בצל וכו' כי אשר לו חכמה יהיה לו כי יהיה בצל החכמה בצל הכסף ולא ששכר

זה שוה לשל זה כי הצד השוה הוא בצל החכמה בצל הכסף שכאשר זה בצל גם זה בצל אך ויתרון דעת החכמה על המהנה בכסף כי תחיה את בעליה כרבה ואביי שעל שעסקו בידיעתה חיו אחר בא עת מיתתן מה שאין הכסף של המהנה ת"ח יחיה את בעליו ובזה יתכן אומרו בצל הכסף ולא אמר ובצל הכסף אם לא היתה הכונה רק להודיע שיהיה ב' צללים אך כיון גם לומר כי הצד השוה הוא כי בצל וכו' כמדובר ואל ימעט בעיניך מה שהחכמה תוסיף ותחיה בעליה כי הלא את מעשה האלהים הוא אדם הראשון כד"א נעשה אדם כי מי יוכל לתקן את אשר עותו היא המות לעולם כי עודנה תמיד ואין כל מעשים טובים לתקן וא"כ מה שיספיק לתקן חיים של כמה שנים דבר גדול הוא. או יאמר תדע איך תורה עדיפא לחיות את בעליה מכל יתר מעשים טובים כי הלא את אדם כי מי יוכל לתקן לסלק המות כלומר מי יוכל ולא תמצא רק התורה כי חרות על הלוחות חירות ממלאך המות. או יאמר אל תאמר אם החכמה תחיה למה לא תמנע המות לגמרי כי הלא ראה את מעשה האלהים הוא אדם כי לגודל חשיבותו שהיה מעשה האלהים היה פגם עונו כל כך גדול כי מי יוכל לתקן את אשר עותו לבטל המות לגמרי וא"ב די להוסיף ימים. או יאמר טובה חכמה עם נחלה שעוסק בתורה מתוך עושר ומנוחה אך ויותר טובה יהיה לרואי השמש שלומדין ועוסקים בתורה מתוך יסורין כשמש שעובד את ה' ועושה מצותו לצאת בכל יום מתוך יסורין והוא משז"ל כי לא נפיק להאיר על הארץ בכל יום עד דמחו ליה כמה פולסי דנורא שנאמר לאור חציך יהלכו. ובזה יאמר מה שאמרתי טובה חכמה וכו' היא כי יזכה להיות בצל החכמה בצל הכסף כדלעיל ומה שאמרתי כי טוב הוא הלומד מתוך יסורין כי היצה"ר קשה ומי יעכב בידו מלהתגאות כי האם גדול אדם מיציר כפיו של הב"ה והספיק להחטיאו פגם שלא נתקן לעול' וזה הוא ראה את מעשה האלהים יציר כפיו ית' כי מי יוכל לתקן אשר עות היצה"ר את אדם וזהו אשר עותו ומה גם עתה יסיתך במצא מקום ע"י מושכך שירום לבך ותבעוט:

פסוק יד

נמשך אחר פסוק הקודם לומר ראה את מעש' האלהי' הוא אדם הראשון מעש' ידיו כאומר נעשה אדם וברוב טובו נמשך אחר תאות היצה"ר עד גדר כי מי יוכל לתקן את אשר עוותי הוא פגם המות ואם יציר כפיו לא יכול נגד יצרו מה גם אתה עתה לכן ביום טוב' כמוהו היה והמצא תמיד בטוב הוא מצות צדקות וכיוצא ולא בהפך כמאכלות ומשתאות שהן תאוה לעינים וביום רעה ראה ופשפש ברע איזה עין עשית כמז"ל הרואה שיסורין באין עליו יפשפש במעשיו ואל ישיאך לבך כי יום רעה הוא הוראת עון ויום טובה הוא הורא' זכות ולא תירא להתעסק בטוב כי הלא גם זה הוא יום טוב' הוא לעומת

זה הוא יום רעה מקביל אליו והיא על דברת שלא ימצא כו' כי בחינתם שוה שזה וזה הם כדי שלא ימצא האדם אחריו מאומה הרע ויסורין כדי שלא ימצא אחר מותו מאומה מעונותיו והיום טובה כדי שלא ימצא אחריו זכיות ועל כן הזהר ביום טובה לבל תמשך אחר תאות ושעור הכתוב ביום טובה הזהר והי' בטוב וביום רעה ראה ופשפש לשיהי' לכפרת עונותיך ולא תאמר כי מה שאצטער ואפשפש ביום רעה ראוי הוא אך שביום טוב' תהי' מורא על ראשי ושאהיה בטוב הלא אדרבה הוא הוראת רוב זכותי ושמאכילין אותי פירות מעש' בעה"ז אל תבטח בכך כי כאש' אפשר הוא כך גם אפשר שגם זה לעומת זה עשה האלהי' כי כאשר היסורין הם לבל ימצא האדם מאומה מהעונות כך אפשר גם הטובה היא להאכילך זכיותך שלא תמצא אחריך מאומה לכן הזהר והיה בטוב:

פסוק טו

בא דרך מוכח כדרכו להקשות על האמור דנפיק מיניה חורבא דמביא תקון על הענין ודוחה אותו ומעמידנו על האמת והוא כי הנה אמר שדרכו יתברך לעשות באופן שהצדיק ע"י יסורין יטהר עד שלא ימצא אחרי מותו מאומה מכל חטאיו וכן הרשע מטיבין לו בעולם הזה עד שלא ימצא מאומה מזכיותיו שאכלם באשר הטיבו לו אמר עתה כמוכח הנה את הכל ראיתי בימי הבלי שהיא בזמן קצר שהיא ימים מועטים מיוחסים להבל כי כל ימיו לא היו יותר משנים וחמשים שנה ובחברו הספר הלז עדיין היו ימיו מועטים ואמר שאת הכל הם ב' הסוגים ראיתי צדיק שביסורין מירק אשמותיו ורשע ברב טוב עד אכול כל זכיותיו אמנם הנה נפיק חורבא בזה כי הנה יש צדיק אובד בשביל צדקו כי בראותו כי אם היותו צדיק גמור הוא תמיד ביסורין מהרהר עדי אובד באומרו שוא עבוד אלהים חלילה נמצא שאובד בשביל צדקו שאם לא היה צדיק לא היה הוא יתברך חפץ דכאו לטהרו ולא היה אובד וכן יש רשע שבראותו בהיותו הולך ומרשיע עושה ומצליח אומר זה הדרך אלך בו ומאריך תמיד ברעתו על כן מה שנראה ליעץ את האדם יברח מהקצוות כי הנה הוא יתברך סביביו נשערה מאד הם גדולי הצדקות ביותר כי את אשר יאהב ה' יוכיח לכן אל תהי צדיק הרבה כי טוב לך זכות מעט מהיותך מרבה בחסידות פן עליה תתעתד ליאבד וכן אל תתחכם יותר בתכלית כי התורה אינה אלא ע"י יסורים וכפי רוב חכמתך ירבו יסוריך ולא תוכל עמוד באמור האם כל הקרב הקרב אל ה' תרבה רעתו באופן תהרהר ותאבד זהו למה תשומם אך הזהר גם כן מהקצה האחר והוא אל תרשע הרבה אל תעשה באופו יהיו חטאיך יתרים על זכיותיך וז"א הרבה וגם על דבר החכמה שאמרתי אל תתחכם יותר השמר מהקצה והוא אל תהי סכל עם הארן מסכל

החכמה לגמרי למה תמות בלא עתך והוא כי הנה דרך אנשים שלא יקראו מתים עד עת למות בצאת נפשם אך אתה אם תהיה רשע או עם הארץ שחזקתו לחטא תמיד כי אין בור ירא חטא תהיה מת טרם יבא עתך לצאת נפשך והוא כי הרשע בחייו קרוי מת כמו שז"ל על פסוק ובניהו כו' בן איש חי והוא כי תפסק ותפרד דביקות נפשך מאלהים חיים כמאמר הנביא עונותיכם היו מבדילים ביניכם לבין אלהיכם וזהו למה תמות טרם עתך הוא עת למות הקצוב לך שתקרא מת בחייך וידוע כי רשע יקרא אשר רובו עונות והוא אל תרשע הרבה כמדובר באופן שהקצוות מסוכנו' אך בחר במצוע והוא אחוז מזה הוא הצדקו' יתר על העונות וגם מזה הוא החכמה אל תנח ידיך שהוא המצוע בשני הדברים וש"ת א"כ איפה לא אשב באותו העולם לא בין הצדיקים גמורים ולא בין חכמים גדולים כי לא נשלמתי באחת מהן אל תירא כי הנה ירא אלהים יצא את כלם והוא כי מלת את תשמש במקום עם ברוב המקומות והענין אחר שמה שאתה בוחר במצוע הוא בסיבת יראת אלהים לבל תאבד מאחרי ה' אלקיך צדקה תחשב לך וירא אלהים תקרא ותצא את כלם הנה זאת הראשונה אשר יפול לב אדם עליה לתקן החורבה הנזכר אך בא שלמה בחכמתו ואמר לא זו הדרך חלילה כ"א להתחכם כל מה שאפשר ולהיות צדיק הרבה כי אשר יראת פן לפי רוב חכמה יחולו עליך יסורין רבים נהפוך הוא כי אדרבה היגע בעצם בתורה יסורין בדלים הימנו כמאמר ז"ל בפסוק ובני רשף יגביהו עוף והוא כי יש כחות הרוגז ממונים איש איש על כל סוג יסורין ונקראים בני רשף ואמר שע"י התורה יגביהו עוף מעל לומדיה וז"א בדלים הימנו שהוא על הכחות ההם כי היסורין בעצמם לא יצדק בהם בחירה לו ל' בדלים והענין כי העוסק בתורה דבק בו יתברך ומי מהכחות ההם יגש אליו ע"ד אומרם ז"ל שכל עוד שהיה דוד עסק בתורה ביום סילוקו לא יכול מלאך המות למשול בו וז"א החכמה תעוז לחכם שתתן עוז לו לבל ימשלו בו הכחות ההם ומהיכן יש לזה ראיה לזה אמר מעשרה שליטים אשר היו בעיר והוא כי הנה כאשר עלה משה למרום בקשו מלאכי השרת למשול בו ולשורפו בהבל פיהם ובזכות התורה שעל ידה נאחז בכסא הכבוד לא יכלו לו והנה כל מיני המלאכים הם עשרה כאשר מנאם הרמב"ם ז"ל במספרם ובשמותם וק"ו הדברים אם עשרה שליטים שהוא כללות כל סוגי המלאכים לא יכלו לו על זכות התורה מה גם עתה כחות היסורין אשר לא מסוגם המה שלא יכלו לעוסק ברבוי בתורה ואומרו עד אשר היו בעיר קרא למרום עיר ולמשה חכם כד"א עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה הוא כמשז"ל ומשה שעלה למרום הוא עיר מלאכי השרת הנקראים גבורי כח עושי דברו ויורד התורה שנקראת עוז מבטחה וגם העצה שלא תהי צדיק הרבה לא טובה היא כי הלא למה בחרת בזה אם לא לבל

תאבד בראותך יסורין עליך וע"כ אם לא תהיה צדיק הרבה לא יבואו עליך ואם יבואו תחלה בקצת אשמות הנה גם תהיה צדיק מכל אשר בארץ לא תאבד ביסורין כי הלא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ואפי' בטוב לא יחטא באיזו פנייה בלתי טובה ומה גם באשר לא טוב וא"כ גם כי תהיה גדול מכל צדיק יש לך במה לתלות יסורין ולא תאבד:

פסוק כ

או יאמר והחכמה וכו' בהזכיר מז"ל פרק ד' דנדרים וזה לשון והחכמה וכו' זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים ב' עינים וב' אזנים ב' ידים וב' רגלים וראש הגויה ופה ע"כ ויהיה עניינם כי אלה הם הדברים שלא יבצר משום עבירה להעשות בלתי אם על ידי א' מאיברים אלו אך הלב לא ימנה כי מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה וכונתם שתשובה ומעשים טובים יגברו עליהם מלעשות רע והנה אנחנו נינקוט מיהא שפי' עשרה שליטים הם י' איברים הנזכר ונמשיך הכתובים בענין אחר והנה בא ללמדנו עיקר גדול בתיקון ושלמות האדם והיא מסקנת רז"ל תלמוד גדול שמביא לידי מעשה וכן אמרו שהעדר תלמוד מביא חטא אפי' כשאדם חושב שעושה מצוה וכעובדא דר' עקיבא כי תחילת שמושו לפני חכמים היה שמצא מת מצוה והוליכו ד' פרסאות על כתפו עד בית הקברות ואמרו לו חכמים בכל פסיעה שפכת דמים כי מת מצוה קנה מקומו ומאז קבל על עצמו שלא לזוז מבין רגלי החכמים וגם אמרו אם פגע בך מנוול זה משכהו לבית המדרש וכן אמרו ששגגת תלמוד עולה זדון ונבא אל הענין והוא כי הנה האדם הוא עיר קטנה והיצה"ר הוא מלך זקן והאברים הם אנשים בה מעט ועשרה אברים אלו שהזכרנו ב' עינים וכו' הם שולטים על כלם פועלי' כל מעשה בפועל בחברת כלם ואלו מצד היצה"ר אנשי חילו וידם תקיפא כי הם קדמו לו ליצה"ט ואין כחו לבטל כחם ולתת כח ועוז לאדם להלחם בם לעבוד את ה' כ"א בחכמת התורה כמשז"ל אם פגע בך מנוול זה וכו' וזה אומר החכמה תעוז לאדם לעבוד את ה' מעשרה שליטים שכנגדו עם היות שהם קדמו ליצה"ט ומושרשים מתחלתם עם היצה"ר וזהו אשר היו בעיר הוא הגוף הנקרא עיר קטנה כי הנה אין צדיק בארץ משולל חכמה אשר יעשה טוב ולא יחטא בטוב ההוא כעובדא דר' עקיבא שבטוב שעשה לגמול חסד עם המת חטא בה הנה כי החכמה היא חכמת התורה תועיל לבלתי יחטא איש כי אלו ידע הדין היא חכמה לא חטא וקל וחומר הדברי' בחשבו שעשה טוב חוטא בהעדר החכמה מה גם עתה בבלתי חושב עשות מצוה:

פסוק כא

הלא אמרתי כי חכמת התורה הוא תיקון לכל מצות ה' והלא גם כי לרוב מצות ה' אשר לא תעשנה תועיל הנה ללשון הרע לא תועיל כנודע מרז"ל כי ברית כרותה ללשון הרע שיתקבל כי מי לנו גדול מדוד וברוב חכמתו לא עצר כח לבלתי קבלו מציבא על כן אמר גם לכל הדברים אשר ידברו על החכמה שאמרתי ימשך שאל תתן לבך והוא כי תשית לב אל ב' מצות הלא המה לפני עיר לא תתן מכשול ומצות ואהבת לרעך כמוך כי לבל תעבור ב' עבירות אלו שהם בכלל חכמת התורה תשמש לבלתי קבל לשון הרע והוא כ"א תקבל ותכעוס על מי שעליו אמרו לך לשון הרע אצ"ל שיקללך אפי' אם יהיה אנוש כערכך כ"א גם יהיה עבדך מקללך ואשמת כי תעבור על לפני עור לא תתן מכשול שתעבירנו על לא תקלל חרש ונשיא בעמך לא תאור וזהו אשר לא תשמע את עבדך מקללך והוא הענין עצמו שקרה לדוד בקבלו מציבא שקללו מפיבושת בפניו כשארז"ל שאמר גם את הכל יקח אחרי אשר הביאך ה' בשלום שאמר הלואי לא הביאך בשלום כאשר הכריחו כן בגמרא וזהו אם שקר הוא הלשון הרע ואם אמת היה הדבר תשמע לבלתי כעוס ולקבל על כי פעמים רבות ידע לבך כי גם אתה קללת אחרים והוא ואהבת לרעך כמוך כי כאשר קללת אחרים והיית חפץ שימחול לך כן מחול אתה גם כן. כל זה נסיתי כו' אמר דרך מווכח הנה כל זה ששמרת שע"י חכמת התורה נתקן האדם נסיתי בחכמה ואראה כי כן אך מה נעשה וכמעט החכמה בשלמות בלתי מושגת כי הלא אמרתי אחכמה והוא גדר חכם שהוא לדעת מה שילמדוני רבותי אך החכמה עדיין היא רחוקה ממני כי אין שלמות חכמת התורה במה שילמד מרבותיו אם לא יבין אחרי כן דבר מתוך דבר וידמה מלתא למלתא כי כמה דברים של איסור והיתר אינן מפורשים בקבלה אם לא יבינם החכם מתוך דברים שילמדם ברוח מבינתו והיא הנקרא בינה וש"ת הלא כל מה שעתיד אפילו תלמיד ותיק לחדש מרוח מבינתו קבלה נפשו בסיני וא"כ בקלות תוכל להביאו אל הזכיר' הלא גם זה איננו שוה כי הלא רחוק הוא מה שהיה מאז עד עתה מרוחק בעצם וגם שיש סעד להיות דולה אותי ע"י חבלי כללי התורה שהיא נדרשת הנה הוא עמוק עמוק שאפילו שהיה לי תחלה נאבד ממני מי ימצאנו ע"כ סבותי אני ולבי אני ע"י מה שלמדתי ולבי להבין מתוך מה שלמדתי ופירש מה שאמרתי אני הוא לדעת הנלמד בעצם לבל אשכח ומה שאמרתי ולבי הוא ולתור כתייר הזה החוקר ודורש מתוך מה שרואה לעין מצפוניו מסתורי העיר כן חופש כל מה שלמד וחוקר בו להבין דבר מתוך דבר ולא לסמוך על בינתי לבדי כ"א גם ובקש מזולתי עד עמוד על בוריין של דברים ולא בלבד החכמה כ"א חכמה וחשבון הוא המעשה לדעת החשבון העתיד לפני קוני

איך אהיה כי הנה מה שהלמוד גדול הוא שמביא לידי מעשה והנה שם הכל לפי רוב המעשה וגם לדעת על ידי חכמה ובינה איך היא רשע כסיל ואיך הוא הסכלות הוללות והוא מרגלא בפומייהו דרז"ל אין אדם חוטא אלא א"כ נכנס בו רוח שטות וזהו רשע כסל שהוא רשע שבא מכסיל וכן אמר התנא שגגת תלמוד עולה זדון וזהו והסכלות הוללת שהוא כי הסכלות שהוא מסכל התורה ומשפטיה הוא הוללות הוא המזיד בהוללות רעה בגאוה ובגודל לבב כי שגגת תלמוד עולה זדון והוללות רעה והוא כי הבלתי עוסק בחכמה ובינה לא יבחין להכיר בעצמו הפרש שבין קדם שחטא לאחר שחטא איך הוא ע"י טירוף רוח שטות שכמעט יראה לו כי כדעתו או דעתו עתה אך השקוע בקדושת חכמה ובינה וחשבון ירגיש בעצמו בהעותו טירוף רוח שטות אשר לא היה איכותו כך מתחלה הנה יכיר וידע איך הוא רשע כסיל וגם הכיר איך הסכלות הוא הוללות כי אחר למודו בעצם יכיר וידע איך הסכלות שהיה לו מתחילה הוה מעוותו לחטא מזיד לבל יקרנו עוד לדבר הרע ההוא כי עתה יאורו עיניו:

פסוק כו

עודנו עומד בויכוחו כי נסה בחכמה איך הוא תיקון הכל ועל ראותו כי אין מה שלמד מרבותיו מספיק היטב להשתקע בעצם בחכמה ובינה בכל החלקים שהזכיר אמר עתה אחר עשותי זאת ראיתי אחרי רואי והנה דבר מטריד ומחטיא ואין כל החכמה מועלת להמלט ממנו והיא האשה כי היא מר ממות אשר היא מצודים וחרמים לבה הן תאות לבה בהמשך אחר תאוות משכבה או תאוות תכשיטיה ותאוות לבה בפרטים אין מספר שהיא מצודים לצוד נפשו הן בביטול תורה הן במכשולות אין מספר בין ברבוי משגל יקרה פעם שלא במתכוין תבא עת נידתה עודנו עמה או תטעה בחשבונה ויחטא בועלה או יגע בה או יקח מידה באשר לא טהורה היא או יביט בבשרה במקום שדרכו להיות מכוסה או אולי היה פקפוק בטבילתה וכזה מינים ממינים שונים אין מספר לגדודם זולת אשר למלא תאוות לבה בתכשיטיה ויתר תאוותיה לבלתי דקדק במשאו ומתנו להרבות לה ולא ירחק מעושק וכיוצא ולא תאמר הלא לעומת זה היא עזר כנגדך כמ"ש בתנא דבי אליהו איך היא עזר שאם מביא אדם חטים חטים כוסס מביא פשתים פשתים ליבש אלא היא טוחנת ואופה וכו' וטוה הפשתים שתלבש ובעוד שהיא עוסקת האדם עוסק בתורה כי הלא אסורים ידיה מלעשות שום דבר נמצא כי ההיזק יש בה ולא התועלת ואין ענינה תלוי בחכמת התור' כ"א בכשרון כי אשר הוא טוב לפני האלהים ימלט ממנה בל יפול במצודתה וחוטא ילכד בה ואיך אמרת שהכל נתקן בחכמת התורה משיב שלמה ואומר ראה זה וכו' והוא בשום לב אל אומר אמרה בלשון נקבה אמנם אגב אורחיה חל

עליו חובת ביאור מה שקשה דידיה אדידיה ששלמה עצמו האומר אשת חיל עטרת וכו' וגם איה אמהות ונביאות ונשים צדקניות ע"כ אמר כי קרה לשלמה כאשר קרה בגמרא לרב אחא מדפתי שאמרו בגמרא כל המריעין לו מן השמים לא במהרה מטיבין לו ורב אחא מדפתי אמר לעולם אין מטיבין לו ואמרו שם ולא היא רב אחא משום מעשה שהיה קאמר הכי והוא כי מרוב שיחו ודאגתו על שהיו ממנים אותו לראש בפומבדיתא ולא נעשה אמר כן אבל לעולם שגם הוא יודה שאין לומר חלילה שלעולם אין מטיבין אלא שלא במהרה מטיבין ונבא אל הענין והוא כי הנה שלמה היה נכוה מהאשה כי הנה הצר לו מאד על רבוי הנשים ועל בת פרעה כנודע שהתישו את כחו ואת טובו כנקבה וז"א ראה וכו' והיא כי הנה אומר מוצא אני מר ממית וכו' אפשר הוא על אשה פרטית אשר היא רעה בלבד יהיה כן או על כל אשה על הדרך הנזכר כי יתעתד כל בעל אשה למצודים וחרמים אמר ראה זה מצאתי כלומר זה מצאתי מר ממות בלתי תרופה ולא על אשה פרטית כ"א אחד לאחד למצא חשבון כי אחר הביטו אל כל אחד הוא כך אם הוא אומר בעצמו כי לא בכל דעתו אמר כן כ"א אמרה שהוא בהיותו בתשות כחו כנקבה על דבר הנשים וזהו אמרה בלשון נקבה אך הנה אמר עוד בקשה נפשי אחרי זאת ולא מצאתי כאשר אמרתי מר ממות את האשה כי הלא כמה נשים טובות היו בעולם אך מה שראיתי אחרי רואי כאשר עוד בקשה נפשי הוא כי אדם אחד מאלף מצאתי צדיק וישר שיצדק בו מציאה סתם ואשה בכל אלה שהוא בתוך אלף לא מצאתי כלומר אך בתוך יותר מאלף תמצא טובה ואפשר כי למעט אלף נשים שהיו לו כיון. או יאמר בכל אלה על המצויו' בדורו אך לא ביתר דורות כי איה אמהות ונביאות ומי ישמע לו לדבר הזה עליהן אמנם מסקנת הענין היה בהפך להטיל הפגם על עצמו ודומה לו לומר שבמקום מה שאמר ומוצא אני מר ממות את האשה הוא לבד ראה זה מצאתי שהוא מר ממות אשר אין תיקון לו בחכמת התורה והוא כי האלהים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים והוא אשר קרה לו כי בקש חשבונות לומר למה אמרה תורה ולא ירבה לו נשים כדי שלא יסור לבבו אני ארבה ולא אסור וההיקש בכיוצא בזה הנוטים אחר חשבונות דעתם המתחכמים על גזרת התורה וש"ת למה תתן דופי בזה והלא כיוצא בזה עשה משה אדון וגדול שבכל החכמה כי אמר למה צותה תורה מצות עונה לעשות מצותו יתברך אני אפרוש מהאשה ולא אחטא כי לא על כיוצא בי צוה ה' ופירש מן האשה ולא נענש ואדרבה הסכימה דעתו יתברך עמו לז"א אינני כמשה כי מי כה חכם הידוע כי אין בחכמת התורה כמוהו בעולם ומי יודע פשר דבר כמיהו שיוכל לפתור ולומר באופן זה היתה מצותו יתב' ולא באופן אחר והראיה כי אין צ"ל שלא הפסיד בדבר

כ"א שחכמתו האירה פניו כד"א כי קרן עור פניו והוא מה שאמרו ז"ל מהיכן זכה משה לקירון פנים אלא כשהיה כותב נשתייר בקולמוס וקנחו בראשו שהוא כמפורש אצלנו כי מאשר נשתייר שלא נכתב כ"א נשאר לו על פה והיה הכל בראשו הבהיק האירה בפניו חוצה ואלו לא היה כל פשר דבר התורה אמתי לא היתה התורה שבעל פה מאירה פניו ועכ"ז ועוז פניו ישונה במה שביישוהו אהרן ומרים על הדבר שנשתנו פניו כי עם שהסכימה דעת עליון ובמה שחילק לא יצא ריקן על שלא שאל רשיון תחלה ומה יעשה זולתו באופן שאיש כמשה הוא יודע פשר דבר התורה והוא היכול לומר ולחלק במה שצוה ה' אך אני אין בי כח לחלק ולומר מה שצוה ה' היה על שאר אנשים ולא על איש כמוני כי אם אני פי מלך שמור היוצא מפי מלכו של עולם אני כיתר בני אדם ולא לחלק ביני לזולתי וגם לא אקיים מאמרו על שהשביעני לקיים התורה כי לגודל אלהותו למה שיצא מפיו ית' ראוי לשמור למה שהוא פי מלך גם שלא השביעני וגם על דברת וכו' כלומר על סיבת השבועה ולא על השבועה והוא כי סיבת השבועה היתה למען זכותינו כאב את בן ירצה שעושה כמה המצאות לדבק אותו אלו לרוב חיבתו ועל זה ראוי לכוין בעשותינו מצותיו על שחיבבנו.

פרק ח

פסוק ג

יתכן להמשיך פסוקים הבאים עם פסוק הקודם זולת מה שכתבנו בו והוא דרוש גדול האיכות הלא הוא לסלקנו משגיאות דעות נפסדות אשר יפול לב אדם עליהם ולהעמידנו על אשר יתחמץ לבב אנוש בראות את מעשה האלהים אשר עשה בהשביעו אותנו על התורה ועל עבודה באמת באמור האם הורע חלילה כח מלך מלכי המלכים ממלך ב"ו כי הלא כל העובר על הפקודים והמצות אשר יצוה מלך הארץ על עבדיו הלא בן מות אשר ימרה את פיו מבלי יאסור איסור על נפשם בשבועה ומה גם עתה מלך מלכי המלכים היעלה על לב שמבלי ישביענו לא נתחייב על עבודתו ואל משאו ובן מות יהיה אשר לא יקים את כל היוצא מפיו ע"כ בגלל הדבר הזה היה מקום לאשר לא נגע אלהים בלבו ליפול אל פחת א' משתי סברות רעות וזרות א' לסלק חלילה השגחה בפרטית ושעל כן הוצרך הוא יתברך להשביע לכל א' בפני עצמו כי הוא יתברך לא ידע חלילה רק מתוך הכללות והניח הדבר אל הוברי השמים ועל פיהם יהיה כל ריב וכל נגע וגם את הטוב נקבל מהם. או סברא שנית והוא לומר כי משגיח הוא יתברך בפרטים אך היתה השבועה למה שהוא יתברך נמשך אחר רצונו ועושה בעולמו כל אשר יחפוץ בלי

השקפה אל שכר ועונש לפרטים כי שכר מצות בהאי עלמא ליכא ומה גם אם החפץ עצמו הוא הפועל כי בעלות הדבר על רצונו לא ישוב ממנה או אם לא יאמר שהחפץ הוא הפועל כ"א הדבור אשר יצא מפיו יתברך ע"י הדבור נעשה הדבר כמבואר אצלנו על פסוק בדבר ה' שמים נעשו כי הדבור עצמו היה הפועל והוא אומר בעשרה מאמרות נברא העולם כי המאמרות עצמן היו הבוראים ומהוים כל מאמר את עניינו והוא אומר וברוח פיו כל צבאם כי הבל פיו יתברך היה המהוה הכל וע"כ לקתה מדת שכר ועונש בזה העולם כ"א על פי רצונו יתברך אשר עלה על רצונו לעשות דבר ויעשה ע"י הרצון או הדבור לא ישוב מפני כל ולוקה לפעמים הצדיק וייטב לרשע בעה"ז ועל כן היה מקום לומר כי על כן היתה שבועתו יתברך לבלתי ימנע איש מעבוד את ה' על אשר יראה צדיק ורע לו רשע וטוב לו וידע כי השכר הוא לעתיד לבא והנה סברה זו הב' שקועה ומרגלא בפומא דהמון עם הארץ בראותם אשר לא יכשר בעיניהם כענין צדיק ור"ל כשכול ואלמון כי יאמרו הקב"ה עושה מה שחפץ בעולמו ומי יאמר לו מה תעשה מורים כי אין הענין רק עשות חפצו בלי השקפה אל משפט צדק חלילה והוא הדבר אשר כתבנו בחבצלת השרון שהיה בלב נ"נ ושב ממנו ויקרב אל פנת קדושת תורתינו המכרזת כי כל דרכיו משפט על כן אומר כי על זה פקח עיניו שלמה בחכמתו ואמר הן אמת כי אני מצד עצמי שחכמתי מכל האדם פי מלך שמור בלי השקפת שבועה אמנם אתה השומע את דברי ירא אני פן ועל דברת שבועת אלהים אל תבהל על מה שהוצרך להשביענו ויצא עתק מפיך לומר כי מפניו תלך כי לא לפניו הוא התהלכך ועסקך כי אם מפניו מסולק מהשגחתו יתברך שהוא ע"י מערכות השמים שהוא מפניו והלאה כי את הטוב ואת הרע ישפטו הם ואם לא תצא כ"כ כ"א עודך עומד בהודעת השגחה אל תהיה עמידתך בדבר רע דבק בה וזהו ואל תעמוד בדבר רע והוא לומר כי כל אשר יחפוץ יעשה כלומר בלי השקפה אל צער הצדיקים והטבה לרשעים בפרט לפרטים בקרב הכלל ואם לא תרצה להאריך הדבר כ"כ תאמר כי באשר דבר מלך שלטון והוא מאמר ר"י במ"ח ובמ"ר אמר ר' יוחנן כל דבור ודבור שיוצ' מפי הקב"ה נבר' מלאך והוא נמשך ממה שכתבנו שהדבור עצמו הוא הפועל כי כח ואל לו וזה יאמר שלמה פה אל תאמר כי באשר דבר מלך הוא מלכו של עולה הדבור עצמו הוא מלאך הוא שלטון מי יאמר לו מה תעשה באופן שע"י כן אם דבר יצא להיטיב צדיק והרשיע לעשות לא ישוב ויטיב לו ואם יצא דבר מלכות להצר לרשע ושב מרשעו לא תשוב רעתו מעליו ונמצא צדיק ורע לו רשע וטוב לו וע"כ תאמר כי זאת היתה סיבת ודברת שבועת אלהים פן בראות בני אדם הנהגה הפכיית אל היושר יפרשו מעבוד אלהים ע"כ אסרם יתברך בשבועה ויהיה

השכר אמונה עד עה"ב כי דע איפה כי כל הסברות אלו שקר הנה כ"א הכל בהשגחה פרטית מאתו יתברך והראיה כי שומר מצוה לא ידע דבר רע והוא כי ימצא איש נגזר עליו מיתה משונה ויעשה מצוה שלא במתכוין ותנצל נפשו וכעובדא דבת ר' עקיבא שאמרו לו האצטגנינים כי בליל חפתה תמות ומצאה בבוקר מחט תכשיטיה תחובה בראש נחש בריח ואמרה לה אביה מה עשית וסיפרה לו כי בא עני ושאל פת לחם ולא היה שום א' משגיח עליו קמה היא מחוכתה ותתן לו יצא ר' עקיבא ודרש וצדקה תציל ממות וכו' וכן בעובדא דשמואל ואבלט על ההוא חוטב עצים שיצא שמואל ודרש וצדקה תציל וכו' ואין השגחה גדולה מזו נגד הוברי שמים ובזה יפלו בנופלים כל אותן הסברות וז"א שומר מצוה לא ידע דבר רע וש"ת עדיין אין ראיה מזה רק נגד הסברא הראשונה כי לא מסר הוא יתברך ההנהגה למזלות כ"א בהשגחה שהרי ע"י מצוה שודד המזל אך אולי לא על חטא נגזרה מיתה על האיש ההוא כ"א על פי עת לידתו נמשך שבעת פלוני ישכנו נחש וכיוצא המאורעות רעות ונתבטלה ע"י המצוה וא"כ איפה הלא נקשה אם לא בעון היה נלכד אם לא היה עושה מצוה והיה מת על גרמת מזלו הנה היה נספה בלא משפט ולמה ימות מה עשה הנה כי עדין נחזור לומר כי כל אשר יחפוץ יעשה כי רצה ילד איש בזמן יגזר עליו מות בעת ידועה ע"פ מזלו ובלי עון ימות בלא עתו כי הנה כל אשר יחפוץ יעשה ומי יאמר לו מה תעשה ע"כ אמר אם נעלם ממך בעת שע"פ המזל יגרום לו רעה היה ג"כ מחויב על עון והיה נספה במשפט הנה אשר הוא חכם יודע כי נוסדו יחד עת ומשפט עת המזל ומשפט עונו וזהו ועת ומשפט שהוא היות עת ומשפט יחד ידע לב חכם וש"ת הלא העון המחייב את האיש תלוי בבחירה והעת תלוי בתנועת הגלגל ואיך יפגעו יחד רגע א' לז"א לכל חפץ הוא לכל בחירת האדם להתחייב יש עת ומשפט יחד כי בעת שהמזל מחייבו הוא צודק עם המשפט וש"ת אם זה חטא ימים או עשור קודם לעת גזירת המזל איך יבואו יחד בעת ההיא לז"א דע כי האדם נידון על פי הרוב אם רבו עונות על הזכיות וגם שאפשר שהעון אשר מת בו היה קודם לא נגזר עליו עד שהגיע עת שהכריע כף העונות והיה בעת ההיא וז"א כי רעת האדם רבה עליו כי לכל יש עת ומשפט והוא כאשר רעתו רבה עליו והיא כי הוא יתברך מאז כונן שמים הבין את כל מעשיהם ויכונם באופן יצדקו גזירותם עם המשפט כמפורש אצלנו בשער המזלות באר היטב וזה אפשר גם כן לפרש באומרו ועת ומשפט ידע לב חכם שחוזר אליו ית' כי הוא ידע ליחד עת עם משפט ופירש כי לכל חפץ וכו' כמדובר וש"ת הלא על זה יש ב' קושיות א' אם עת ומשפט על עון גזרו עליו מיתה משונה ובעשותו מצוה היה בה כח נגד העון אשר חייבו ולא בלבד להסיר להיות מיתתו משינה וימות כמות כל

האדם כי על כן שיבח רבי עקיבא את הקב"ה כי לא ממיתה משונה מצלת כי גם ממיתה עצמה א"כ לא ימותו אנשים לעולם כי בעת ומשפט שיקרבו ימיו למות יעשה צדקה וינצל ממות ועוד שנית כי אשר סידור הוא יתי' דרך יתאחדו עת ומשפט ע"פ ידיעתו עת כל אשר יעשה האדם למה סידר גזירת עת המזל אחרי שידע כי זה יעשה מצוה ויבטל הגזירה וטוב טוב היה כי מאז לא יסדר דרך יבא לידי שפיטת המזל הרע ההוא לז"א על הראשון כי איננו יודע מה שיהיה לומר כי גדול כח מצוה זו לבטל העת ומשפט למה שאינו כמי שיודע שהוא מת ועושה צדקה שלא ימות כי אין זה רק ע"פ שעושה מצוה שלא במתכוין על דבר פתאומי אשר לא ידע שיהיה וזהו אומר כי אינו יודע מה שיהיה כי הם ב' דברים א' שהוא פתאומי ולא כמות הטבעית הידוע ב' כי יותר זכות הוא העושה מצוה מעצמו על מה שלא ידע שהוא מאהבה למכוין לזו מן חייו שהיא מיראת המות ועל השנית אמר כי כאשר יהיה מי יגיד לו כ"א לא היתה העת גוזרת הרע ההוא לא היה ניכר הנס כי כאשר יהיה מי יגיד לו אך עתה בהבטל הגזירה ידע הדבר ויכיר הנס וגודל זכות המצוה כאשר ידע ר' עקיבא הגזירה לפי העת וראה המעשה ויצא ודרש ויהלל את ה' בקהל רב:

פסוק ח

אחר אומרו כי אין המזל מעלה ומוריד כי אם המשפט אלהי לפי מעשה בני האדם אמר עתה ד' הכרחיות לבטל שליטת המזלות הלא המה א' כי הנה אין טענת האומר כי העולם מתנהג אחר משפטי המזלות כי אם שעולה על רוחם שרם ה' מהיות על הארץ כבודו שאלו נודה כי אמנם ישב כבוד אלקים על הארץ לא היו מחליטים ההנהגה אל המזלות ועוד ב' טענות כתבם בעל העיקרים לשלול החלט ההנהגה אל הוברי השמים מד' פנות העולם היא המה הא' כי אם המזל הוא המושל למה כאשר יש דבר בעיר ימותו אנשים אין מספר והיתכן כי איש לא נעדר מכל המתים במגפה כקטון כגדול אשר לא תם לחות שרשו ומדת ימיו לפי מזלו ולמה ימותו ולשמא תאמר אולי מזל הרוב הכריח את המיעוט למות גם הם כאחיו על כן הביא עוד ראיה שנית מהמלחמה כי אם יחייב מזל המלך שהיא איש א' ליפול למה יפלו עמו מחילו ועמו אלפים ורבבות אשר עדין לא הגיע זמנם ליאסף ולמה יתבטל שפיטת המזלות של מרובים בעד מזל של א' אך אין ספק שהכל בידי שמים עוד טענה רביעית כתב הרמב"ם ז"ל בפרק ח' משמונה פרקיו של מסכת אבות הלא היא כ"א הכל תלוי במזל בהחלט חלילה א"כ תבטל התורה והמשפט כי יצא משפט מעוקל כי יזיד איש על רעהו להורגו בערמה כי הלא יפטור את עצמו מן הדין באמור אם איש הרגתי לפשעי לא פשעי ולא חטאתי כי המזל הכריחני

כי נולדתי במזל אשיד דמא והאיש המוכה נולד במזל ימות בחרב והדין עמו כי אנוס רחמנא פטריה והנה אחשוב כי הטענו' האלה ארבעתן אמרם שלמה במקראות האלה על הראשונה להכריח היות מלא כל הארץ כבודו אמר אין אדם שליט ברוח וכו' והוא בהזכיר מאמרם ז"ל במדרש שוחר טוב וז"ל הנשמה שבאדם בכל שעה היא עולה ויורדת והיא מבקשת לצאת אלא שרואה את הקב"ה שמלא כל הארץ כבודו וחוזרות לאחורי' ע"כ. והנה במקומו ביארנו המאמר הלז אמנם תוקף הכונה היא כי למה שכל דבר שואף ומשתוקק לידבק בשרשו ויסודו יחוייב בל תתעכב נפש אדם אשר מתחת כסא הכבוד תוך גוף חומר עכור ואיך לא תעלה לה השמימה אלא שרואה את הקב"ה שמלא כל הארץ כבודו וחוזרת לאחוריה והוא כי למה שגם כבודו יתברך מלא כל הארץ נמצא כי גם בהיותה פה לא רחוקה היא משרשה כי גם כבודו יתברך היתה בזה שאל"כ לא היתה יכולה להשאר הנפש כה שלא במקום כבוד אלקים שממנו חוצבה וזה יהיה מאמר שלמה לומר ראה כי לא עזב ה' את הארץ כי אם מלא כל הארץ כבודו שאל"כ אין אדם שהוא אדם מן האדמה שליט ברוח שבקרבו לכלא את הרוח מלשוב אל מקורה אך אין ספק כי מלא כל הארץ כבודו ואם כן איך יאמרו שרם ה' ועל השמים כבודו כי הובר' השמים הם שליטים על הארץ אם טוב ואם רע ישפטו הם ועל ב' הטענות שכתבנו בשם בעל העיקרי' אחד מהמתים במגפ' והב' ממתי מלחמה על האחד אמר ואין שלטון ביום המות לומר כי ביום הידוע למות הוא יום מגפה יום מות כולל אין שלטון היא מזל של איזה מהם להציל ממות נפש אחד מהנמצאים שם אם חייו ארוכים על פי מזלם אך אין זה כי אם גבוה מעל גבוה גוזר ומקיים ומי יעמוד לפניו מכוכבי השמים וכסילהם להציל נפשות אשר לא תמותינה בזמן ההוא על פי מזלם ועל הטענה הב' אמר ואין משלחת במלחמה כי אין פיטור ומשלחת במלחמה בכח מזלם לשום אחד כי אם יפלו עם רב ואם חיי הכל תלוים במזל למה לא ישתלחו חפשים אשר חלקם בחיים עדין לפי מזלם אך אין זה כ"א שהכל מאתו ובידו יתברך הנה הכריח על ג' טעמים הנזכר' ועל הד' והוא טעם הרמב"ם ז"ל שאם הכל בידי המזל יפטור עצמו כל הורג נפש וימלט ברשעו לכן אמר ולא ימלט רשע את בעליו שאם היה המזל מחייב בהמית ראובן את שמעון היה ראוי שהרשע בעצמו ימלט את בעליו באמור לולא נולדתי במזל אשיד דמא לא הרגתיו ולמה צותה תורה להמית את הרוצח אך אין זה כי אם שאין המזל מחייב רק בחירת האדם להרע או להיטיב והנה כהתימו לדבר את כל הראיו' האל' אמר את כל זה ראיתי ועכ"ז מה שינתון את לבי לכל מעשה אשר נעשה תחת השמש שאינו ממשפטי הככבי' הוא על ראיה אחרת והיא עת אשר שלט האדם באדם לרע לו והוא עת אשר לפי העת נגזר

ישלוט האד' באדם וראיני שהיה לרע לשולט שעי"כ היה איבודו ד"מ ענין המן שנשאו' המלך וישם את כסאו מעל כל השרים ועי"כ ערב לבו להשמיד את כל היהודים והיה לרע לו שעי"כ תלו אותו ואת בניו על העץ והלא לא מן המזל היה לי כי אין המזל מרים את האדם מעלה מעלה ומורידו כמו רגע כי המזל משפיל או מרומם לאט לאט על פי תנועתי ולא מרום רקיעא עד תהומא דארעא בתכיפות ומה גם שהרוממות עצמו היתה סיבת מפלתו ואין זה מן המזל שמה שמרוממו הוא להפילו כי אין המזל עושה בערמה אך אין זה כי אם שהכל מאתו יתברך ומרומם את הרשע להפילו מגבוה כפי רשעתו:

פסוק י

אחר אומרו את כל זה ראיתי וכו' שהוא במראת רוח הקדש אמר ובכן במראה ההיא ראיתי עוד רשעים וכו' והוא כי הנה עד כה דבר למצ' תיקון אל האדם להשיג שלמותיו וגזר אומר כי אין כחכמה והלא היה מקום לומר כי הנה יש תיקון זולת זה הכרחי אל כל אדם והוא הגלגל אשר אמרו רז"ל שלא יבצר מכל איש להתגלגל פעמים שלש והוא יתברך יבינהו בכל פעם לתקן את אשר עוות בראשונה לז"א כי ראה מראה אשר בם הכי' כי גם זה הבל כי לא יהיה התיקון בטוח כי הנה ראיתי רשעים שאחר שהיו קבורים שבו ובאו בגלגול אל העה"ז ובמקום שהיה להם לתקן אדרבא קולקלו כי הנה ידוע כי כאשר יחטא איש מתחיל לפרוש ממקור הקדושה וכל מה שהוא הולך וחוטא הוא הולך ומתפרד יותר שורש נפשו מהקדושה וע"כ הוא הגלגול לחזור להתקרב אל הקדושה בשובו פה לתקן את אשר עותו ואמר שראה רשעים שאחר שמתו והיו קבורים ובאו בגלגול אל העה"ז ובמקום שהיה לתקן ולהתקרב אל הקדושה אדרבא יוסיפו לחטא וממקום הקדוש יהלכו ויפרשו ממנו ומי גרם להם רעה זו הוא כי אלו בבואם שנית היו זוכרים מעשיהם הרעים שעליהם שבו לתקנם היו מתקנים אך הנה וישתכחו בעיר הוא בבואם אל עיר קטנה הוא הגוף אשר כן עשו בראשונה כמעשיהם שעושים עתה א"כ גם זה הבל שאינו תיקון בטוח לכל:

פסוק יא

אשר וכו' אחרי בקשו עד כה דרכים לתקן האדם אם לכת אל בית אבל או שמוע געת חכם או הדבק בחכמה ראה והנה נוכל לומר הלא אתה אמרת כי אין פחד מהיצ"הר כי טוב ילד מסכן וחכם הוא היצ"הט ממלך וכו' ושקרוב לשמוע את היצר הטוב מאת היצר הרע וכי יש עמו הכנות להיות מעיר לעזור ליצר הטוב וגם שדבריו דברי חכמה הפך היצר הרע שכל דבריו פתיות ובל ידע מה ואם כן למה תירא ממנו שתחתור היבשה להמלט ממנו לז"א הנה יש לו עזר כנגדו הלא הוא כי אשר אין נעשה פתגם וגזרת מעשה

הרע מהרה שמניחים ענשו לאחר מות מלא לב בני האדם בהם כלומר משני הלבבות הלב אשר היא בהם מתחלתם מעצמם הוא היצר הרע הוא מלא לעשות רע כי בא מחמת טענה נגד היצר טוב וש"ת אין טענתו טענה כי מה שמאריכין לו הוא אולי ישוב כי הבחירה חפשית הלא נגד זה יש טענה כי אלוהיה עובר עבירה אחת פעם ושתים הלא יש תקוה ישוב ממנה אך אשר עושה רע מאת פעמי' שזוהו סמיכות התיו לסמוך אל תיבה שבע"פ כד"א אשת יפת תואר שהוא אשת איש וכן שנת לעיני שהוא שנת קבע ודומה להם אשר החוטא ושונה עד סך זה לא ישוב עוד מהרע הוא כי נעשה לו היתר גמור ועכ"ז מארי' לו על כן יתפקרו לעשות הרע ושמא תאמר הלא גם לזה יש תירוץ והוא כ"א היה היא יתברך פורע לאלתר היו כל העם רואים ויראים מהעינש ההוא נמצא' עבודתם את ה' מחמת העונש ולא מלפניו יתברך למה שהוא אלהי אמת על כן לא יעשה פתגם מעשה הרעה מהרה על כן אמר מה שאמרתי שעל שלא נעשה פתגם הרעה מהרה שמלא וכו' לא נעלם ממני תשובה זו שהוא יתברך חפץ יעבדוהו לשמה למה שהוא ה' יתברך לעד ולא מפני היראה כי הלא גם יודע אני תשובה זו שטוב ליראי האלהים שלא יראו מחמת העונש כי אם מלפניו למה שהוא אלהי אמת אך לא חששתי לזה והוא כי הלא אם תספיק טענה זו יהיה לבל ילקה ביסורין בהעותו אך לפחות גם חוב לא יקבנו גם ברוך לא יברכנו וזהו וטוב יהיה לרשע לפחות לא יהיה לו רעה וגם לא יהיה לו טוב ולא יאריך ימים כיון שאינו ירא אפילו ממדת העונש וזהו אשר איננו ירא מלפני אלהים ושמא תאמרו הנה יש תשובה אחרת אל טובות הרשעים בעולם הזה והוא למען האכילם שכר מצותיהם וילכו נקיים מהן וכמאמר הכתוב בפרוח וכו' להשמדם וכו' והוא דבר תורה ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו הפך יסורי הצדיקים שהוא למרק אשמותם ויצאו נקיים מעונותם אך גם זה איננו שוה אל תירוץ זה כי הלא אלו כל הצדיקים היו בעלי יסורין וכל הרשעים ישבעון טוב החרשתי כי אומר אין זה כי אם חפץ ה' להאכיל לרשעים זכיותיהם בעולם הזה ולמרק אשמות הצדיקים ועל כן לצדיק רע לו פה וייטב לרשעים אך מה שאני דואג הוא כי בכל כת יש ב' הדברים כי יש צדיקים שמגיע אליהם רעה כמעשה הרשעים ולא כלם כי אם יש שהוא מקצתם וכן יש רשעים שמגיע עליהם טובה כמעשה הצדיקים אך לא כלם כאמור יש ולפי הדרך הזה היה ראוי טוב לכל איש רשע ויסורין לכל צדיק ע"כ אמרתי כי גם זה הבל כי גם תשובתם זו איננה מעלה את הקושיא אשר הקשיתי:

פסוק טו

הלא אמרתי אשר יהיה נבוך השם לבו אל אשר יראה צדיקים שמגיע אליה' כמעשה הרשעים ורשעים שמגיע אליהם וכו' אמר הנה שבחתי אני את הבלתי שם לבו אל חקירות ודרישות אלו כי יתעצב אל לבו על ראותו הפכים אלו וזולת צרת הרהורו גם לא יעבוד את ה' בשמחה מרוב עצבונו כי טוב לגבר השמחה מבלי משים אל לבו כי אם לאכול ולשמוח והוא ילינו כלומר והוא אך בזאת שילונו האד' הנזכר את העונג וטוב הנזכר ויחברנו בעמלו המיוחד לו הוא עמל עסק התורה דשמעתא בעיא צילותא ושמחה והיא עמלו סתם המיוחד לו כמאמר התנא אם עסקת בתורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת ואל תאמר החנם ניתן לאדם שכל ולב לדעת אם לא לחקור עד מקום שיד שכלו מגעת לעמוד על בוריין של דברים אל תטעה כי תלאה כי נבול תבול ולא תמצא וממני תראה ותשא קל וחומר כי הנה כאשר נתתי את לבי לדעת חכמה שחכמתי מכל האדם וגם נתתי את לבי לראות והסתכל אל הענין אשר נעשה על הארץ מצדיק ורע לו רשע וטוב לו עד גדר כי גם ביום ובלילה לבי הנזכר שינה בעיניו הם עיני העיון אינני רואה כי היו תמיד עיני ולבי פקוחות כבלתי ישן יום ולילה לא ישבות וראיתי אחר היגיעה הגדולה בחכמתו את כל מעשה האלקים והנפקותא שהעלתי היא כי לא יוכל האדם במה שהוא אדם מן האדמה למצא את מעשה אשר נעשה תחת השמש סיבה אל צרת הצדיק וטובת הרשע והיות גם כן צדיק וטוב לו בקצתם וקצת רשעים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים והם ד' חלוקות שארז"ל שאל מרע"ה להקב"ה וכו' ולא אמרתי שאין טעם בדבר בצדק משפטו יתברך חלילה רק בשל אשר יעמל האדם לא ימצא כי למה שהוא אדם בבחינה שאשר יעמול להשיג הדברים ולא יוכל למצא הוא מה שאמרתי שטוב לו לבלתי יתעצב אל לבו בחקירות ושבחתי את השמחה וכו' אך לפניו יתברך טעם נכון באמת ומשפט על כל דבר ודבר ושמא תאמרו הלא לאלקי' פתרונים ויוכל האדם לדעת טוב טעם על ידי סברא נכונה וכמ"ז בגמרא שהשיב הקב"ה למשה צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק רשע ור"ל רשע בן רשע צדיק ור"ל צדיק בן רשע רשע וט"ל רשע בן צדיק שאחשוב שהכוונה היה שאל הגלגול הראשון קורא אב לנמשך ממנו ובא בפעם שנית וזהו צדיק וט"ל צדיק בן צדיק כי נפשו בפעם הראשונה לא חטאה ובא להשלים איזה דבר צדיק בן רשע שהיה רשע בפעם הראשונה ועתה ממרק חלאת נפשו אשר הוטמאה בראשונה והן הן תנחומי אליהוא לאיוב באמור אליו אל יתמה אם צדיק ורע לו כי הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר ועתה אפשר ממרקין חלאת טומאתו שבראשונה וכן ע"ד זה רשע ור"ל שהוא על מה שחטא בראשונה שאל"כ היו מאריכין לו

עד ישוב בתשובה רשע וטוב לו רשע בן צדיק שהיה אשר נפשו בו בראשונה איש צדיק ועוד אמרו בגמרא דרך אחרת שאמר לו הוא יתברך צדיק וטוב לו צדיק גמור צדיק ורע לו צדיק שאינו גמור רשע ורע לו רשע גמור רשע וטוב לו שאינו גמור הנה כי יש טעמים ודרכים להשיב על הדבר ולמה תחלט הגזירה לומר שיעמול האדם לבקש טעם ולא ימצא לז"א הן אמת כי יש טעם ודעת אך הוא בחינת ידיעה שיאמר איש חכם אחד מהטעמי' הנאמרים באמת למשה אך אם נאמר לחכם ההוא לפי הדרך האחד על צדיק וטוב לו שהוא כי האיש אשר היתה נפשו בו בראשונה היה צדיק האם ימצא החכם בפירוש שהי' צדיק הראשון כ"א שיסמוך על ה' לומר שמן הסתם כך הי' וכן בצדיק ורע לו מי זה יוכל למצא שהיה רשע בגלגולי הראשון וההיקש בשני החלוקות האחרות וכן בדרך השני שצדיק וטוב לו צדיק גמור האם ימצא החכם כי זה צדיק גמור הלא האדם יראה לעינים וכן צדיק ורע לו שהוא צדיק שאינו גמור ורשע ורע לו שהוא רשע גמור ורשע וטוב לו רשע שאינו גמור מי חכם ויבן לבות וכליות שידע כי כן הוא נמצא שעדין צריך להניח הדבר אליו יתברך א"כ גם מעתה טוב להניח הדבר אליו בלי חקירות ודרישות וזה מאמר שלמה הן ידעתי כי יש טעם אך אמנם גם כי יאמר החכם לדעת טעם שהוא הטעם הנזכר אין זה רק לדעת שהוא מציאות ידיעת טעם אך לא יוכל למצא ממש שכך הוא כי ימצא הדבר בעצם איך נתחייב הטוב והרע לצדיק או לרשע כמדובר לכן טוב טוב הוא להניח הדבר לאדון הכל יתברך מבלי חקור דבר כי הנה את כל זה שהוא גם למצא בעצם איך נמשך הטוב לזה ורע לזה אני שחכמתי מכל האדם את כל זה נתתי אל לבי כלומ' ועכ"ז הוצאתי המסקנא לבלתי חקור ולבור וללבן את כל זה אומר לך סברא אמיתית שיתברר לך הדבר והוא כי כל הצדיקים בעלי מעשה והחכמים עוסקים בתורה ומעשיה' הם עובדיהם הן מעשים טובים הן רעים ביד האלהי' לפניו בעצם ולא בפני זולתו יתברך והם הסניגורים הנעשים במעשים הטובים והקטיגורים הנעשי' במעשים הרעים כלם לפניו ועל כן להיות הכל לפניו על פיהם יתנהג להרע או להטיב מש"כ אנו בני אדם כי לא נדע את מעש' הצדיק והרשע להשכיל הראוי לכל האדם ודון ורא' מכל אשר לפניך כי הנה גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם כ"א ישבו אנשי' יחדו האם יכיר מי הוא שבלבו אהבה על חברו או מי אשר לו שנאה לא יודע כי אפשר זה יכסה שנאה וזה לא יגלה האהבה וזהו גם אהבה גם שנאה אין יודע האדם עם היות שהכל לפניהם כאוהב כשונא לפני בני אדם ועכ"ז אין אדם יודע מה שבלב האיש אשר לפניו בין הנאהב בין השנאוי בין העומדים אצלם לא ידעו אם ראובן או שמעו שונאו עם שהכל לפניהם ומה גם עתה שיוכל איש לדעת זכיות או עונות אשר אינם לפניהם כ"א לפני ה' ולדעת

מעשיו בגלגול הראשון שאינו לפניהם כלל באופן שטוב טוב הוא להניח הדבר אל אלהי עולם ה':

פרק ט

פסוק ב

הנה אומר הכל כאשר לכל יראה משולל הבנה והנה לבא אל הענין נזכר מז"ל בשמות רבה פ"מ וז"ל עד שאדם מוטל גולם הראה לו הקב"ה כל צדיק וצדיק שעתיד לעמוד ממנו יש שהוא תלוי בראשו של אדם ויש שהוא תלוי בשערו ויש שהוא תלוי במצחו ויש בעיניו ויש בחוטמו ויש בפיו ויש באזנו וכו' ותדע לך בשעה שהיה איוב מבקש להתוכח עם הקב"ה ואמר מי יתן ידעתי ואמצהו וכו' הב"ה משיבו אתה מבקש להתוכח עמי איפה היית ביסדי ארץ מהו איפה ארשב"ל אמר לו הקב"ה איוב אמור לי האיפה שלך היכן היית' באיזה מקום היתה תלוי בראשו במצחו או באיזה אבר שלו ע"כ:

והנה גם שלא נשית לבנו אל כונת כל פרטי המאמר הנה דרך כלל הורו לנו כי אדם הראשון היתה נפשו רוח כוללת כל הנשמות העתידות לבא בעולם כי היה כח כולל וכן נמצא בספר הזוהר וזה כוונת כללות המאמר כי יש נפש בחינת איכות המתייחס אל דבר אחד ויש אל בחינת זולתו כמפורש במאמר ובזה נבא אל הענין והוא כי הנה יש קושיא גדולה מאד בעיני הכל הלא הוא כ"א חטא אדם אל יאשמו כל זרעיותיו ולמה בחטאו יומתו כל בני עולם והוא לבדו לא גוע בעונו והלא כנפש האב כנפש הבן לו יתברך המה והנפש החוטאת היא תמות והנה היה אפשר להשיב על זה אחר שהחומר הוא הגורם כי אי אפשי לחומר להתמיד ועל כן יכרח יפסד עכ"פ ואשר היה חי אם לא חטא היה טרם יתעכר חומרו וגם הנפש לא תשיג אושר הדבקות עם קונה בחברתו עד יזדכך אחרי מותו:

או טעם ב' והוא משז"ל שאומר כל איש שימות בהמצאו עם אדם הראשון הלא אתה שחטאת גרמת לי המות משיב הוא אני חטאתי חטא אחד ואתה חטאת הרבה באופן כי אין אדם ממית אשר לא יבצר מכל אדם. או טעם ג' והוא כי הנפש הקדושה אשר מלמעלה לא תוכל לסבול תמיד להיות נפרדת מאביה שבשמים תוך חומר עכור אם לא עד השלים עצמה במצות ותעלה אל אלהיה ותיחל עד יזדכך החומר מעכירותו בכור הארץ ואז בתחיה תשוב אליו ומכל שכן אשר ימות רשע כי תקון הנפש קדושה בו ותשוב אל האלהים אשר נתנה אחר שתטהר בצאתה:

או טעם ד' הלא הוא כי הנה אין האדם מכיר גדולתו יתברך בעה"ז כי יעצרנו היצ"הר על כן טוב לו המות כ"א יחיה ולא יראה מות לעולם לא ישתלם לעשות רצון קונה על כן ימות וינוח מיצרו ויטהר מאשמותיו ואז כי יקום יהיה משולל יצה"ר והוא מעין מז"ל בב"ר למה נגזרה מיתה על הצדיקי' כדי שינוחו ממלחמות יצרם ועל הרשעים שינוחו מלהכעיס את הקב"ה אך הנה על כל אחד מד' טעמים אלו יש תשובה על האחד כי הנה משה האיש אשר עלה אל האלהים וישב שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה זה שלש רגלים ומי לנו זך מעכירות חומר ממנו שלא עצרו הגשם מכל האושר ההוא כי גם לחם לא אכל והשיגה נפשו בהתחברות גופו מכל האדם עד שהיתה מתקשר לצאת ממנו בסלוקו ואם מהטעם ההוא למה מת הוא ואם מהטעם הב' למה מתו ד' בעטיו של נחש והמה טהורים מכל חטא ועון ואם מהטעם הד' למה מת אברהם אבינו ומי עשה רצון קונו כמוהו עד גדר שחטו את בנו למענו הנה כי נכנע יצרו וכמשז"ל על ומצאת את לבבו שאפי' היצה"ר שלו עובד את ה' ונאמן לו יתברך וא"כ למה ימות גם הוא וא"כ מאיזה טעם מתו בעון אדם כל באי עולם על כן אמר הכל כאשר לכל והוא כי כל חלק מחלקי הכל כל הנמשכי' ממנו כמקרה הכל גם הוא יקרנו ועל כן כמות אדם ימותן כל אשר נמשכו ממנו אל תתמה על החפץ כי הלא היא היה כולל כל העתידים לבא כי הוא הכל וכל בני אדם חלק ממנו כמז"ל שהזכרנו כי הכל היו בו כמאמר ה' לאיוב איפה היית וכו' וע"כ כאשר לקו השורש לקו כל פארותיו וזהו הכל כאשר לכל כי יקרה כאשר לאדם שהוא כל וע"כ מקרה אחד שהוא מקרה המות כולל לצדיק ולרשע ואין גם אחד מהקושיות אשר היו בטעמים שהזכרנו ארבעתן לפי טעם זה כי לכי הטעמי' ההם היה קשה מיתת משה ומיתת ד' שמתו בעטיו של נחש ומיתת אברהם אך בטעם זה יצדק היות המקרה ההוא לטוב הוא משה כמה ד"א ותרא אותי כי טוב הוא וגם מיתת ד' טהורים מחטא שמתו בעטיו של נחש יצדק בזה ועליהם אמר ולטהור שהוא טהור מחטא כי אחרי השורש ילכו יונקותיו גם יצדק ימות אברהם הזובח את בנו כבלתי זובח וזהו אומר כזובח כאשר איננו זובח ועוד קושי אחר יצדק בטעם הזה מה שלא היה בטעמים האחרים והוא לכלם יקשה למה לא יעשה הוא יתברך הפרש בין מות צדיק למות רשע בל יטעו בני אדם לאמר כי כצדיק כרשע אחד הנה אחרי כי כמות זה כן מות זה אך עתה שהכל הוא על לקות השורש אינו מן התימה ישוו במיתה אחרי שמציאות מיתת אלו ואלו מטעם אחד וזה כטוב כחוטא לומר שע"י הטעם האמור יצדק היות המקרה שוה כטוב כחוטא שאל"כ לא היו ראוי תהיה מיתת הנשבע המאבד את העולם כמשז"ל על מפני אלה אבלה ארץ וגם אמרו כשאמר הקב"ה לא תשא נזדעזע

העולם עם מיתת אשר שבועה ירא וז"א כטוב וכו' ולא אמר לטוב לחוטא לנשבע לאשר שבועה ירא כסדר הקודמי' וגם על פי דרך זה יצדק מה שלא אמר ולטוב בו"יו כו' אחר אומרו לצדיק ולרשע דרך כלל התחיל בפרטים המסויימים מהטעם הנזכר:

פסוק ג

אמר הנה אלו לא היה טעם מספיק אל מיתת כל הילודים לא היה תימה מאשר העם לא יחרדו על יום המות כי הלא אדרבה משם יתפקרו להרע באומרם למה ימותו הבלתי ראוים למות על חטא אדם וגם בראות כי כצדיק כרשע כמות זה כן מות זה אך עתה שיש טעם נכון הוא התימה איך טפש כחלב לבם כי לא יחרדו כי יראו מות כי מי יעלה על רוחו שלא ימות גם הוא ויתן אל לבו לשוב ולתקן את אשר עותו וז"א כגונח מלבו הנה זה רע כלומר זה המקרה שאמרתי היא רע כולל בכל אשר נעשה תחת השמש כי אין ניצול זולתי מ"ה שלמעלה מן השמש הוא גלגל יומי הלא הוא כי מקרה אחד לכל הוא המות כלומר ולמה לא ישית איש על לבו כי גם עליו יעבור כוס וגם עכ"ז לב בני האדם מלא רע ולא תמנעם המות ואלו לא היה זה להם כי אם עודם במשבר בנים פחותים מבני י"ג שנה שאין להם אלא לב אחד היא היצה"ר אך אחרי כן בבא היצה"ט יתנו אל לבם אימת מות לתקן עצמם החרשתי אך הנה תחלה בהיות להם לב אחד הוא מלא רע כי היצר לב האדם רע מנעוריו וז"א וגם לב וכו' רע אך הקשה הוא כי גם בהיות להם ב' לבבות יצר הרע ויצ"הט שהוא מי"ג והלאה אז הוללות בלבבם שהוא בזמן היות להם ב' לבבות כנודע ההפרש שבין לב ללבב כי לבב הם ב' יצרים. כי אז יתהוללו ויתגאו כי ימשכו אחר טובות העוה"ז הנקרא הוללות כי יאמרו שחפצים לשמוח בחייהם ואחר מות ילכו אל המתים וז"א בחייהם יחזקו בהוללות ואחריו של המקר' הנזכר אל המתים כי בשמחת חייהם לא ישגיחו אל מה שאחר מות שהולכים אל המתים ולא עם צדיקים אשר הם במותם חיים:

פסוק ד

כי מי אשר יבחר וכו'. אמר הנה אשר אני מחליט לומר שאחר מקרה המות הם אבודים היא כי מי בהם אשר יבוחר שיהיה טוב ראוי לבחור בו כי הנה לכל החיים יש בטחון לומר כי יתוקנו כי אצ"ל למי שיש בו קצת כשרון כ"א גם לכלב עז נפש אם הוא חי טוב מן הארי הגבור לכבוש יצרו אחר שכבר הארי מת ומה שאני אומר שבני אדם אלו הם מתים בחייהם הוא כי הנה החיים יודעים שימותו וע"י כן שבים אל ה' אך והמתים אינם יודעים מאומה וע"כ אני גוזר ואומר כי אלו שאין זוכרים המות לא חיים הם כי אם מתים בלתי מרגישים ומהטוב שיש להם עתה שהם הולכים אחר היללות טובות העוה"ז

הם אוכלים כל זכותם פה ואין נשאר להם עוד שכר על איזו מצוה שעשו כי אכלהו בעוה"ז ואח"כ נשכח אפילו זכרם כנודע מחכמי האמת שאפילו שמה הם שוכחים באותו העולם וזהו כי נשכח זכרם וש"ת משכר מצות אין להם עוד אך יהיה להם מאשר בחרו בזה העולם הנה אז כאשר נשכח זכרם גם אהבתם שאהבו טובות העה"ז כאכול ושתה ושמחות וגיל ואסוף זהב וכסף וכיוצא שהוא מה שבהם חטאו בין אדם למקום וגם מה שחטאו בינם לחבריהם שהיה ע"י קנאה ושנאה הנה הכל כבר בזמן ההוא כבר אבדה מתחלה כי מעת סלוקם נעזב הכל נמצא כלל הדברים וחלק אין להם עוד לעולם בכל אשר נעשה תחת השמש בעוה"ז לא ממצות ולא מטובת העולם הזה אשר בם בחרו:

פסוק ז

אחר תתו דופי במתהלכים אחר טובות העוה"ז ותענוגיו בא ודבר בל' יחיד אלא אחד מתוך מרובים אשר יטה אוזן לדבריו ואמר לך אכל וכו' לומר וסור ממעשיך הנזכר ולא תקוץ באמור שאצוך סגופים ויסורין רע ואסיר ממך שמחה וטוב לבב כי לא תוכל לסבול כי הנה גם עתה אכול בשמחה לחמך כלומר ולא מותרות כ"א תסתפק בלחם איך שיהיה לחמך ולא מעושק כ"א יגיע כפיך כי תאכל ואז אכול בשמחה שמח בחלקך כי איזה הוא עשיר השמח בחלקו. עוד כיון לא תאכל לחמך בשחוק וקלות ראש כ"א בשמחה כאמור ולא כסעודת הרשות וגם מן היין לא אמנעך אך הזהר כי הרבה יין עושה שהוא תחלת המשך היצה"ר את האדם אבל שאולה אך שתה אותו אך בזאת שיהיה בלב טוב והוא כי לכל אדם יש ב' לבבות יצר רע ויצר טוב כשתשת' לא יהיה בצירוף היצה"ר בכוונה הנאות וכיוצא כ"א בצירוף הלב טוב היא היצה"ט וזהו ושתה בלב טוב יינך שהוא לענג שבתות וימים טובים וימי הפורים וסעוד' מצוה וגם במאכל לקיים בריאת גופך לעבוד את ה' שכל זה הוא בחברת יצה"ט ואף גם זה יהיה יינך שלך ולא יין ענושים ומעשקות וזה שאמרתי אכול בשמחה וכו' הוא כאשר כבר רצה אלהים את מעשיך ששבת בתשובה לפני קונך ע"י חרטה ווידוי כראוי שיהיה מאהבה ולא מיראה והוא מאמר רז"ל בגמרא כי השב מאהבה זדונות נעשים לו כזכיות וזהו כי כבר רצה שהוא כאשר כבר היו לרצון וזכות כל מעשיך שהוא על ידי שובך מאהבה שמעשיך הראשונים רצה בם האלהים תחת אשר מאסתם נעשו רצון וזכות. או שיעור הכתוב לך בשמחה וכו' לומר לך וסור ממעשיך הנזכר מהוללות לבבך מטובות העוה"ז כי תשוב בתשובה מהם וא"כ תהפך המאכל ומשתה שהיית עושה להנאות העולם הזה תהפך לעבודת ה' לאכול פת לחם לבדו משלך בשמחה שמט בחלקך ושתה בלב טוב הוא היצה"ט כמדובר כי אז כבר רצה האלהים את מעשיך כי בלחם ויין שהיית חוטא בם נהפכת לטובה. עוד

אפשר כיוון מה שאמרתי אכול בשמחה וכו' ולא אמרתי שתצום ותבכה על עונותיך היא כי אני מדבר כאשר כבר רצה האלהים את מעשיך בתשובה הראויה ותנאיה כי אחרי כן תשמח ותגיל בה':

פסוק ט

או יאמר ראה חיים כו' כי הנה לכל אדם ג' נשים נפש רוח נשמה והאהובה מכלן היא הנשמה ולא כל אדם זוכה אליה רק גדולי השלמות מאד וגם הם לא במהרה כ"א אחר רוב שנות' אמר הנה צויתיך על הכשרון מתמי' מתחלתך והנני מוסיף ואו' תעדיף יותר עד גדר שלא בלבד תאיר לך בעה"ב אחרי צאת נפשך מהעה"ז כ"א ראה חיים פה עם האשה אשר אהבת וחשקת בה היא הנשמה אם אפשר כל ימי חיי הבלך אל העה"ז כי בה יקראו ימי חיים מה שעד כה אשר נתן לך ה' שתחי' בעה"ז לא היו רק הכל ימי הבלך ולא ימי חיים כי יקנו חיות והויה כי בה יאמר עליך כי הוא חלקך כי הוא ית' יקרא חלקך והוא בשום לב אל פסוק חלקי ה' אמרה נפשי ופסוק חלקי ה' אמרתי וכו' כי נהפוך הוא כי הנה הוא ית' הוא הכל ונפש הצדיק היא חלק מאתו יתברך ואיך יאמר חלקי ה' אך הוא כן דרך החלק לחשוק ולמשך אחר הכל ולא יתהפך אמנם זה חסדו יתברך עם השלם שתאב יותר אל החלק מאשר החלק תאב אליו כי ע"כ אמרו רז"ל למה היו האמהות עקרות מפני שמתאוה הקב"ה לתפלתן של צדיקים וכן בענין קבלת תשובה והיות מצרף מחשבה טובה למעשה וכאלה אין מספר ועל זה אמר המקונן חלקי ה' אמרה נפשי שהוא יתברך רואה אני שהוא תאב אלי החלק אל הכל כאלו הוא חלקי ע"כ אוחיל ולא אתייאש מן הרחמים וכן בדוד הוא אומר חלקי ה' אמרתי כדי שמק"ו אשמור דבריך שעם היות הוא יתברך הכל חושק בי ומה גם אתה אני וע"כ אשמור דבריך בחשק ונבא אל הענין אמר שע"י היותר זוכה אל נשמה יהיה כ"כ חושק בך כי יתייחס לחלק לך וזהו כי הוא חלקך וזה החיבור שיהיה לו יתב' עמך שבין בהיות בחיים עוסק בתורה ומצות בין בהיותך עוסק בעמלך אשר אתה עמל בדברים שהם תחת השמש הם מילי דעלמא אשר איכותן תחת השמש בכולם תהיה דבק בנשמה ובו יתברך כל עוד שהוא עמלך הצריך לך ולא תעשה עיקר מעניני העולם הזה:

פסוק י

הנה הפסוק נראה חלילה מתיר הרצועה אך יאמר במה שידענו כי אמרו רז"ל שכשהצדיק נפטר מן העולם מעבירין אותו דרך גיהנם שיעלה עמו הקרובים לעלות בזכותו כנודע והנה לקצת צדיקים היה פחד פן מדי עוברם יהיה איזה התעוררות מדת הדין עליהם מאיזה דבר אשר חסרו משלמותם כי ע"כ אמר ריב"ז ועוד שאיני יודע באיזה

דרך מוליכין אותי ודוד המלך עליו השלום היה מתפאר שהיה בטוח מזה באומר גם כי אלך בגיא צלמות לא אירע רע וכו' ונבא אל הענין אמר פן תאמר בלבבך רבים אזהרותיך עלי אעסוק בכשרון כל ימי הבלי והנה מה אעשה ואירע כי לא יסכון לי כל זה כי הלא אין קץ לקיום המצות ומי זה האיש יוצא מן העולם ותרי"ג מצות בידו או כל דעת וחכמת התורה בידו ולא חציה ולא אחד מני אלף ממנה כי אין לה סוף וקץ דומה לאלקים אשר נתנה והן ידעתי כי אם אעבור דרך ג׳יהנם שהוא מקום כל כחות הרוגז לא יתבעו ממנו רק מה שיכולתי עשות אך מדי עברי שם אולי יהיה התעוררות עלי מה ואאחז. אמר אל תירא כי הנה כל אשר תמצא ידך לעשות בכוחך כפי יכלתך וכח השתדלותך עשה ואל תירא כי הנה אין מעשה וחשבון שלא ישאלו ממך מעשה שתעשה תמיד מצות וגם חשבון כלם לומר שלמה לא השלמת חשבון כל המצות כי אחר שהוצאת ימיך במעשה המצות אינך מחויב להשלימם וכן אין שואלים ממך דעת וחכמה כי אם לא מצאה יד שכלך לשתיהן יחד כי אם לאחד מהם מה יכולת עשות וש"ת אם לא יעבירוני דרך שאול לא אירא כאמור לז"א בשאול בטעם זקף גדול כמגביה קול ואומר בשאול אתה מתייירא אין פחד כי אין כח לשאול לשלוט או להתעורר עליך רק כשמוליכין אותך שאולה אך לא כשאתה הולך שמה שהוא להיטיב לזולת וז"א אשרה אתה הולך שמה כי אחר שאתה הוא שמה ואין מוליכין אותך אל תירא:

פסוק יא

שבתי וכו' הנה היה אפשר לפרש כי הנה השגת המבוקשים אפשר לייחס אל החריצות והשתדלות או אל הטבע או אל החכמה ובה שלש בחינות חכמה תבונה ודעת האמורים בבצלאל וימלא וכו' ועל השתדלות אמר לא לקלים המרוץ ועל הטבע אמר ולא לגבורים המלחמה ועל החכמה אמר גם לא לחכמים לחם ועל הבינה וגם לא לנבונים עושר ועל הדעת וגם לא ליודעים חן בעני היוצר להשלים מבוקשם על שהגיעו לכלל דעת שהוא אחר החכמה ובינה כי עת וכו' אך לפי המשך הענין יצדק יותר לפרש על דבר תיקון האדם אל שלמותך לתת דין וחשבון לפני קונו והוא כי הנה מה שמקבל האדם מרבו נקרא נחמה של תורה שהוא העיקר אך אין זה מספיק עד ישתלם בבינה דבר מתוך דבר ולמעלה ממנו הוא המשיג מדרגה שלישית והיא האחרונה שבמעמד שלשתן אשר נמצאו בבצלאל כד"א וימלא וכו' בחכמה בתבונה ובדעת והם הג' שבהם הוא יתברך ברא את העולם שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו וכו' ונבא אל הענין והוא כי בני אדם הבאים אל העה"ז יש בא להשתלם במצות עשה שהוא הצריך להשלים בגלגול הזה ויש להשתלם בהשמר ממצות לא תעשה ויש להשתלם בחכמה

הוא לחמה של תורה ויש בתבונה להשיג רבוי עצום מפרטי התורה ונקרא עושר כמו שכתבנו על והשבע לעשיר אננו מניח לו לישון ויש בא להשתל' במדרג' הג' והוא הדעת כאשר הי' בצלאל שהוא השגת מדרגה שלמעלה מחכמה ובינה והיא השגת סודות עליונים שבהם הוא לחן בעיניו יתברך על דבקותו בעצם והנה על החלוקה הא' והיא אשר איננו צריך רק מצות עשה שאינו מן החוטאים במל"ת וצורך שלמותו הוא מצות עשה יש בלתי יגע בהם בבחרות כי הוא סומך על זריזותו שבבא ימי הזקנה אז יחרץ וימהר יחישה ויהיה רץ כצבי לצבור כעפר מע"ט ואשר שלמותו שצריך לו הוא להלחם עם יצרו לפרוש מעבירות אשר הורגל בם יש גם בזה סומך ומתעלל מלהלחם עם יצרו במל"ת עד רוב ימיו באומר כי גבור כארי הוא להלחם ביצרו גם כי עתה לא יעשה כן עוד חזון למועד ויעשנו ואשר מה שצריך לפי בחינת נפשו הוא להשתלם בחכמה ומתחיל בעצלות באומר כי מעתה עד ימי שנותינו ע' שנה ישיג ויבא עד קצו וכן הנבון עד בא אל השגת בינה עד יתייחס לעושר וכן אשר ענינו היא הדעת אומר בלבו כי כבר השיג אך לבא עד קצו להיות לחן בעיניו יתברך לאט לו יהיה עד גבול חיי האדם ועל כל אלה בא שלמה לומר כי אין גם א' מאלה הולך מהעולם וחצי שלמותו בידו כי על הא' לא לקלים המרוץ לעשות מצות בנחיצות בשלהי ימיו שמא לא יפנה וכן לא לגבורים המלחמה עם יצרם ע"כ צריך מיד לבלתי הניחם להשתרש כי יוכל אחרי כן וכן לחלוקה הב' לא יפנה להיות לחכמים לחמה של תורה כי לא ישלים חוקו הצריך לו לפי בחינת נפשו וכן לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן היא החמישית כי לא יפנה להגיע אל גדר זה כי הנה עת הוא עת למות וגם ופגע הוא כי טרם זמנו יפגע בו המשחית כענין כיון שניתן רשות למשחית אינו מבחין וכו' נמצא כי א' משתים לא יבצר ממנו ולא יאריכו כי אין יודע מדת ימיו ולפעמים מה שחושב לע' שנה והוא למ' וכיוצא נמצא שגם העת נעשה לו כמקרה בערך המת מע' והלא' וזה אומר הקרה את כלם כי כמו עת כמו פגע שניהם יתייחסו למקרה גם העת בערך שלא הגיע אל ימי שנות ע' שנה באופן שלכל הה' הנזכר יחסר זמן להשתלם לעצלותם:

פסוק יב

אמר גם דרך כלל יש עוד רעה חולה לאדם גם למגיעים לזקנה והוא כי גם לא ידע האדם את עתו והוא תוכחת מגולה לכל האדם כי כמה וכמה מתעצלים מלשוב עד ה' ולתקן מעשיהם באומרם עוד חזון למועד כי רחוקה המותה בעיניהם באופן כי גם אם ע' שנה יחיה תבא עליו פתאום וגם אומרים קצתם בלבם כי כאשר יראו עצמם נוטים למות אז יתודו וישיבו מדרכם הרעה ואל על יקראוהו יקבל תשובתם בהחפזם והנה יש

שלפעמים לא יזכו להתודות קרוב למיתתם כי תבא אסכרה ודומה לה החונקת גרונו ולא יוכל להתוודות ויש יוכל לדבר אך לא זו התשובה בחר לו יה כי היא מאימת מות ואינו. דומה למקדים תפלה לצרה וזה מאמר שלמה והוא כי הנה ארז"ל כדגים וכו' ונבא אל הענין אמר צר לי עליך אחי התתרפה מלשוב ולתקן מעשיך עד עת למות כי הלא גם לא ידע האדם את עתו והיה לך לשוב היום שמא תמות מחר או אחר שעה ולא תאמר שתתודה ותשוב ביום המות כי הלא ב' הנה קורות בני האדם יש נאחזים כדגים במצודה רעה היא חכה שנתפסים במזלג בגרונם כן הוא המת במיתת אסכרה ודומה לו שנאחז בגרונו ואין יכול להתוודות כלל ונמצאת יוצא מן העולם בלי שום תשובה וש"ת הלא ח' מני אלף ימות באופן שלא יוכל להתודות לז"א וכצפרים האחוזות בפח כי אז דרכם לצפצף ביותר במר נפשם כן גם כן יקרה לאדם יחלה את חליו אשר ימות בו ופיו וגרונו פתוחים להתודות אך גם זה איננו מספיק כי כאשר הצפרים מצפצפים אחר היותם אחוזו. בפח כי אז דרכם לצפצף ובראשונה היו שותקים ולא יועיל למו כי כבר הם מטים להרג כן יקרך גם עתה כי טרם תאחז שתקת ועתה תצפצף במר נפשך שנאחזת ואינה תשובה שלימה להנצל מיד שאול סלה כי לא תעדר מהם דינה של גיהנם זמן מה מש"כ אם שבו מקודם למות נאטם כראוי בכל יום ובכל שעה הנה כהם הם ב' הסוגים יוקשים בני האדם בשני הדרכים האלה כי גם השנית לא טוב ומה גם הא' וזהו עם היות לעת רעה הוא עת קצבת המות כשתפול עליהם פתאום שלא היה המות נגדו תמיד שהוא פתאום כי שכחה ותפול עליהם פתאום מש"כ לזולתם אשר לא שכחוה. או יאמר כי גם לא ידע וכו' לומר הלא אמרתי לך כי עת ופגע יקרה את כלם והנה הלא תתאנה ותאמר כי לא ידע האדם את עתו וע"כ שונה באולתו עד אין מספר ומתעצל מלשוב אך לו עשה ה' ידע האדם את עתו הלא היה מרחוק תכין צידה לדרכו ומתקן עותו בפרוזדור ליכנס לטרקלין אמר גם על זאת לא צדקת אענך הלא הוא כי גם לא ידע האדם את עתו של עצמו הלא יביט את אשר יקרם אל זולתו ויראה ויקח מוסר כי הלא כדגים שנאחזים וכו' וכצפרים וכו' כהם יוקשים בני האדם זולתו לעת רעה ולמה לא יקח מהם מוסר השכל כי מתים בלי חמדת שלמות כי שטוף חמדת העה"ז מנער והוא לפעמים ישיגו טוב העה"ז ותחתיו תעמוד בהרת איבודו כדגים שנאחזים במצודה רעה שהיא חכה כמש"ל והיא כי בפי מזלג החכה יש מאכל אשר יאכל ויחמדהו ולא ידע כי תחתיו יעמוד המזלג ויתחב בגרונם וימות כן לחמדת טובות העה"ז הטובים למאכל ימות אחרי כן ויש שטרם יהנה מהטובות ימות והוא כצפרים האחוזות בפח שקושרים בו גרגיר חטה או שעורה ובא הצפור לנקר בו ולא יאכלנו ויתפס ולא נהנה הנה כהם

יוקשים בני האדם מבלי משים לב אל המות ויתייאשו ממנה עד בואה אליהם פתאום. עוד אפשר כי לא ידע האדם את עתו גם כשנופל למשכב בחליו אשר ימות לא ידע עתו שמת מהחולי ההוא ולא ישוב ויתודה בתשבו כי אין זה כ"א מה שאכל מאכל שהזיק לו ויעשה תרופה להריק אותו והוא כדגים הנאחזים בחכה כי בחודו של מזלג נתון אוכל והדג בולעו וכשנאחז תושב שהמאכל הזיק ולא ידע כי תחתיו יעמוד המזלג ומתחזק למשוך עצמו לאחור וכל מה שמתחזק הוא מסתכן יותר שעי"כ נתחב המזלג יותר בחכו כמו כן חושב האדם שמהמאכל הוא חולה ולא ידע כי תחתיו יעמוד העון והוא הבא להמיתו וכל מה שעושה תקונים להרפא מהמאכל ולא להסיר העון הוא מכביד יותר ויש יתלה בלאות ויגיעה שהלך למקור פלוני לבקש מזונו ויגע או אויר אותו המקום הזיקו ולא ישית לב כי העון הוא והוא כצפרים האחוזות בפח שהל' ברגליו לרדוף אחר חטה ושעורה שבפח ונלכד ברגליו וחושבת שההליכה לשם גרם ולא ידע כי מלאך המות מה ליה הכא מה ליה התם:

פסוק יג

אמרו רז"ל עיר קטנה זה הגוף ואנשים בה מעט אלו אבריו ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע ולמה קורא ליצר הרע גדול שהוא גדול מיצר הטוב י"ג שנה וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים כמנון ועקמון ומצא בה איש מסכן חכם זה יצר הטוב ולמה קורא אותו מסכן שאינו מצוי בכל הבריות ואין רובן של בריות נשמעין לו ומלט הוא את העיר בחכמתו וכו' והנה קשה מאד כי יראו דבריהם סותרים זה את זה כי אמר שהיצר הרע קדם י"ג שנה ואיך יאמר אח"כ שהמלך הוא היצר הרע ומצא את המסכן הוא היצר טוב והלא נהפוך הוא כי היצר הטוב הבא באחרונה הוא מצא את הקודם לו ועוד איך יאמר שלמה בחכמתו גדולה היא אלי האם מה שהוא לכל צדיק שכובש היצר הטוב את היצר הרע יפלא בעיני. אמנם לבא אל הענין נשים לב אל לשון המקרא שהיה ראוי יאמר מסכן וחכם בו"יו ולא מסכן חכם אך הנה אמר למעלה כי לא לקלים המרוץ וכו' שענינו כאשר כתבנו ללמדנו דעת לבל נניח הכשרון לעת זקנה באמור כי במרוצה בימים מועטים נהגו הרבה בקלות זריזותנו כי אחר שיושרש ויתחזק היצר הרע הרבה מי יוכל לו והנה ממוצא דבר יצא עתק מפי איש אשר הפליג ברעה לדבר ולומר מה בצע כי אשוב ואערוך נגד היצר הרע אחר שהמלך והתחזק על כל האברים שני' רבות מאד והפליג עבירות אשר כל א' נעשה מלאך משחיתוהם העומדים כמגדלי עוז נגד היצר הטוב והן הם עזר כנגדו להחטיא אח האדם כי עבירה גוררת עבירה ועל כן מייאש מן התשובה חלילה וכן לא יעשה לתת מורך בלב הבאים לשוב ?והלא מיתה וכמה נראו בארץ שהרשיעו עד

בלי די ויתאזרו נגד יצרם ויכלו עם היותו בכל כחותיו הרבים והעצומים כרבי אלעזר בן דורדיא ויוקים איש צרודות ומנשה בן חזקיהו ודומה להם על כן שב ויאמר גם שאמרתי לבלתי הניח עד יגדל היצה"ר מאד אל תתייאש מן הרחמים כי הנה ג"ז ראית חכמ' יצה"ט הילד מסכן וחכם תחת השמש אך לא שמתיה בגדר חלוקה למה שגדולה היא אלי אך לזולתי לא תגדל כ"כ כי גדול יצרי מזולתי כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו ופירש מה היא חכמת היצר הטוב הגדולה והיא כי הגוף עיר קטנה ואנשים בה העט הם אבריו ובא אליה מלך הוא היצר הרע וסבב אותה מכל כחותיו ובנה עליה מצודים גדולים ועצומים הם רבוי עצום ממשחיחים שהפליג לעשות בעבירות רבות וגדולות שהם כמצודים ומגדלים עצומים לבלתי נתין את היצר הטוב עבור בגבולו והנה איזה הדרך יוכל היצר הטוב להאבידו ולנתוץ ולהרוס כל בניינו ואמר כי ראה תחת השמש שאירע שמצ' היצר הרע את היצר הטוב המסכן משולל עזר אברים ומצות מצאו חכם כל כך עד גדר שעם כל חזוקי היצר הרע מילט הוא את העיר מידו בחכמתו והוא פליא באופן שאין הכוונה שמצא היצר הרע את מציאות היצר הטוב כי הלא הוא קדם אלא שמצאו כל כך חכם שנצחו בחכמתו ומלט את העיר מידו והוא כר' אלעזר בן דורדיא וכיוצא בו ושמא תאמר אם כ"כ כח היצר הטוב המסכן יפה איך ירבו רשעים בעולם ולא יעצר כח יצרם הטוב להתהפך אל הרודף ולהאבידו אל תתמה כי הנה האדם לא זכר את האיש המסכן ההוא והוא כי אין כח חכמת היצר הטוב להתנדב כ"כ בחכמתו אם לא לבא להטהר מעצמו שזוכר בלבו את יצרו הטוב ומעורר אותו שאז מסייעין את יצרו הטוב מן השמים אך ואדם לא זכר את המסכן ההוא כי אם שוכחים אותו לגמרי ועל ידי כן מתישים כחי:

פסוק טז

אמר דרך מווכח אמרתי אני שלמה בלבי בחינת רוח הקדש מה זה שהאדם נוטה אחר עצת היצר הרע מאחר עצת היצר טוב עם היות שהוא בחכמה ודברי היצר הרע פתיות ובל ידע מה כי מי לא ידע שמועצותיו להאבידו אך הוא מב' טעמים א' כי חכמת המסכן בזויה כי לא ייעץ את האדם כי אם בזיון שיהיה נבזה בעיניו נמאס כי בא מטיפה סרוחה ושהולך למקום עפר רמה ותולעה ושילבש שק ואפר יציע ויענה בצום נפשו ויבכה יומם ולילה על אשר חטא על הנפש והנה גבר יהיר לא יערב חכמה זו כי הוא של בזיון אך היצר הרע אמור יאמר אליו אכול משמנים ושתה ממתקים ולבוש שני עם עדנים בנאוה ובגודל לבב כי מי כמוך ועל כן יטו אליו ועוד טעם ב' והוא כי הנה דבריו אינם נשמעים והוא כי אלו היצר הטוב היה מפציר ורודף אחר האדם ישמע עצתו ככל אשר יעשה

היצר הרע שלא ישקוט עד אם כלה הדבר היו כל העם צדיקים אך הנה היצר הטוב ירמוז בלבד כלאחר יד אך היצר הרע נעשה כבעל הבית משתרר גם השתרר על כל האברים אנשי עצתו כמעט צועק וגוער בם וז"א ודבריו אינם נשמעים כי אם כמעט ברמז הפך היצר הרע ע"כ משיבה לו רוח הקדש ואומרת אל תאמר כי דברי היצר הטוב אינם נשמעים כי מה שאינם נשמעים הוא בהתבהל האדם מיד אחר עצת יצרו הרע אך אם היה האדם אומר מה החפזון הלז טוב טוב הוא אנוח ואתיישב בדעת ואדע' אם אעשה ואם אחדל אז הייתי שומע דברי היצר הטוב בעצם כי דברי חכמים בנחת נשמעים כשהוא בנחת הם נשמעים יותר מזעקת מושל היא היצר הרע בכסילים הם האברים הפתאים הנפתי' אחריו שאמרת שקולו נשמע כגוער וצועק על האברים שהם עבדיו לעשות רצונו הפך היצר הטוב שלא ישמע קולו דע כי ע"י נחת יהיה נשמע יותר מאשר יושמע זעקת מושל במשועבדים אליו ושמא תאמר הלא גם שאנוח ואתיישב לראות מה ידבר בי היצר הטוב האם יבצר מהיצר הרע מהיות עמו כלי קרב להלחם עם היצר הטוב הם כל כחות טומאה אשר נעשו בעונותיו העוזרים אותו כי עבירה גוררת עבירה שהיא על ידי הכחות ההם כמפורש אצלנו במקומו אל תחוש כי הנה טובה חכמה של יצר הטוב מכלי קרב של שכנגדו ומה הוא החכמה הלא הוא כי חטא אחד יאבד טובה הרבה והוא משז"ל לעולם יראה אדם עצמו כאלו חציו חייב וחציו זכאי וכאלו כל העולם חציו חייב וכו' עבר עבירה א' אוי לו שהכריע את כל העולם לכף חובה עשה מצוה א' אשריו שהכריע את כל העולם וכו' וזהו ישית היצר הטוב בלב האיש למען יעמוד נגד כל כלי הקרב שות שתו השערה להחטיאו והיא עצת חכמה.

פרק י

פסוק א

זבובי מות וכו' משיב שלמה ואומר הלא אמרתי כי טובה חכמת היצר הטוב מכלי קרב היצר הרע הם המשחיתים אשר נעשו בעבירות הבאים לעוזרו להחטיא ומי יתן ולא היו רק כלי קרב אך הנני רואה כי גדול כח היצר הרע שאת זבובי המות הם המשחיתים הנעשים בעונות זמה וכל עונות מתק תאוה שעל כן נראים זבובים שהולכים אחר כל מתוק כן אלה מחטיאי אדם בדבר עריבות זמה ודומה לה מעין מה שנתהוו מהם שהם גורמי המות כנודע כי ע"כ נקראו זבובי מות הנה גדול כח היצר הרע המספיק להבאיש זבובי המות שיעלה באשם עד הגיע ריח סרחונם אל מי שבאים להחטיא שהוא בראם ומעשים נפשו בטומאתם עדי עוד יוסף ליטמא בחטא באופן שעל ידם נעשו כדבר טבעי

וא"כ איזה חכמת יצר הטוב יוכל למנוע החטא. או יאמר זבובי מות על הנשים שגרמו המות להיות כזבוב שהולך אחר המתוק כחוה כד"א ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה וכו' והנה היצר הרע הבאיש ריח נשיו להחטיאו עד שקצף הוא יתברך עליו והכתיב ויעש הרע עד גדר שהיה סיב' שהביעה שמן רוקח יקר וכו' והוא כי ב' כתרים היו לו לשלמה א' כתר מלכות המתייחס לנזר שמן רוקח שנמשח בו וכתר תורה והנה ידוע שכתר תורה גדול מכתר מלכות ואמר שלמה ראה מה גדול כח היצה"ר שהספיק על ידי מה שהבאיש זבובי מות עד שהביע ודבר שמן רוקח הוא כתר מלכות נגד כתר תורה הגדול ממנו כקורא עליה ואומר אצ"ל שכתרי גדול מכתרך כי אם שהלואי לא חכמת לך כי הלא יקר מחכמה ולא ממציאות חכמה כי אם גם אשר היא מכבוד שהוא חכמת הכבוד כמשז"ל אין כבוד אלא תורה וז"א מכבוד ולא אמר ומכבוד טוב ממנה היה לך סכלות מעט כי הלא גודל חכמה הפילו שע"כ אמר אני ארבה ולא אסור מש"כ אם מסכל החכמה היה שלא היה אומר כן כי על רוב חכמה הוציא עצמו מכלל השאר ואין כח יצר הרע גדול מזה שיכול להכניע מעלת התורה עד אומרם כי סכלות מעט יקר ממנו. משיבה רוח הקודש ואומרת אל תאמר כן שהיה טוב לך סכלות מעט לבלתי תחטא בלא ירבה לי נשים אדרבא נהפוך הוא כי הנה לב חכם לימינו כי עתה שחכמת נטית אל צד הימין כי אמרת אני ארבה ולא אסור דהא מיהא כחפץ לבלתי סור לבבך היית מש"כ אם היית בסכלות מעט שאדרב' אפילו בכוונה לסור לבב היית עושה כי לב כסיל לשמאלו ולא עוד כי אם וגם בדרך שהוא כאו' בהדרך שהוא על דרך ידוע שהוא דרך ה' בעשותו מצות לבו חסר שעוש' הפעול' בלי כוונת הלב כ"א מצות אנשים מלומדה ויחוייב טעות במעשה ויצטרך לומר לכל רואה טעותו כי סכל הוא מסכל התורה ולא יתמהו בטעותו או שמן הסתם הוא חושש' שמא הוא טועה על סכלו התורה ואומר לכל סכל הוא ושלא יתמהו אם הוא טועה באופן שאין מקום לומר שיקר מחכמה הוא סכלות מעט:

פסוק ד

יאמר אם רוח המושל הוא שגברה בך רוח מושל והשתרר יעלה לרדוף אחר השררה והממשלה מקומך אל תנח וברח מן השררה או גם כי תשתרר לא יגדל ערכך בעיניך ולא תגדיל כסא כ"א מקומך השפל שהיה לך עד כה אל תנח כי מרפה השפלות הזה יניח לך מלחטא חטאים גדולים המתרגשים בשררה ולא בלבד במזיד או בשוגג שהוא בידיעת אשר תעשה אלא שתשגה ותחשוב שהדבר מותר כי השררם תביאך לחטא כ"א במה שלא תכוין כי הנה יש רעה על האדם שאינה שגגת הוראה לחייב את הזכאי בחשוב שהיא חייב כי אם גם מה שלא עלה על לב השליט כי דרך משל היה מזכיר מיתת' חרב

ושמעו עבדיו פתאום וחשבו שהיה גוזר להרוג בחרב את אשר לפניו או איש שהזכיר בקרוב ויקומו בפתע עלי ויהרגוהו נמצא נתרגש על ידי המושל ההוא דם נפש במה שלא כיון ומה גם באשר יכוין והנה אין זה נקרא רק למושל לכן יעצתי תברח משררה או גאוה ותתרחק מכמה מיני חטאים גדולים וש"ת גם אם אשתרר ואהיה שפל כערך מקומי הראשון לא אמלט נחשי מכיוצא בזה לכשל בגזרת שררה מזיד או שוגג או כשגגה שיוצא אל תחוש כי הלא ניתן הסכל הוא הסכלו' להשתלשל חטא במרומים רבים הוא בכמרומי שבת בגאוות גדולות ע"כ יעצתי כי ועשירים בשפל ישבו פן יתגאו בעושרים ויאבדו. או יאמר אם רוח המושל בך הוא היצר הרע שהגיע עד גדר העשות בעל הבית להשתרר בך אל תתיר לו הרצועה עד גדר שתנח מקומך שבגן עדן לאחר כי אם תחזור בך ומקומך לאחר לא תתן כדרך הרשע שהצדיק נוטל חלקו שבגל עדן לזרים ושמא תאמר הלא גם אם אחטא הלא מרפא התשובה בידי אם תאמר כך כי מרפא הידוע של תשובה לא יוכל לרפאות את הכל כי יניח מלרפא חטאים שוגג גם אם יהיו חטאים גדולים ולא תשוב מהם ושמא תאמר הלא בשובי אשית לבי לשוב מהשוגג כמזיד ומה גם הגדולים לז"א הנה יש למטה מהשוגג הטבעי עוד אחר קל הימנו והוא חטא גדול ואדם דש אותה בעקביו מלשוב ממנו והוא כי יש רעה וכו' יהיה כשגגה היוצא וכו' והכוונה לומר משל בזה ובכיוצא בזה וזה אמר כשגגה שיוצא כלו' כזה וכדומה לה כלומר כמו שגגה שיוצא וכו' כי ממשל משל הוא ואשר איעצך לבל תפליג לחטא עד גדר תניח מקומך והוא כי הנה דע לך כי ניתן הסכל הוא הסכלות לחטא במרומים רבים הם המתרוממים ומתגאים כי בם אוה היצר הרע למושב לו להחטיאו לכן זאת עצתי כי לא בלבד דלים כ"א גם ועשירים בשפל ישבו וייטב להם. או יאמר ע"ד זה אם רוח המושל הוא היצ"הר יעלה עליך השמר פן תפליג עד גדר תנח מקומך והוא מה שאז"ל אם רואה אדם שיצרו מתגבר עליו ילבש וכו' וילך למקום שאין מכירים אותו וכו' כי מרפא השנוי מקום אם תפליג עד יתגבר לא יתקן את הכל כי יניח חטאים גדולים שוגגים שאדם דש בעקביו ע"כ טוב טוב לבלתי בא אל הגדר ההוא כי אז לא יזלזל לבלתי הרפה מהחטאים הנזכרים והשאר קרוב אל הקודם:

פסוק ז

אמר מעין אשר ראה עולם הפוך עליונים למטה ותחתונים למעלה אלא ששם היה שנתעלף וראה אותו העולם ואת אשר הכיר פה עליונים ראה אותם תחתונים ואת התחתונים עליונים אך שלמה ברוח קדשו היו לפניו אשר הם גרועים ועבדים למעלה ראה אותם פה על סוסים ואשר הם למעל' שרים ראה אותם כעבדים אך אין זה רק על

הארץ אך על השמים נהפוך הוא ואפשר שעל הגלות התנבא שהיו המלכיות על סוסים וישראל היו כעבדים על הארץ ואמר הנה חופר גומץ הוא פרעה שחפר גומץ להפיל בה את ישראל באו' כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו בו יפול שנטבע בים מדה כנגד מדה וזהו בו יפול אך מה שקשה לי הוא כי ופורץ גדר הוא נ"נ שפרץ גדר ירושלים וב"ה שהראוי הוא ישכנו נחש מיד כי אם העם חטאו הבית המקדש מה חטא וכן מסיע אבנים הוא מי שאמר ערו ערו עד היסוד בה והסיע האבנים להלאה משערי ירושלים יעצב בהם ולמה לא נעצב כ"א האריך לו אך מהמן ויון לא הוקשה לו כי לקחו חלקם מיד וכן בוקע עצים הוא אדריאנוס בביתר שבקע עצי ה' צדיקים גדולים ותינוקות של בית רבן שהיו בלא חטא ת' מלמדים בכל א' מת' כנסיות יסכן בם ולמה לא נסתכן כאשר היה בפרעה והשיב אם קהה הברזל לומר הנני מביא לך ראיה כדי ללמוד מהם תשובה ממקים שבאת' כי אמרת שכאשר פרעה נפל בגומץ שחפר כן היה ראוי לאחרים והלא גם פרעה היה ראוי ילקה מאז בקש להרוג את משה והוא כי אם קהה הברזל כאשר בא פרעה להרוג את משה שקהה החרב כי נתקשה צוארו הנה היה כי והוא משה לא פנים קלקל שלא קלקל צלם אלקים מפניו עם היותו בבית פרעה וקדושתו היא סמכתהו אך עם כל זה ראוי להקשות כי לפי גודל קדושתו היה ראוי שלא בלבד ינצל משה כ"א גם וחיילים יגבר להרוג את מבקש נפשו כאשר היה באברהם עם אמרפל וחבריו שהיו מבקשים נפשו כי הלא לא יגרע מאברהם כ"א אדרבה ויתרון הכשר חכמה כי חכמה עושה יתרון הכשר והוא היתה במשה בעצם אך הטעם שלא השליטו בפרעה להפילו הוא כי הנה אם ישוך הנחש הוא פרעה למשה בלא לחש לא כן היה כי אם ע"י מה שלחש לו לפרעה דתן בלשון הרע שאמר שהרג את המצרי ועל כן להיות שאשמת הדבר על דתן לא נאשם פרעה כן הדבר בכל הגליו הנזכר כי מה שלא פקד ה' על עושי הרע הוא כי עונו' ישראל גרמו כי ואין יתרון לבעל הלשון הוא דתן שאינו כ"כ גדול שעונו יספיק להאריך לפרע' יותר מישר' שחטאו בימי נ"נ וחבריו שלפי יתרונ' מוסיפי' כח באויב להארי' לו:

פסוק יא

או אפשר התחיל להשיב מפסוק אם קהה וכו' והוא כי אומר מסיע אבנים ובוקע עצים הוא על טיטוס ואדריינוס לומר איך השליטם ה' ולא נפלו בשחיתותם והענין כי הנה ישראל נתברכו בקול כי כשהקול קול יעקב אין הידים ידי עשו. ונבא אל הענין אמר אל תתמה איך ניתן כח להם על ישראל כי אם קהה הברזל מלמשול על ישראל הוא על כי והוא ישראל לא פנים קלקל כי היה להם שנאת חנם בלב והיו מראים אהבה לפנים וזהו

לא פנים קלקל ומי יתן והיו מקלקלים הפנים כי אם מראים פני אהבה ובקרבם ישימו ארבם וע"כ וחיילים יגבר הברזל הנזכר וגם שבדור ההוא היתה בו תור' הלא ויתרון הכשר נעשה על ידי חכמה אך חכמה שאינה מביאה יתרון הכשר לאו תורה היא כי כך היא דרכה של תורה שאת והב בסופה ות"ח מרבים שלום בעולם ושמא תאמר הלא ישראל נקראו תולעת יעקב שכחם בפיהם לכלות את כל הקמים עליהם ולמה לא הועיל למו תפלה כי הלא אם ישוך הנחש הוא בלא לחש אך כשיש לחש למה ישוך האם ואין יתרון לבעל הלשון בתפלה כנגד השנאת חנם מאחר שהיה בהם חכמה והלא דברי פי חכם חן שמוצא חן בעיני המקום לז"א אל תתמה ושפתות כסיל בשפתי חלקות ושנאת הלב תבלענו כי מה שמשביח בתפלה פוגם השפת חלקות כי זה וזה בדבר שפתים כי תחלת דברי פיהו בשפת חלקותם סכלות עוד יתכן מפסוק לב חכם לימינו וכו' עד פסוק עמל הכסילים תיגענו וכו' דרך נמשך מראש ועד סוף והוא כי בא כמוכח כדרכו ברוב המקראו' והוא כי הנה כנגד ג' בנים דבר אחד חכם ואחד רשע ואחד שאינו יודע תורה ומתאר אותם לחכם וכסיל והוא אשר לא עם הארץ הוא כ"א נמשך אחר כסילו' מעשים אשר לא טובים והשלישי מסכל התורה קרא סכל ואמר כי זה תוארם כי לב חכם לימינו נוטה אל הכשרון ולב כסיל תמיד לשמאלו נוטה אל השמאל והסכל מסכל התורה אצ"ל בחושבו לעשות רעה כ"א גם בדרך שהסכל הולך לתומו לבו חסר כי חוטא בבלי דעת כחסר לב כענין רבי עקיבא במת מצוה ואומר ומכריז לכל כי סכל הוא שלא יאשמוהו כי בער הוא מאיש וסיפר דרך ויכוח מעמד שלשתן והוא כי החכם מתחיל ומוכיח לכל אחד לפי רשעתו והנה אל הכסיל אמר אם רוח המושל הוא היצה"ר יעל' עליך ומתחיל להשתרר בך אל תניחהו עד אשר לא תוכל לו כ"א מקומך אל תנחהוא שלא תשליטנו בך עד גדר שמקום גן עדנך תניח לאחר כמז"ל זכה נוטל חלקו וחלק חברו בגן עדן ואל תבטח באמור כי אחר שתרשע תחוש על רעתך שאבדת גן עדנך ותירש פי שנם בגיהנם ומיראה תבא לשוב ולרפא שברך אל תבטח במרפא זה כי מרפא יניח חטאים גדולים כי לא תהיה תשובה שלמה כי לא תעלה מגדר עשות זדונות כשגגות וישארו השגגות עליך בלי כפרה לכן טוב לך בטרם יכבד עליך שוב מאהבה ולא תנוח אפילו חטא אחד שלא תתקן והנה כל זה אמרתי לך בהנחה שאחר שתפליג ברעה יהיה לך מקום לשוב וצויתיך תשוב מעתה וכל שכן כי שמא לא תפנה כי מי יודע אם תבא לך מיתה פתאומית ותמות בלא תשובה כלל כי הלא יש רעה ראיתי תחת השמש פתאום כשגגה שיוצא מלפני השליט לכן עשה ואל תאחר וככלותו החכם ליעץ את הכסיל שם פניו לדבר אל הסכל מסכל התורה ועוסק בטובות העה"ז לתומו כי לא ידע שלמות גדול ממנו לסכלותו ואומר לו

ניתן השכל במרומי' וכו' והוא כנודע כי כל טובות העה"ז ניתנו למ"ה שמעולם הפירוד אך לא לישראל גוי אחד שמעולם האחדות כי ע"כ ישראל נאמר ברבויי' נפש אחד כל נפש ששים ושש ובעשו נפשות ביתו וע"כ יעקב ואחיו חלקו העולמות אחד העולם הזה ואחד העולם הבא כי אשר חלק אלוה ממעל הוא לא יאות לו רק חכמת התורה לידבק בו יתברך וז"א ניתן הסכל הוא סכלות טובות העולם הזה במרומים המתייחסים לרבים כענין נפשות ביתו וע"כ ועשירי' שזכו בשפל ישבו כדי שיזכו באותו העולם וא"כ למה זה תמאס בתורה שהיא חלקך ותמשך אחר מה שאינו שלך ואחרי ספרו מאמר החכם אל הכסיל ואל הסכל בא ויספר תשובתם והתחיל בתשובת הכסיל ואמר ראיתי עבדים והוא ע"ד מז"ל מה ראה אחר שיצא לתרבות ראה י"א שראה אחד שאמר לו אביו יביא לו גוזלות והלך לקן צפור ושלח האם ולקח הבנים ונפל מן האילן ומת ואמ' הנה זה כיבד את אביו ושלח את האם וכו' שהם ב' מצות שבהם אריכות ימים והיכן אריכות ימים של זה וי"א שראה לשון רבי ישמעאל לוחכה את העפר וכו' ודומה לטעמים אלו הנה כי ראותי צדיק ורע לו רשע וטוב לו הסב לו להתפקר וזאת תהיה טענת הכסיל המתפקר לחטא באומר הנה ראיתי עבדים להיות עבדים לפחיתות כשרותם על סוסים ושרים בני אל חי כעבדים על הארץ וכן חופר גומץ היה ראוי בו יפול וכן פורץ גדר ישכנו נחש ולמה אינו נושכו וכן מסיע אבנים מרשות חברו לשלו ראוי יעצב בהן ולמה יאריכו לו וכן בוקע עצים של פירות חברו יסכן בהם כלומר שע"כ מתפקר באומר איה אלהי המשפט עד כה תבא תשוב' הכסיל וכהתימו משיב הסכל על תוחכתו ואומר אם קהה הברזל וכו' לומר הנה לי ב' טענות אחד כי טוב לי שלא למדתי חכמה כי הלא האם קהה הברזל ואינו חותך לא יאשם כי והוא לא פנים קלקל שלא עשו לו שיהיו פניו שחוזות לחתוך וחדודו עב כי קלקל הוא כד"א נחושת קלל עם היות שוחילים יגבר כשהיא קלל כי חרב וכלי מלחמה מגבירים חילים על שכנגדם כי הוא יתרון הכשר חכמה כי כיתרון קלייל פני החרב וחדודו על כשלא פנים קלקל והוא עב כן יתרון אל ההכשר היא החכמה כי אשר אין לו חכמה לא ידע איכה יעבור את ה' באופן שידמה אל הברזל קהה שלא יאשם אם לא יחתוך כן אני אם לא למדתי חכמה לא אאשם אם לא אעשה מצות כי לא ידעתי לעשותם ועוד טענה שנית כי גם לא אעשה עבירו' כי האם ישוך הנחש הוא נחש הקדמוני הוא יצרה"ר בלא לחש שהוא למי שאינו נבין לחשי' חכם בתור' לא תהיה תפארתו רק לפתות איש חכם כי כשאין לחש אין יתרון ותפארת לו לבעל הלשון הוא הנחש שפית' בלשונו את אדם ואשתו כנודע מרז"ל כי הנחש הנאמר שם הוא סמאל שנתלבש בנחש והוא בעל הלשון וכן ארז"ל שהגדול מחבירו יצרו גדול הימנו וזהו ואין

יתרון לבעל הלשון כלומר וא"כ טוב לי כי לא ישית לבו לפתותני היצה"ר כאשר אם חכמתי. או שיעור הכתוב אם ישוך הנחש הטבעי הוא בלי לחש אך אם עושים לו לחש לא ישוך ואם כן הוא היצה"ר אין יתרון לו על הנחש הטבעי וזהו ואין יתרון לבעל הלשון הוא היצה"ר הוא סמאל אשר היה בעל הלשון לפתות בלשונו את אדם וחוה כי הנחש הטבעי לא היה מדבר ולכן אחר שאין יתרונו רק על החכם טוב לי שלא למדתי חכמה אחרי שמוע כל דבריה' בא שלמה להכריע ביניהם ואמר הנה דברי פי חכם חן במאמרו שאמר לכל אחד מהם אם רוח המושל וכו' ניתן הסכל וכו' אלא שכשפתות כסיל' תבלענו את הכסיל עצמו בדבר שפתיו כי ע"י שמשים פקפוק בהשגחה ושסומ' על כך להתפקר הוא מבלע את עצמו כי הלא תחלת דברי פיהו סכלות באומר ראיתי עבדי' וכו' שמסכל כי העבד נבזה הוא שוט ליסר את השרים בהעותם שיוליכם כעבדים על הארץ ואחרית פיהו באו' חופר גומץ וכו' מסיע וכו' הוא הוללות רעה זהוא מאמר שלמה למעלה באו' כי גם יודע אני שטוב ליראי האלהים שייראו מלפניו והוא כ"א היה נעשה פתגם מעש' הרעה מהרה הוא שא"כ לא היו יראים יראי ה' מלפניו יתברך כי אם מחמת העונש ועל תשובת הסכל באו' אם קהה הברזל וכו' אמר והסכל ירבה דברים כלומר דברים בלי דעת והוא שלא ידע האדם מה שיהיה לו שחושב שלהיותו משולל חכמה לא יענש בבית דינו יתברך ושגם לא יחטא כי לא ישוך הנחש ואשר יהיה מאחריו שהוא אחרי מותו מהעונש גם שנדע אותו מי יגיד לו מעתה כי לא ישמע ולא יאבה להאמין ומה שיהיה מאחריו הוא כי עמל הכסילים תיגענו וכו' והוא כי השמים מושב המלאכים נקרא עיר כד"א עיר גבורים עלה חכם. ונבא אל הענין אמר אוי לו לסכל ההוא החושב שהוא פטור מן הדין ולא ידע כי בצאת נפשו כי ימות יקולע בתוך כף הקלע כי הכחות טומאה משחיתים אשר ברא בעונותיו אשר עשה שיקרא כסילים על כי בסכלות עשאם עולים זדון ועמל הכסילים ההם שיזרקוהו זה אל זה שהוא בתוך כף הקלע מייגעים אותו בין הארץ ובין השמים בצאת הנפש מהגוף עד שיבהלוהו ולא ידע ללכת אל עיר היא השמים כנודע כי רואים פני שכינה טרם צאת נפשם ובצאתה שכינה שחשבו לעלות עמה מסתלקת ומשחיתים אשר פעלו סוחבים וממרטים וזורקים אותה בין זה לזה כבתוך כף. הקלע וזה להם מיד ומה גם אחרי כן בגיהנם:

פסוק טז

הנה בן חורין אינו מקביל אל נער אך יתכן אומר נער הוא לשון משרת משועבד אל אדוניו כד"א גחזי נער אלישע ופירה נערו וכאלה אין מספר שהוא לשון משרת ונבא אל הענין והוא כי ידוע כי אשר ישתעבד ליצרו הרע יקרא משועבד כמשרת ועבד לו אך

אשר ישתעבד ליצרו הטוב עושי רצונו תמיד הוא יקרא בן חורין ולא משועבד כי אין לך בן חורין כעוסק בתורה ומצות כי העושה רצון יצרו הטוב עושה רצון קונו והאדם הוא חלקו נמצא עבד לעצמו והוא גדר החרות בעצם והענין ללמד דעת את השר ומנהיג את העם כי בו תלויה תרבות טובה או רעה כי אשר הוא שלם ידריכם לעשות עיקר מהנוגע אל הנפש וההפך בבלתי שלם שילמדם לעשות עיקר מענייני הגוף וזה יאמר אי לך ארץ שמלכך נער משועבד אל זולתו הוא היצה"ר שנעשה בעל הבית משתרר עליו ומלכך לו כנער משרת ומאליו יובן כי על היצה"ר ידבר כי המשרת את יצרו הטוב בן חורין יקרא ומאשר הוא נער משרת היצה"ר נמשך כי ושריך הם הקרובים אליו בבקר יאכלו שיעשו עיקר בבקר מצרכי הגוף ואת עבודת ה' ישליך אחרי גוו כמשז"ל על פסוק ואותי השלכת אחרי גווך אחר שאכל ושתה זה ונתגאה וכו' אך אשריך ארץ שמלכך בן חורין משעבוד היצה"ר כי צדיק וכובש את יצרו הוא כי על ידי כן ידריך את שריך הם הקרובים אליו שבעת יאכלו היא בעת הידועה לת"ח אחר קביעותם וזה בגבורה והיא עובדא דההוא ינוקא דספר הזוהר שאמר לחכמים שעל שולחנו שלא יאכלו לחם עד יקנו אותו בגבורו' דברי תורה תחל' וזהו בגבור' ולהיו' שלפעמי' מוציאי' הגבורה כדרך הלוחמים לאהבת ניצוח וקנטור לז"א ולא בשתי שלא תהיה הגבורה בכוונת מלחמה רק להשיג האמת ואהבה בסופה וזהו ולא בשתי מלשון שות שתי השער' שלא הית' גבורתם בתור' להלחם כי אם להוצי' האמת לאמתו:

פסוק יח

בעצלתים וכו' הנה ידוע כי כל טובה שבאה לעול' היא ע"י השכינ' שמקבל' זכיות ישראל והיא עשירה מהם ומעלה אותן למעלה ומקבלת שפע מלמעלה כגשם בעתו ויתר טובת לעולם ונבא אל הענין והוא כי ע"י ב' עונות גשמים נעצרים א' על העדר צדקה כמז"ל נשיאים ורוח וגשם אין בעין איש מתהלל במתת שקר שהוא כמשז"ל פוסקים צדקה ברבים ואין נותנים. ב' אמרו על המתעצל בהספדו של אדם כשר כמשז"ל על שאול שלא נספד כהלכה ועל שתי אלה יאמר בעצלתים שהם ב' עצליות עצלות מצדקה ועצלות מהספד אדם כשר ימך ויתרוושש משפע מים המקרה במים עליותיו מהמטיר על הארץ ואם יש שפלות ידים שיש נותני צדקה ומשפילים ידיהם ומתן בסתר ידלוף הבית רביבי מטר על הארץ כי מתן בסתר יכפה אף ויתכן באומר ל' דלף שלא בכל המקומות יהיה כי אם בעיר א' יהיה מתן בסתר ולא יבעיר אחרת על עיר א' ימטיר שבה המתן בסתר ולא בזולתה וזהו לשון אומרו ידלוף הבית כי כאשר בדלוף הבית אינן כי אם במקום הדלף ולא בשאר הבית כן יהיה מטר על עיר א' ולא על עיר אחרת:

פסוק יט

קורא תגר על אוכלים ושותים ושמחים ולא ישמחו לב דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ואומר הנה לשחוק עושי' לחם שהוא משתה כד"א עבד לחם רב והענין כי אמרו רז"ל לא נברא יין כי אם לנחם אבלים וכן מצוה מן התורה לשמח לב העניים אמר הנה לשחוט שהיא שמחה שאינה של מצוה כי אם של שחוק וקלות ראש עושים משתה ולא לאבילות שהוא הפך השחוק וכן יין שלהם ישמח הנקראים חיים ולא את העניים הנחשבים כמתים כמשז"ל עני חשוב כמת ומה עושה הקב"ה שהכסף יענה את הכל כי העשירים מרימים קול בשחוק והעני מרים קול בכח על דלותו כי הוא תאב לכל דבר ואלו אוכלים למעדנים על שמחת שחוק וקלות ראש אז הכסף יענה את ב' הכתות כי יוסר מבעלי השחוק וילך אל העני נמצאו נענים שניהם לאיש כמשפטו או יאמר הנה לשחוק ושמחה אין עושין מן הדין אלא לחם אך לא יין כי יין לא נברא כי אם לנחם אבילים וזהו ישמח חיים הם האבלים הנשארים חיים ולכן על הבלתי עושים כי אם גבורים לשתות יין הכסף יענה כאמור. גם אחר דברו על העשיר שלא יהנה את העני ועל העני הבלתי נהנה ואמר הכסף יענה את הכל בא ומדבר על לב כל א' ואל העני אמר מה שאמרתי שהקב"ה יענם ויתן לך מכספו אך בזאת כי גם במדעך כלומר אין צריך לומר להוציא בשפתותיך כי אם גם במדעך תוך לבך ודעתך מלך אל תקלל באמור למה לא יעשה תקון למלא חסרון עניי ארץ וגם בחדרי משכבך לא תקלל את העשיר האוכל למעדנים ולא יתן לך כי אז לא יתקנו לך מן השמים ואל תתמה כי איך יקרך עין במה שאפילו לא תוציא בשפתיך למלך ולא מחוץ לחדרי משכבך לעשיר כי הלא דע כי עוף השמים הוא נפש שבקרבך יוליך את הקול שבלבך ומדעך לפניו יתברך כדרכו בכל לילה כי הנפש תקרא כה כמפורש אצלנו על ובענפוהי ישכנון ציפרי שמיא ומה שהוצאת בשפתיך בחדרי משכיתך בעל הכנפים הוא המלאך גבריאל יגיד דבר למעלה ותענש ואחר דברו אל העני ידבר אל העשיר ואומר שלח לחמך וכו':

פרק יא

פסוק א

הנה הרמב"ם ז"ל בהלכות מתנות עניים מונה ז' מעלות הצדקה זו למעלה מזו והעולה על כלן הוא שאין הנותן יודע ממי קבלה ולא המקבל יודע מי נותנה ולמעלה מאלו מעלה ח' היא ההלואה בא שלמה פה ומייעץ את האדם ידבק במעלה הז' שאין נותן ומקבל יודעים זה מזה והמשיל אותה אל משלח לחמו על פני המים והוא כי כאשר אם ישלח

איש ככר לחם שיצוף על פני מי נהר דרך הלוכו ואחר מהלך מה ימצאה איש וישלח ידו ויקחנה נמצא כי המשלחה לא ידע מי נוטלה והנוטל לא ידע למי היא כן הדבר הזה אם יתן איש מכספו ומאכלו על יד גזבר והגזבר יתן לאחד הדלים אשר לא ידע מי נתנה וגם הנותן אינו יודע מי מקבלה כי יד גזבר כמי' הניגרים יהיה וע"ז נשא משלו ויאמר שלח לחמך על פני המים שהנמשל הוא שהנותן לא יסתכל המקבל והמקבל את הנותן ומה תרויח הלא היא כי ברוב הימים וכו' והוא כי הנה מצינו שע"י צדקה יעשיר איש כמשז"ל עשר בשביל שתתעשר וגם מצינו שנותנת חיים לעושי' כעובדא דבת ר' עקיב' וכעובדא דשמואל ואבלט אך המצא יחד שניהם חיים והממון כאחד לא מצינו ואפשר כי יאמר בזה כי מתן בסתר שלא ידע זה מזה יביא את שניהם כאחד וז"א שלח וכו' כי ברוב הימים שיהיו לך ע"י צדקה ג"כ תמצאנו את לחמך הנזכר הוא הממון שתתן באופן יהיו לך גם שניהם ושמא תאמר אם לא תזדמן לי צדקה מסוג זה לא אעשנה אל תעש כן כי אם תן חלק לז' גדרי צדקה הם אשר מנה הרמב"ם ז"ל וגם לשמונה שהוא ההלואה שהיא השמינית כי גם שהזכירן הרמב"ם ז"ל לא נעדרו מציאותם משלמה ואמר כי לא תדע וכו' והוא כי הנה בימי דוד היו נשיאים ורוח וגשם אין ואמר שמא יש פוסקי צדקה ברבים ואין נותנים וכו' וזה יאמר ע"י תתך חלק לז' וכו' כאשר לא תדע מה יהיה רעה על הארץ שלא תצמיח שהוא אם ימלאו העבים גשם שאין הרעה בשמים כי יש נשיאים ורוח כ"א על הארץ שלא נתך ארצה שהוא נשיאים ורוח וגשם אין אז ע"י תתך חלק לז' על הארץ יריקו וש"ת הלא בדוד לא היה כן כי חשב שעל פוסקי צדקה ברבי' ולא נתנו ופשפש ולא מצא אלא שהיה על שאול שלא נספד כהלכה על כן אמר גם שמה שאמרתי הוא אמת עכ"ז לא יבצר שאם יפול עץ הוא עץ פרי שהוא משל אל המלך או חכם גדול שתחת צלו יסתופפו ויחיו כענין ואלו אלן בגו ארעא וכו' וזהו אם יפול עץ שימות אילן גדול בין שיהיה חכם גדול המתייחס אל הדרום כד"א הרוצה להחכים ידרים או ואם בצפון שהוא שנפל מלך כענין שאול שמתייחס אל הצפון כמשז"ל כי שולחן בצפון ובו זר זהב רמז אל כתר מלכות אז שם יהוא סיבת היות רעה על הארץ גם שלא תהיה סיבת פוסקי צדקה וכו' כאשר היה בדוד אך אני לא אמרתי אלא כשאין שם מציאות זה:

פסוק ד

שמר וכו' הנה בביאור משלי כתבנו על פסוק אוגר בקיץ וכו' כי האדם בעה"ז זורע מצות בעולם כמשז"ל אורח חיים פן תפלס כו' ואחר רוב ימיו קוצר שעוקר ומסלק כל מעשיו הטובים מכל פניה חומרית כקוצר הזה העוק' תבואתו מקרקע הארץ אמר כי יש יאמר מה לי להרויח במצות בנערות ובחרות שהוא זמן פניות חומריות טוב לי איחל עד רוב

ימי זמן בא הרוח על האדם אחר הנפש שבבחרות כי אז אזרע בלי כוונות חומריות ויש אחר יזרע מיד מצות כל ימיו אך עוסק ועושה עיק' מעביות עסקי העולם הזם ואמר כי שניהם לא טובים המה כי הנה שומר ומצפה רוח לזרוע מצות ולא מעתה שהוא בעל נפש לבדה לא יזרע לעולם כי הלא אין הרוח באה אלא על ידי עסק תורה ומצות ואינם וכן רואה בעבי' הם ענייני העה"ז לא יקצור לנכות פניו' ארציות לעולם כי עביות עסקי העולם לא יניחוהו. כאשר וכו'. הלא אמרתי לך שומר רוח לא יזרע שלא תמנע מלזרוע מצות עד בא הרוח שהיא מדרגה גדולה כי שמא לא תבא לך אמר עתה עוד אני אומר לך כי הלא גם כי תבא לך הרוח לא תדע עת בואה והנה לך ראיה מן החוץ מק"ו כי הנה לפניך דבר שתשמע הברתו באזנך ואינך יודע דרכו ומציאותו כי הלא תשמע רוח סועה מסער כי את קולה תשמע ולא תבין דרכה וכן דבר שתמשש בידיך ולא תדע מה הוא כעצמי' בבטן המלאה שתמשש על בטנה ותרגיש הוולד בפני' ולא תדע מה הוא אם זכר אם נקבה ומתי בא הרוח אל תוכו ואיך יחזיק מועט את כל גוף העובר כן לא תדע את מעשה האלהים גם כי יראה בעיניך שאתה מרגיש וממשש הדברים לא תדע הענין כלל ואיך יעלה על רוחך תרגיש עת בא רוחך אליך:

פסוק 1

בבקר וכו' רז"ל דרשו על הבנים ואפשר לפי דרכנו בקודם שהוא זריעו' מצות ומ"ט ואמר בבקר הוא בבחרות זרע זרעך מצות ומ"ט ואל תאמר כי בעת הזקנה יוכשרו יותר מעשיך ואם עסקת בבחרות אל תנח ידך בערב הזקנה באמור כי די לך מה שיגעת כי אינך יודע איזה יכשר אם של בחרות כי אז הכנעת תוקף יצרך או אם טוב הוא מה שבזקנה שהם מעשים יותר נקיים מחלאת פניות או אם שניה' כא' כלומר התחברותם אלו עם אלו כא' הם טובים מש"כ כל כת לעצמה ועוד כי גם שמעשה הזקנה טוב משל בחרות הלא טוב הוא הרגל עצמך מהבחרות שיהיה כהכנה אל ימי הזקנה כגגם שאין אור מעשה הבחרות מאיר בעצם כאור מעשה זקנה לא יבצר מהיות הכנה ואמשול לך משל למה"ד לאור בקר שבין עלות השחר ליציאת השמש כי למה סמוך לעלות השחר לא תנץ החמה אך היא להכין לעיני האדם שיוכל לסבול אור השמש ולא תכהין עיניו מראות אחר החשך אור השמש וזה מאמרנו בסדר תפלתנו המאיר לארץ ולדרים עליה ברחמים שהוא כי מאיר בדרך רחמים על ידי הדרגה ולא מזריח השמש מיד אחר עלות השחר וזה יאמר ומתוק האו' הוא אור בקר שהוא ערב ומתקבל וטוב לעיני' שלא תכהינה שהוא הכנה לראות את השמש שלא היו יכולים לראות את השמש אם לא על ידי האור ההוא כן הנה

מצות שקודם ימי הזקנה קודם תבא הרוח עם שאין זריחת אורם רב הם הכנה אל אור הגדול כשמש של מצות שבימי הזקנה:

פסוק ז

או שיעור הענין אל תמנע מלזרוע מצות בבחרות עד תבא לך הרוח בבואך בימים כי הלא כאשר מתוק האור וטוב לעינים שלא תכהינה כן מתוק וערב וטוב לחומרך הכנת אור מצות הבחרות לזכות לראות את השמש הרוח שתזריח בך שאלמלא אור הכנת מצות של בחרות לא היית מוכן לקבל הרוח כי איזה הדרך תבא לך זריחת שמשה אם לא על ידי מצות הבחרות כי בהן תתקד' לשתחול בך מש"כ אם תתבטל מהן עד עת זקנה. ועוד טענה ב' והוא כ"א שנים הרבה יחיה. האם בכלם ישמח והוא כי ב' דרכים לאדם יש יחטא בבחרות ויתקן בזקנה וישמח בזקנה ויאמר אשרי זקנותי שכיפרה על ילדותי נמצא כי לא ישמח על ימי הבחרות כי רעים וחטאים היו רק על ימי הזקנה המתקנים אך אשר מהבחרות לא חטא ישמח כל ימיו ויאמר אשרי ילדותי שלא ביישה את זקנתי נמצא שמח בכל ימיו ולא במקצתן וזה יאמר הנה בעצתי שמבקר הילדות תזרע מצות ומ"ט הלא זה טובה גדולה כי תשמח בכל ימיך ולא במקצתן וזהו כ"א שנים וכו' בכלן ישמח וידוקדק בזה או' יחיה האדם למעט אשר יחטא בבחרות וישוב בזקנה שלא יקרא חי רק מאז שב אך אשר שנים הרבה יקרא חי שהוא אשר הוא צדיק מהילדות בכלם ישמח ולא במועטות שאחר התשובה:

פסוק ח

או תהיה הטענה בדרך אחרת והוא כנודע מספר הזוהר כי ימי הצדיקים חיים וקיימים תמיד והן המתקרבים לפניו יתברך רוחניים במצות הנעשים בהם וע"כ אשר לא יעשה טוב רק בזקנה לא ישמח בכלן לכן טוב לך מהבקר של בחרות תזרע מצות שבכולה תשמח:

עוד טענה ג' להשקיט תגרת יצרך לבלתי תיגע בבחרות במצות והוא ויזכור את ימי החשך כי הרבה יהיו שאם לא יטפל במ"ט כל ימיו כדי להתענג פה יהי' זכור כי יותר ימי החשך שהם התמדתו במותו שם מימי חייו ולמה יצר זמן רב בעד זמן מועט ולא יהפך לטרוח זמן מועט בעד הרב:

עוד טענה ד' והיא כל שבא הבל כי טובות העה"ז חולפית ואין יתרון ועריבות לאדם בכל טוב' שעברה כשעתן ומיד שבא הוא הבל אך לא כאלה חלק עושי טוב כי טובה נצחי וקיים:

פסוק ט

הנה הקושי הגדול שנתחבטו בו גדולי עולם הלא הוא כי תחלת דברי פיהו יראה שמתיר הרצועה ובסוף הפסוק או' ודע כי על כל אלה יביאך אלהים במשפט עד שהוצרך רב הונא לומר פרק במה אשה ע"כ דברי יצר הרע מכאן ואילך דברי יצר הטוב וההיקש בדרשות אלו במדרשות אך הנה כתוב אצלנו בביאור התורה כי סוגי בני אדם בענין התשובה יתחלקו לה' חלקים הכת הא' בני אדם צדיקים גמורים שלא טעמו טעם חטא מימיהם וכבשו יצרם מלכת אחר תאוות העולם הזה כי אם ישבו על משמרתם הכת הב' הם בני אדם שטעמו טעם חטא וחזרו בתשובה מיד בבחרותם והיא תשובה מעולה הכתוב ג' הם בני אדם הבלתי שבים עד עת זקנה כי יראו כי קרוב לבא עתם ויעשו תשובה טרם עת למות פן ימותו ברשעתם כי גם שתשובתם תשובה אינם מסוג הקודם לפניו יתברך הכת הד' הם בני אדם שלא יעשו תשובה עד עת מיתה כי יראו כי אזלת יד חייהם בעולה הזה וישובו מפני יראת מות כי אין תשובתם חובה כסות הקודם. הכת הה' הם בני אדם הטבועים בעולם הזה בעמקי תאוותם הולכים אחר שרירות לבם הרע ולא נתנו אל לבם לשוב עד שמתו ברשעתם וילכו לאבדון ולמהומה ונהפך להם טוב העולם הזה לרמה ותולעה נאכל בשרם ותשרף נשמתם. ונבא אל הענין בשום לב על או' בילדותך ולא אמר בחורותיך אך הנת בגמרא חלקו עושי רצונו יתברך לב יש שבים ומתקנים בזקנה את אשר עיותו בבחרות ועל עצמם יאמרו אשרי זקנותינו שכיפרה על ילדותינו ויש אשר לא חטאו מילדותם ועל עצמם הם אומרים אשרי ילדותינו שלא ביישה את זקנותינו נמצא כת זו שמחה בזקנה על הילדות שאמר שלמה כי הטובה מכל החלוקות היא שישמח בימי הבחרות שהוא מי"ג שנה ומעלה על הילדות שהוא עד שנת הי"ג והוא שיאמר בבחרות אשרי ילדותו שלא ביישה את הבחרות נמצא שבבחרות שמח מהילדות וזהו שמח בחור בילדותך ושמא תאמר א"כ איפה מה יוסיף לך היצר הטוב מהי"ג ולמעלה אם מטרם בואו תהיה צדיק כי הלא עד אז איננו אתך הלא הוא כי ויטיבך לבך וכו' והוא כי טוב יקרא העושה לפנים משורת הדין כד"א ועשית הישר והטוב וארז"ל זו לפנים משורת הדין וכן בגמרא על פסוק למען תלך בדרך טובים כעובדא דהנהו שקולאי דרבה בר בר חנה וכו' ונבא אל הענין אמר מה שהעדיף יצרך הטוב עליך אחר הי"ג הוא שיעשה אותך טוב עושה לפנים משורת הדין וזהו ויטיבך לבך כלומ' יעשה טוב אותך לבך בימי בחורותים שהוא משנת י"ג והלאה ואמר בחורותיך לשון רבים למה כי הבחרות יתחלק לשנים הא' מי"ג עד העשרים והב' מאז עד רוב ימיו ואחרי כן מאליך ימשך שלא תלך בדרכי לבבך הכולל ב' יצרים פעם בזה ופעם בזה כי אם תמיד

והלך בדרכי לבך הנזכר אשר הוא היצה"ט ועוד לך ואחרי זאת והוא ובמראה עיניך והוא שאמר שלא אחז בך היצר הרע שלא חטאת מעולם בעשותך לפנים משורת הדין והמשך תמיד בדרכי היצה"ט מעתה מראה עיניך לא יזיקו לך להביאך לידי עבירה עם שעיני' ראשון שבסרסורי עבירה והוא כמאמר רבי אחא לתלמידיו דהוה מרכיב כלתא אכתפיה ומרקד בה ואמרו ליה רבנן אנן מהו למעבד הכי אמר להו אי דמיא עלייכו ככשורא לחיי ואי לא לא הנה כי מראה עיניו לא היה מזיק לו לרבי אחא ודמיין לנו לכשורי וכן רבי יוחנן דאמר דמיין בעיני כי קאקי חיורי ועל כן לא היה ירא מהיצה"ר וזהו ובמראה עינים כי לא תירא מהיצה"ר בלכתך אחר מראה עיניך כי לא יראה לך כדבר רע רק טוב כמדובר ואל יראה בעיניך כי לא יתבע לך ה' בדין על מה שלא תתנהג בדרכים האלה באמור כי הוא חסידות ותורה כי דע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט:

או יאמר אל ישיאך לבך אם תתנהג בכל החסידות הלז כי אין עוד למ"ה פתחון פה עליך כלל כי הלא דע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט ומה גם למז"ל במסכת קידושין המקיים את התורה מאלף ועד תי"ו נותנין לו בעה"ז כאלו שרף את התורה מאלף ועד תי"ו. ואל תבא לכלל כעס אם בכל חסידותיך זה יבואו עליך יסורין כ"א אדרבה והסר כעס מלבך בראות יסורין עליך ועתה קדוש אלהים כי הלא העבר רעה מבשרך והוא כי אין לך בשר ודם שלא יהיה בו קצת מחלאת זוהמת נחש והיא הגורמת למת רמה מה שאין כן צדיקים ומה גם לממריקים חומרם ביסורין כר"א בר' שמעון שעל כן תמה אשתו בראותם רמה א' הוצרך הוא בחלום הלילה להגיד לה כי על שלא חס על כבוד איש א' כראוי היה הדב' וזהו והסר כעס מלבך מלומר לא הם ולא שכרן רק והעבר רעה מבשרך הוא זוהמת הנחש וגם לא תחוש על אזהרתי מהילדות למה תכניע עצמך מאז כי דע לך כי הילדו' והשחרות הבל ולמה תמשך אחריה' לענגם והמה הבל הנה הזהרתיך תהיה מהסוג הא' אשר לא תחטא מעול' כי מהילדו' תהי צדיק אם לא זכית לה הר מהילדות הי' לא מהסוג הב' והוא זכור את בוראך בימי בחורותיך הם ג' זמנים של בחרות מי"ג עד כ' ומכ' עד רוב ימיך שתשוב כא' או לפחות כב' עד אשר לא יבואו ימי הרעה הוא טרם תאסף אל עמך בקרב ימים כי לא תדע את עתך כי אז על שלא שבת יקבצו ויבואו ימי הרעה הם ימים שפעל' בהם רעה שיקרבו ויאתיון להגי' מעשיך לייסרך הפך הצדיקים שלעת מצוא זו מיתה יקרבו ימיהם להעיד כל אחד על כל התורה והמצוה אשר עשה בהם כמשז"ל בס"ה על פסוק ויקרבו ימי ישר' ויקרבו ימי דוד ואם יקר' שתחי' טוב טרם יגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ והם ימי הזקנה ושיבה אשר לא תטעם מערבו' הנאה וזהו אשר תאמר אין לי כלו' להנאתו אין חפץ ותאוה

ומה תסכון התרחקת מעברות הנאות עה"ז ובשני' שאין גופך נהנה מהם כי לא תהיה תשובה מעולה או ע"ד רז"ל שימי הרעה הם ימי הזקנה אפשר יאמר עד אשר לא יבואו ימי הרעה על בן ס' לזקנה ואם לא שבת שוב טרם יגיעו שנים אשר תאמר וגומר ובן ע' לשיבה כמפורש ואם עד אלה לא תשמע לי לפחות עד אשר לא תחשך השמש והאור והככבים וגומר בהזכיר חז"ל בס"ה פרשת ויחי כי ל' יום קודם פטירת האדם נחשכת ממנו כי בכל לילה מסתלקת ממנו ומוליכים אותה ומראים לה מקומה למעלה וכעובדא דר' יצחק שאמר לרבי יוסי שהיה רואה שנשמתו לא היתה מאירה לו בלילה כאשר בתחלה ושהצלם והבבואה חשכת ממנו ולא היה רואה אותה בעת שומע תפלה. והענין כי הנשמה הולכת ומתפרדת ממנו מעט מעט מל' יום קודם והנה אין ספק כי הנשמה מתחלת להתפשט מהגוף ואח"כ הרוח ואח"כ הנפש והם כדבר מושאל בגוף: ונבא אל הכתוב והוא כי ה' הדרגות באדם אחד הנשמה רוח נפש ה' חושי' והאברים הגשמיים והעבים והנה תחלה נפשטת הנשמה ואחר כך הרוח ואחריה הנפש שמתחשכים מן האדם ל' יום לפני מותו ועדין הולך על רגליו ואח"כ משתברים ומתרועעים החושים ונופל למשכב וזהו עד אשר לא תחשך השמש וכו' כי בהיות השמש על הארץ יש אור גדול ובנסוע השמש עדין יש אור בעולם מבהיקת השמש והיא למטה מאור השמש וזך מאור הירח והירח זך אורו מאור הככבים ולכן משל אל הנשמה יהיה השמש והרוח אל האור והנפש אל הירח והככבים אל החושים כי בתחלת הל' יום תחשך ממנו הנשמה הרחוקה יותר מהחומר ואח"כ הרוח ואח"כ הנפש ואח"כ הככבים הם החושים ישתברו ונפל למשכב ואז בהיות כחות הרוחניות כמשוללו' מעביות האברים יהפכו אל היובש וכל ישעם וכל חפץ לשתות מים תמיד ולא יחפצו באוכל וזהו ושבו העבים אחר הגשם כאשר בהיותו עפר טרם נפיחת הנשמה בעפר והענין עד אשר לא תחשך וכו' שוב אל ה' ואם לא שבת באלה כי תחשוב שגם שחלי' והיית על המשכב עודך מייחל להבריא ולמה תפתח פה לשטן להתודות כמורה שימות כדרך האנשים נמהרו לב קרובי החולה ונשים רחמניות כשומעה איש בא לבקר את החולה ופתוח יפתח לו שערי תשובה באמור אליו שים נא כבוד לה' אלקיך ירצך ותן לו תודה וזכור את בוראך אשר חטאת לו ושובה ישראל עד ה' אלקיך בטרם תבא ותראה פני אלהים אשר למה תראה את פניו זועפים על רוב עוניך ואיככה תוכל וראית ברעה אשר תמצאך פן תאכלך האש הגדולה ואוי לה נאותה בושה אשר מפניו תבהל על כן מהרה חושה עמוד על נפשך קים קרא אל אלקיך וכדומה לדברים אלה והנה מדי שמוע נשים ומיודעיו כלביא יקומו לעומת מי שבא לדבר כדברים האלה ויתמרמרו אליו בחמת כחן להלחם בו באמור אליו מי ביקש

זאת מידך לרמוס חצרנו לשפוך דם האדם באדם כי למה תמית נפש אחד מישראל כי הלא בשומעו כי תאמר אליו יתודה כי קרוב יום מותו יתפעל ויתעלף ולא יעצר כח להתחזק וימות לשחת ויהיה דמו בראשך והאיש כשומעו את האלה הזאת אז ידלג כאיל מידם ברוח יברח והמה כמוצאי שלל רב ישישו בשמחה וידברו על לב החולה ואומרים הראית איש משתגע בא לבעתך באמור לך התודה על אשמותך כאלו קרבה פקודתך ואתה בריא אולם אל תחוש כי אתה תקום תנוח ותעמוד וחיה תחיה יותר ממנו וקבור תקברנו ובין כך ובין כך הולך האדם ההוא אל בית עולמו כי קו לקו הלוך ילך ומכביד חוליו עד הראות בו סימני מיתה וגרי ביתו עודם מחזיקים בפתיותם לבלתי הניח שוב מרשעו והתודות לקונו על כן בא שלמה בחכמתו ואמר אל יהי סכל לשמיע בקולם למה ימות בלא עתו ומשארות אשמותיו צרורות בשמלותם על שכמ' אומר לו בני הלא צויתיך אל תיחל עד תפול למשכב והנה סדרתי לך סדר זמנים קודם לכן אך לא שבת עד הכביד חולייך לפחות שוב לך כי תראה סימני מיתה והוא ביום שיזועו שומרי הבית הם הידים שומרי הגוף כי בהתקרב יום המות בהניפו ידיו וזרועותיו יזועו וירתתו ועדין יש כח להתודו' ולשוב טרם תמות ותחלש כי עוד מעט ויתעותו אנשי החיל כי עד כה היו האצבעות ביושר ואח"כ יתעותו ויתכוצו האצבעות הם אנשי החיל משרתי האברים כלם הראשים כלפי היד ויהיו כמתעתעים וכממששים בתוהו על גב השמלה אשר יכסה בה כי זו הוראת קרבת עתו למות יותר מהקודם ואחרי כן יבטלו הטחונות מללעוס ומלאכול שום דבר כלל ושמא תאמר הלא גם מאז שבו העבים אחר הגשם לא היה אוכל ומה נתחדש לו כעת הלא הוא כי מיעטו כלומר כי מה שהיה בתחלה בשוב העבים אחר הגשם הוא הטוחנו' מיעטו כי היה הגשם הוא השתיה עיקר והמאכל מעט מזער דבר קל אך עתה ביטלו לגמרי ועדין אפשר להתודות ולשוב בצד מה ולא תייחל עד כי עוד מעט וחשכו הרואות בארוביתהם עיני בשר כו' תחשכנה עיניו מראות כלומר אך עיניו שאינם בארובות כי אם החוש הרוחני יראה אז יותר בקרוביו שכבר מתו הבאים להקביל פניו כמבואר בספר הזוהר ועדין יש כח לשוב ולתת לו יתברך תודה כי אחרי זאת אין תקנה כי הלא קל מהרה וסוגרו דלתים בשוק הם השפתים דלתות הפה כי תאלמנה שפתיו ואין מענה להתודות ועדין יש קצת ניחור בראש האצטומכא הטוחנת המאכל וזהו בשפל קול הטחנה והוא מה שאומרים שהוא הקדרה כי תיתר נחושתה ומתחלה מתחיל בקול נמוך אותו הניחור והנענוע וזה בשפל קול הטחנה כי כבר סוגרו דלתים מלדבר בבא שפל ואזלת יד דברי ווידוי ממנו עם שאפשר בתנועה פנימית בצד מה. ושמא תאמר כי הלא אחרי אלה יתעורר ויתנועע בכח כאלו הוא שיפקדנו הבריאות אל תחוש כי

אינו רק שיקום לקול הצפור היא הכרוז המכריז ברגע יציאת הנשמה אז יקום כמתעורר להעזר ופותח פיו והוא יציאת הנשמה ואז וישחו כל בנות השיר והוא כי תנועות השיר והדבור הן גרון וחיך ושניים ושפתים וחוטם כנודע כי יש אותיות הגרון ויש של החיך ויש של שניים ואותיות השפתים והנה עד כה מאז סוגרו דלתים בטלו רוב בנות השיר ועדין הגרון היה מנחר אך אחר קומו לקול הצפור ישחו כלם כי גם הגרון יושח ושמא תאמר הנה אחרי כן ינוח המת ואז טוב לו מלראות את מפחידו לז"א הנה גם מגבוה הוא מן הדין של מעל' ייראו כחות הנפש הנזכר השמש והאור והירח וכמאמ' ס' הזוהר על והשטן עומד על ימינו לשטנו ומלאך ה' עומד וזהו אם ינחוה לעלות גובה שמים כי גם משם ירעדו ויפחדו ומה גם עתה מי יעלנה השמימה כי הלא בנסוע הנפש לעלות הנה כמשא כבד יכבדו עליה כמה כחות הטומאה כארבה ויסחבוה אלה מפה ואלה מפה כמו אבן במרגמה והם המשחיתים ואשר ברא במעשיו הרעים וזהו וחתחתים בדרך כי כאשר השקד שהוא כפרש"י כמו הנצו הרמונים והוא כי כאשר ינץ שיעלה ניצה ממנו לעלות השקד השוקדת וממהרת יותר לעלות כן הנשמה ממהרת לעלות מיד אל מקורה ואז יסתבל החגב עליו הם הכחות הנזכרים ואז ותפר האביונה היא התאוה מלעלות למעלה והוא ענין ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע ועל כל אלה ראוי החי יתן אל לבו כי יראה במות רעהו כי גם עליו יעבור כוס כי אוי מי יחיה ולא יראה מות ומי זה האיש יהיה נכון לבו בטוח מחתחתים בדרך ומדינה של גיהנם אלא שאין איש שם על לב ע"כ לעוררם מתרדמת' הלא מראוי כי כאשר הולך האדם אל בית עולמו אל יבכו למת כי הלא מה יועיל לו להצילו כי הולך הוא אל בית עולמו אם טוב או הפכו אך וסבבו בשוק הסופדים ולא בבית הקברות אל המת כי אם אל החיים אשר בשוק למען ידעו שימותו וישובו מדרכם הרעה ויקראו אל האלקים בחזקה כי הן דא תהוה ארכא לשלוות' וז"א כי הולך וכו' וסבבו בשוק וכו' או יאמר ענין מז"ל במדרש חזית וז"ל נולד אדם הכל שמחים מת הכל בוכים אינו כן אלא נולד וכו' אין שמחים לו שאינן יודעים באיזה פרק ומעשים יעמוד אם צדיק או רשע יהיה אם טוב ואם רע מת צריכין לשמוח שנפטר בשם טוב ויצא מן העולם בשם טוב משל לב' ספינות פורשות לים הגדול אחד יצאה מן הנמל ואחד נכנסת היוצאה הכל שמחים והנכנסת לנמל לא שמחו לה פיקח אחד היה שם אמר להם חילוף הדבר אני רואה זו שהיתה יוצאה מן הנמל לא היו צריכים לשמוח שאין יודעין באיזה פרק עומדת וכמה ימים מזדוגות לה וכמה עלעולים מזדוגת לה ושנכנסה לנמל הכל צריכין לשמו' שנכנסה בשלום כך מת אדם הכל צריכין לשמוח ולשבח שנפטר בשם טוב ובשלום מן העולם הוא ששלמה אמר טוב שם וכו' ויום המות

מיום הולדו ע"כ והוא הדעת האמתי כי בהולד איש ולא נודע אם צדיק או רשע יהיה שמחה מה זו עושה מש"כ בצאתו בשלום אל הקדש מן העולם ועד העולם הולך ואור כי הן הוא משוש דרכו ועת לשחוק ועת רקוד כי אז טוב לו כי ע"כ כמו זר נחשב שמן הטעם הזה כל ילד אשר יולד מיד יתן את קולו בבכי כי נפשו מצירה כי באת מהיכלי מלכו של עולם אל מקום תתעתד לרד' שאולה היפך הצדיק שמת מתוך שחוק כי יראה כי אז טוב לו כמז"ל על ותשחק ליום אחרון כלל הענין כי ג' חלקי הנפש צער יחשב למו רדתם אל העה"ז כי על כן הנשמה העולה על כולנה לא תבא עד היותה בטוחה בכשרון בעליה ולא מקודם כי על כן רבה שמחת רשב"י יום שניתנה נשמה לרבי אלעזר בריה ואף גם הרוח לא תבא בהולד איש עד היותו בן י"ג שנה לכחות וזה יאמר בדברו על ג' חלקי הנפש הנזכר במשל השמש והאור והירח גם מגבוה יראו כי מהיותם גבוה טרם' בואנה אל העולם הזה ייראו מלבא כי הלא וחתחתים בדרך בעה"ז אשר הוא דר' לעה"ב כי הלא יש כמה מכשולות ליכשל ולחטא בהנה ועל ידי כן וינאץ ויתאנף השקד הוא הנפש ששוקדה תמיד פה גם אחרי המות כי נפשו עליו תאבל ומאז תצטער וגם יסתבל החגב הוא הרוח הבא אחרי כן הנמשל לחגב הדולג כי כן הרוח עולה ויורדת כנודע כי גם בבא עת בואה תבא ותתנהג בכבדות שלא ברצון טוב וזהו ויסתבל החגב מגזרת נושא סבל כי תירא מדאגה מדברי עונות יסובבוהו ותפר האביונה היא הנשמה אשר יתאבנה כל איש תפר מבא פה אם לא במפליא לעשות הטוב והישר בחסידות גדול ועכ"ז ראה נא חסרון דעת בני אדם כי כאשר זוכה האדם והולך אל בית עולמו הוא חלקו בגן עדן כדרשת רז"ל באומר כי הולך האדם אל בית עולמו על הצדיק שכל אחד יש לו מדור בפני עצמו שהיה ראוי ישמחו ויעלזו על כי הולך נכוחו אל העולם הבא בלי מכשול עון ואדרבה וסבבו בשוק הסופדים כו':

פרק יב

פסוק ה

או על דרך הקודם כאשר הולך האדם אל בית עולמו אל תבכו למת ואל תספדו לו כי מה שטרח יאכל יאין תקנה כעת אך מה שראוי ואצוה הוא וסבבו בשוק הסופדים לספוד על הנשארים בחיים על הרעה אשר תבוא' אם לא יתקנו מעשיהם וישובו עד ה' ומה יאמרו למו הסופדים הלא הוא עד אשר לא ירתק חבל הכס' וכו' והיא כי הנה ג' חמודת הן המאבדים את האדם אחד חמדת ממון לצבור כעפר בצר ב' חמדת אכול למעדנים ושתה ממתקים ג' חמדת ותאות נשים והנה בהיות לאיש חמד' לא' משלשתן לא יכבד

תקונו אך אם תהיינה לאיש ב' חמדת יכבד עליו לתקנם אך אם ישתלשו מעמד שלשתן ביד איש אחד תאבד תקוה כי לא במהרה תנתק גם אחד מהנה כי אפפו עליו רעות רבות אשר לא יוכל להרפא. ונבא אל הענין בשום לב אל ביאור תיבת ירתק שהוא מלשון עשה הרתיק שהוא מעשה עבות של חוט משולש והענין כי הסופדים הסובבים בשוק ידברו על לבם ויאמרו עד אשר לא וכו' לומר שובו עד ה' השטופים בחמדות העולם הזה טרם ישולש וירתק חבל הכסף והחימוד שיהיו כחבל הזה העשוי מג' חוטים ויהיה כסף מלשון חמדה כד"א נכסוף נכספתה נכספה וגם כלתה והביטו וראו כי הבל המה כל אחד מהנה כי הלא האחד לא תתמיד כי הלא ותרוץ גולת הזהב כי לא לעולם חוסן ועטרת זהב ועושר כי הלא תתרושש ותתפוצץ ותאבד כי עשה יעשה לו כנפים. וגם הב' היא תאות בטן המלאה לה בשר ויין ואל תפתך תאו' זו כי הלא זכור נא כי הלא תשבר כד על המבוע ויהיה הנודע מרז"ל על פסוק וזריתי פרש וכו' כי אחר שלשת הימים יבקע כרסו וישפך כל פרשו אשר שבע ודשן על פניו ועל פיו כאומר אליו טול לך מה שנתת בי וזהו וזריתי פרש על פניכם ואוי לה לאותה בושה וזה יאמר פה ותשבר כד היא הכרס אשר הוא כבד יבקע על המבוע הוא הפה שהוא מבוע הגוף וחרפה היא לך לכן מעתה המלט ממנה וגם הג' היא זמה געל בה ושוב ממנה כי הלא זולת עוניך ימהרו רוץ גלגלתך אל בור שח' כי יתרוקן כח הראש חושיו וקל מהרה ימהרו מרוצות הגולגולת אל הקבר ולא יחצו ימיו וזהו ונרוץ הגלגל אל הבור וזה אשר צויתיך תעשה עד אשר לא ירתק חבל הכסף כי אם לא תעשה כה וירתק כי ישתלשו שלש החמדות דע כי וישוב העפר הוא עצמך ובשרך עודנו על הארץ כמו שהיה מתחלה טרם הנתן בה נשמה רק משולל נפש לעולם כי לא תשוב תחיה עוד גופך ויהפך לגוש עפר ארץ כשהיה כי הנפש אשר היתה בו עפר אחר יקח לה אך זאת תלונתי עליך כי אחר שהעפר חוזר אל עיקרו וישוב נא הרוח אל עיקרו האלהים וזהו מאמר רוח הקודש כמתלוננת ואומרות והרוח מי יתן תשוב אל האלהים אשר נתנה כי נתנה לך טהורה ובמעשיך טמאתיה כלל הדברים כי טוב לגבר ליזהר שלא יחטא ואם חטא שלא יאחר מלשוב עד ה' מהבחרות טרם יזקין ואם יזקין שוב בראשית זקנתו ולא אחריה וגם לא לפני מותו סמוך למיתתו כי גם שלא יגעלו בה איננה תשובה מעולה:

פסוק ח

ראוי לשים לב אל ה"א יתירה באומ' הקהלת אמנם הנה שלמה בתחלת הספר ההביל כל עניני העולם הזה אשר לא עבודת שמים הוא וכן במקומו בספר אמר גם זה הבל ועתה בחתימת הספר באה רוח הקודש לתת סמיכה למאמריו בל יראה שההביל מה שהי'

ראוי שלא להההביל ותאמר כי כל הבל הבלים שאמר הקהלת הידוע הכל כמאמר וכי אין דבר שלא יהי כן זולתי עבוד את ה' וע"כ הוטל' ה"א בראש תיבה כ"א הי' אומר אמר קהל' היה נראה שהוא כדברי שלמה בעצמו כדרכו על כן נאמר הקהלת שהם דברי רוח הקודש על הקהלת הידוע:

פסוק ט

ויותר וכו' עוד באה רוח הקודש בסוף הספר הלז ללמדנו דעת בכמה דברים א' שלא יאמר איש די לי חכמתי אשר חכמתי לי ומה לי עזר ללמד גם את זולתי ועל זו אמר ויתר שהיה קהלת חכם לא אמר די לי זכו' חכמתי כי עוד למד דעת את העם וגם למוד בי' והוא למוד גדול אל כל חכמי לב הבאי' אחריו לעשו' ספרי' של חכמה ומוסר והדרכות בל יעשה אותם מרוח מבינתו מענין שכלי משולל תורת ה' תמימה כדרך חכמי א"ה רק על פי התורה ומיוסד על פיה שע"כ אז"ל שכל מה שכתו' בכל הנביאי' וכתובי' כל רמוז בתורה כמפורש במסכת תעני' וז"א אזן וחקר וכו' לומר אזן מרבותיו חקר דבר מתוך דבר ומהן תקן משלים הרב' ולא מגזרת שכלו והוא כי בקש קהלת למצא דברי חפץ שיהיו משליו הנזכרי' דברים של חפץ ה' ומצא כתוב יושר באמרי אמת הם אמרי התורה שהם אמרי אמת כי בם מצא כתוב כל אמרי מוסריו כמו שכתבנו מרז"ל שכל מה שבנביאים וכתובים הכל רמוז בתורה שהוא תור' אמת ומה טובו של דב' זה והלא לפי שכל טוב שבחכם לבב יוכל להמציא מוסרים ומשלים נאותים וצודקים להיישר האדם ומה שלא יהיו רק מהדברים הנאמרים בתורה הלא הוא כי הנה דברי חכמים כמו דרבונו' שהם מוסרים המיישרים את האדם לעבוד' השם כדרבן המיישר את הפרה לעבודת בעליה וכמו מסמרות נטועים הם משפטי התורה שבמשנה ובריית‍א שהם כמוסרים שאין לשנות מהם כמלא נימא כמשפטי הדת שהיו כמסמרות נטועים שאין לנטות מהם דבר וכל בעלי אסופות הם מימרות שמאספין מכאן ומכאן כל הדברים האלה נתנו מרועה אחד הוא ממשה רועה ישראל מסיני מפי הגבור' נמצא שיש בין במוסרי' בין בכל בחינו' הדינין קדושה שיאמר עליהם שנתנו מסיני ולמה יעשה האדם מוסרי' או עניני' משכלו משולל היות להם שור' בתור' שלא יאמר עליה' שהם מרוע' א' ולא תהיה בם קודשה': עוד למוד ג' והוא לעשו' כמעשה שלמה בספריו כי אהב הקצור בתכלי' וזה יאמר כמיעץ את עושה ספרים וז"א ויותר מהמה בני הזהר אך ולהם הרבה שהוא לשון הגייה ודבור כמו שאז"ל אמר כי הגייה הרבה היא יגיעת בשר וטוב טוב הקצור והוא מאז"ל לעולם ילמד אדם לתלמידיו לשון קצרה:

פסוק יג

סוף דבר וכו' עד הנה דברי רוח הקדש בד' פסוקים האלה ועתה בא שלמ' וחותם ספרו ואומר הנה על ידי ויכוח נעלתי בדעות הבלתי טובות והעלמי כי אין כהדבק בעבודת השם. וזו מסקנא דמלתא וז"א סוף דבר וכו' בויכוח כל חלקי הסותר והעולה הוא את האלקים ירא אלו מל"ת ואת מצותיו שמור בקום עשה הם מצות עשה כי זה שהוא מל"ת ומ"ע כל כללו' האדם רמ"ח מ"ע כנגד רמ"ח אבריו. ושס"ה מל"ת כנגד שס"ה גידיו נמצא כל האושר כלול בו כי בהם יתקדש כלו כענין אשר קדשנו במצותיו:

פסוק יד

אחר אומרו שע"י מ"ע ומ"לת יתקדשו כל אברי' האד' הלא יקשה שא"כ איפה לעולם לא ישתלם איש כי מי גבר ישלים כלם בשוגג או בזדון. לזה אמר כי את כל מעשה וכו' והיא מאמרנו על מז"ל שבראש השנה ספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו כי הלא המתים מאן דכר שמייהו כשהיא אומר כי זכר כל המעשים לפניך בא וכו' והוא כי בבוא משפט איש לפניו יתברך צריך לחזור אחרי ספרי מתים רבים כי לא ידון האדם על מעשיו של עכשיו בלבד כ"א על פי מעשיו שבכל גלגוליו שקדמוהו כרשב"י כנודע כי זאת היתה נחמת איוב ע"י אליהוא כי צרתו היתה לו על מה שקדם בגלגולו וההקש בזולתו שייטב להם על גלגולו הראשון וע"כ צריך בר"ה לפתוח גם ספרי המתים והוא מאחר סדר תפלתינו כי זכר כל המעשים לפניך בא להפקד כל רוח ונפש וזה יאמרו אל תתמה איך יהיה איש שישתלם כל אבריו כי הלא את כל מעשה האלקים יביא במשפט שהוא את בכל מעש' האלקים שכולל כל מין האדם שנאמ' בו נעשה אדם את הכל יביא במשפט אם טוב ואם רע בהשפטו עם בני עולמו כי גם את הטוב יביא עד אשר יטהרו כל אבריו בכללות הגלגולים כי אשר לא נשתלם בכל פרטות בחינות אבריו בכל המצות עוד ישוב עד יתוקן הכל כרשב"י וז"א על כל נעלם מהנדונים עתה והוא מה שחטאו הקודמים כמו שאז"ל בפסוק וישתכחו בעי' אשר כן עשו הנה כי כן לה' נשא לבבנו ישלימנו ויזכנו לטוב הצפון יצפון לישרים תושיה ישמח האיש ויאמר הללויה.
תם ונשלם שבח לאל בורא עולם